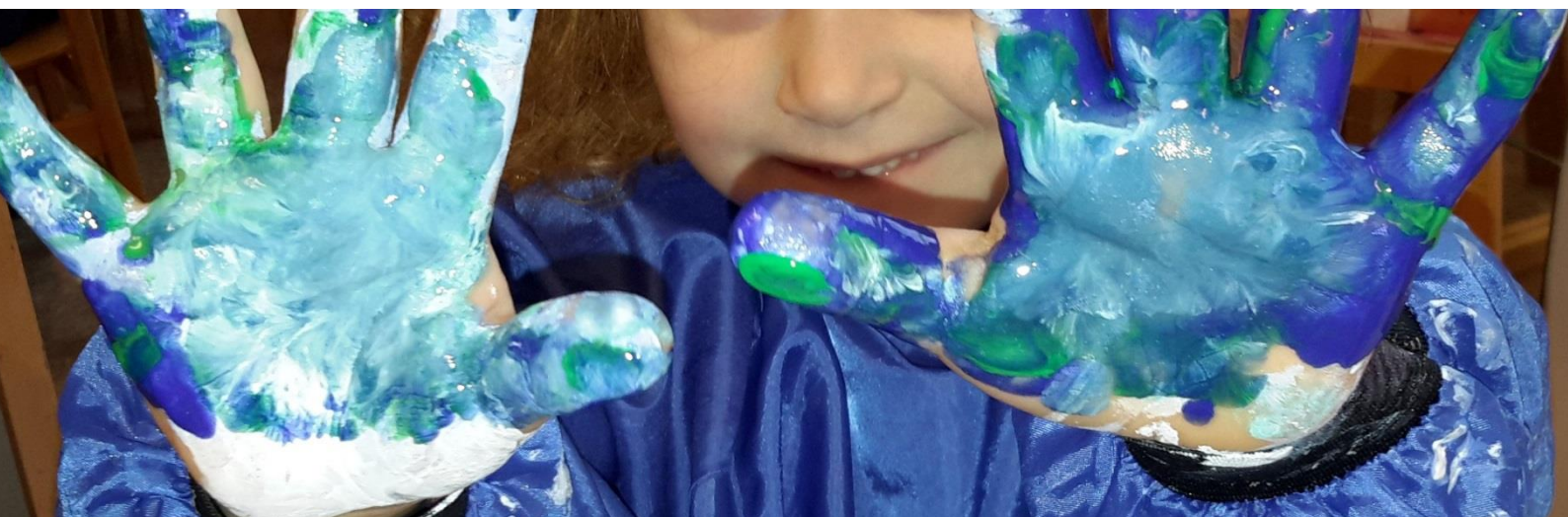

PEDAGOGISK PLAN

ASK BARNEHAGE 2017-2020

KREATIVITET OG GLEDE SETTER SPOR

Innhold

Innledning:	4
Planhierarki for Ask Barnehage	5
Visjoner og verdier:.....	5
Pedagogisk plattform.....	7
Barndommen i et samfunns- og forskningsperspektiv	7
Hvilke kompetanse må barna utvikle?	7
Et helhetlig læringssyn	8
Litt om speilnevroner.....	8
Med inspirasjon fra Reggio Emilia.....	9
De tre pedagogiske faktorene	11
De voksne – den første pedagogiske faktor	11
Voksne som impulsskapere:.....	13
Dialogen og relasjonene.....	14
Voksenrollen og leken.....	16
Barna og barnegruppen - Den andre pedagogiske faktor	17
Organisering av barna:	17
Felleskap og individuelle behov:.....	18
Aldersinndeling:	18
Det fysiske miljøet - Den tredje pedagogiske faktor	19
Estetikk:.....	20
Det er faktisk «litt nøye» – hvordan det ser ut rundt oss	20
Valgtavle, lekesoner og lekestasjoner:	21
Prosjektene plass i det fysiske miljøet:.....	23
Rollelek og drama:	23
Lese-, spill og mediesone:	24
Konstruksjons- og byggesone:.....	24
Verkstedet:.....	24
Uterommet:	25
Positivt leke- og læringsmiljø	26
De digitale verktøyenes plass i barnehagen:.....	26
Dialogen - verktøy for demokrati og medvirkning	27
Medvirkning	28
Hvem eier sannheten?	28
Empatisk kommunikasjon	28
Konflikter som læring	29
Medbestemmelse	29
Viktige prinsipper i demokratiske styresett:	29
Tilpasning til alder	30
Samlingsstunder – fellesskap, medvirkning og pedagogikk	31
Foreldrenes medvirkning	32
De ansattes medvirkning.....	33
Prinsipper for møter i Ask barnehage	34

Likestilling, likeverdighet og mangfold:	34
Bærekraftig utvikling, livsmestring og helse	36
Læring og danning	36
Lekens betydning i barnehagen	39
Lek – eller «frilek»?	40
Leken i en planlagt kontekst - didaktikk	41
Kunsten, leken og livet	41
Prosjektene	43
Prosjektfaser	43
Læring og utvikling:	46
Utvikling av kompetanse og fordypning:.....	46
Kunstens betydning i Ask barnehage	47
Pedagogisk dokumentasjon – en vei til refleksjon, dialog og ny praksis.....	48
Når blir dokumentasjonen pedagogisk dokumentasjon?.....	48
Etikk i dokumentasjonsarbeidet.....	50
Utstilling - å gjøre læring synlig	51
Barns utvikling	51
System for dokumentasjon av enkeltbarns og barnegruppes trivsel og utvikling.	52
Motorisk utvikling	52
Kreativ utvikling	52
Positive relasjoner:.....	53
Sensitive kontekster:.....	53
Språkutvikling	54
Utvikling av sosial kompetanse	54
Anerkjennelse	54
Selvfølelse og selvtillit	55
Empati	55
Mobbing	55
Overgang og endring	56
Ny i barnehagen.....	56
Skifte avdeling.....	57
Overgang mellom barnehage og skole.....	57
Planlegging, modeller og metoder.....	57
Vurdering av arbeidet – økt pedagogisk kvalitet	58
Samarbeid med andre instanser	59
Ressursteam:.....	59
Tilrettelagt tilbud for barn med nedsatt funksjonsevne	60
Barnevernet i samarbeid med barnehage og hjem	60
Fester og høytider.....	61
Kulturuke i Ask barnehage, 2-årig plan	61
Rullering av fagplanen	61
Oversikt over hefter og dokumenter	62
Kilder:.....	63

Innledning:

Ask barnehage har latt seg inspirere av arbeidet i barnehagene i Reggio Emilia. Barnehagene i Reggio Emilia ligger i Nord-Italia og har nettverksbarnehager over hele verden. De Reggio-inspirerte barnehagene er kjent for å ha utviklet anerkjente pedagogiske arbeidsmåter og er ansett som en av de fem beste pedagogiske retninger i verden. Verdigrunnlaget i de Reggio-inspirerte barnehagene, med blant annet demokrati, likeverd, mangfold, dialog og fremtidstro, har mye til felles med verdigrunnlaget i

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.

*«Logic will take you from A to B.
Imagination will take you everywhere.»
Albert Einstein*

De Reggio-inspirerte barnehagene har et høyt fokus på kunst, kultur og kreativitet. Prosjektarbeidene er preget av barnas interesser,

undersøkelser, fordykning og refleksjoner. De voksnes arbeidsmåter preges av å være engasjerte, lyttende, omsorgsfulle og varme, kunnskapsrike og interesserte. Barnas ulike uttrykksformer skal stimuleres og videreutvikles slik at hvert enkelt individ har alle muligheter til å formidle sine erfaringer, tanker og følelser på forskjellige måter. I Reggio Emilia betegnes dette som «De 100 språk».

Vi bygger vår virksomhet på barnehagelov og rammeplan for barnehagen. Rammeplanen for barnehage bygger på et helhetlig læringssyn hvor omsorg, lek og læring står sentralt. Barndommens egenverdi står sterkt og leken skal gis stor plass i barnehagen.

Hverdagslivet i barnehagen er utgangspunktet for hele vår virksomhet. Hver eneste dag er en ny mulighet for læring, utvikling og livserfaringer. Den pedagogiske planen skal være et oppslagsverk og et dokument som sikrer at alle i barnehagen jobber mot samme mål.

Fagplanen er et dokument som tar utgangspunkt i en Reggio-inspirert pedagogisk filosofisk tenkning og praksis. Den er skrevet først og fremst med tanke på personalet i barnehagen, og skal være en hjelp i det daglige arbeidet. Planen inneholder både teori, beskrivelser av hvordan vi gjør ting i Ask barnehage og refleksjoner rundt våre egne forskningsprosjekter om barn og barndom i Ask barnehage. Det finnes etter hvert en god del litteratur om Reggio Emilia på norsk og personalet oppfordres til å lese denne. Samtidig har vi forsøkt å samle de viktigste hovedtrekkene for vår virksomhet i denne fagplanen.

I oversikten nedenfor kan vi se hvor i planhierarkiet den pedagogiske planen befinner seg. Barnehagen skal være en lærende organisasjon og utvikle sin praksis på grunnlag av observasjoner og et systematisk vurderingsarbeid.

Planhierarki for Ask Barnehage

Personalet og lederteamet i Ask barnehage har utviklet et eget planverk. Vi har langsiktige og overordnede planer. I tillegg har vi planer som gjelder for kortere tidsperioder og er mer detaljerte.

Planverkene våre er først og fremst rettet mot personalet. Men vi har også valgt å gjøre årsplankalenderen så lesbar og tilgjengelig for foreldrene våre som mulig. Denne planen er først og fremst rettet mot personalet i barnehagen som skal jobbe med barna. I tillegg er den tilgjengelig for alle interesserte.

Den pedagogiske planen beskriver vår pedagogiske plattform og våre arbeidsmåter. For at ikke dokumentet skal bli for omfattende, har vi valgt å lage tilleggs-hefter for spesielle områder. I den pedagogiske planen vil vi henvise til disse. Bakerst i planen vil disse være listet opp med fullstendig oversikt. Mange er lagt ut på barnehagens hjemmeside, men de fleste befinner seg elektronisk i barnehagens kvalitetshåndbok som er en intern

«Ingen kan alt, alle kan noe.»
Ukjent

datamappe i Ask barnehage. Denne er tilgjengelig for hele personalet.

Personalet utvikler heftene i egne arbeidsgrupper. Arbeidsgruppene nedsettes ut i fra personalets interesser og kompetanser. Slik blir alle ansatte involvert

i å utvikle barnehagens pedagogiske tenkning og praksis.

Visjoner og verdier:

Askøy kommunes visjon er; «Tett på utviklingen - Tett på menneskene»

Verdiene som skal tydeliggjøre innholdet er; kompetent, raus, interessert og modig. Barnehagens egne verdier er utarbeidet med utgangspunkt i kommunens verdigrunnlag. Du kan lese mer om våre verdier på barnehagens hjemmeside:

<https://www.askoy.kommune.no/tjenester/barnehage/barnehagene-i-askoy/>

Ask barnehage har vi en visjon om å skape:

«En trygg hverdag hvor fantasi og fakta, lek og læring, skaper magiske øyeblikk, vennskap og gode opplevelser med kompetente og engasjerte deltakere.»

Vår arbeidstittel for visjonen er:

“Kreativitet og Glede setter Spor.”

Visjonen og arbeidstittel er utviklet i samarbeid med barn, personale og foreldre. Visjonen skal vise retning og gi kraft og motivasjon til å arbeide mot samme mål i et langsiktig perspektiv.

Barna er vår viktigste inspirasjonskilde i alt arbeid. Det er dem vi er her for. I Ask barnehage henger kreativitet, lek og læring sammen. For oss betyr dette blant annet at vi utvikler kompetanse ved å bruke alle våre sanser, følelser, erfaringer og kunnskaper. Vi legger til rette for at barn og voksne møter ulike problemer og utfordringer som stimulerer til undring, engasjement og utforskning. Med et forskende perspektiv vet man ikke alltid utfallet på forhånd. I et forskende perspektiv må man tenke muligheter og ha løsningsfokus¹. Med kreativitet og glede skaper vi et læringsmiljø som fremmer et positivt syn på mennesket og samfunnet. Vi utfordrer teorier og sannheter ved å stille spørsmål. Vi setter ord på det barna ser, gjør og lurer på. «Hva skjer hvis ...?» Vi kaller dette for en lyttende pedagogikk.

Vi ser læringssyn, barnesyn og menneskesyn som en side av samme sak i vårt pedagogiske virke. Barn er mennesker. Menneskesynet vårt gir konsekvenser for hvordan vi legger til rette for læring. Dette er blant annet årsaken til at vi ikke bruker ytre belønningssystemer. Vi tror på menneskets egen drivkraft til utvikling og læring. Vi tror på at hvert menneske trives og utvikles når de er autonome. Pedagogen har respekt for barnets kompetanse og rett til medbestemmelse. Personalet i barnehagen har utarbeidet syv verdisetninger for arbeidet. Alle ansatte i Ask Barnehage er forpliktet til å jobbe etter disse verdiene. I Ask barnehage ser vi barnet og mennesket som:

- 1. Sårbart, tillitsfullt og avhengig av sine omgivelser og samtidig kompetent til å mestre, forstå og delta i samspill med andre**
- 2. Meningsskapende med drivkraft til å danne egne teorier (hypoteser) og uttrykke sin forståelse av tilværelsen.**
- 3. Aktiv aktør i egen læring, vekst og utvikling**
- 4. Kreativt med indre drivkraft til å leke, forestille seg og utvikle nye ideer**
- 5. Fremtidens viktigste ressurs som skal sikre et bærekraftig samfunn**
- 6. Unikt med ulike forutsetninger og kompetanser**
- 7. Likeverdig med autoritet i forhold til egne opplevelser og følelser**

¹ Lyttende pedagogikk med Ann Åberg og Hillevi Lenz Taguchi, Universitetsforlaget 2006

Pedagogisk plattform

Barndommen i et samfunns- og forskningsperspektiv

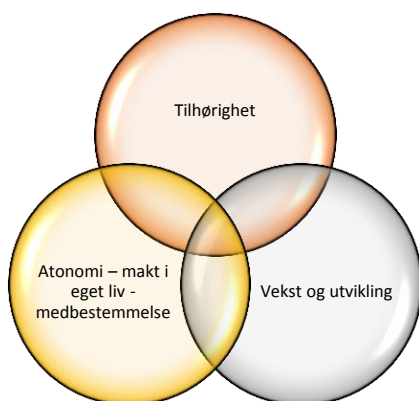
Barnehagen er grunnmuren i utdanningsløpet og er i dag lagt inn under utdanningsdirektoratet sammen med skolen. Nye krav til deltakelse i arbeidsliv, organisasjonsliv og i hjem og fritid er en del av dagens og morgendagens samfunn. Vi er som enkeltmennesker og samfunnet stilt overfor andre lokale og globale utfordringer enn tidligere. Disse er knyttet til sosial, kulturell, økonomisk og teknologisk utvikling, og til hvordan vi skaper en bærekraftig utvikling. I dagens samfunn endrer kunnskap innhold og form i vitenskapelige disipliner, på nye fremvoksende kunnskapsområder og i arbeidslivet. Verdier, holdninger og normer er i stadig endring. Når vi som pedagogisk institusjon og en del av utdanningsløpet skal legge til rette for og støtte barna i deres utvikling og læring, må vi ikke bare se på fortid og nåtid, men også se fremover. Hva trenger dagens barn å utvikle av kunnskap og kompetanse for å kunne delta og bidra produktivt på livets arenaer nå og i fremtiden?

Hvilke kompetanse må barna utvikle?

I NOU 2015:8 peker Ludvigsen-utvalget på fire sentrale områder hvor de pedagogiske institusjonene trenger å satse og fornye seg. Kompetanseområdene er pekt ut på bakgrunn av de samfunnsmessige utviklingstrekkene.

- 1) Fagspesifikk kompetanse – metoder, tenkemåter, begreper og prinsipper
 - a. Matematikk, naturfag, teknologi, språk, samfunnsfag, etikk, estetiske fag
- 2) Kompetanse i å lære - dybdelæring
- 3) Kompetanse i å kommunisere, samhandle og delta
- 4) Kompetanse i å utforske og skape – kritisk tenkning og problemløsning

Barn utvikler seg best dersom de får erfaringer innenfor mange områder. For at dette skal skje må det foregå aktivitet som stimulerer hele kroppen og alle sansene. På den måten aktiviseres barnets hjerne og utvikles til å tenke og fundere. Kort forklart dannes det flere nervetråder, de isoleres i nervenet og impulsene hjernen mottar kan passere raskere. Dette fører til et solid og mottakelig nervenet og økt evne til læring. Dette kan du lese mer om i barnehagens hefte fra Askøy kommune; «Motorikk og bevegelsesglede» samt barnehagens eget hefte om «Motorikk og bevegelse».

<http://www.barnehageside.no/db/dokumenter/www.ask.barnehageside.no/filer/motorikk.hjemmeside.pdf>. Etter hvert som barnet lærer, mestrer det mer. Når barnet mestrer, øker selvtilliten og selvfølelsen.

For å være mottakelig for læring må barnet ha en trygg tilknytning til nære omsorgspersoner. Se kapittelet om sosial kompetanse og trygghets sirkelen. De tre grunnleggende psykologiske behov må ivaretas på alle områder for at barn skal være mottakelig for læring.

Et helhetlig læringsssyn

Pedagogene i Ask barnehage har en forståelse av at læring skjer hele tiden og i alle møter med omgivelsene. Konsekvensen av dette er at pedagogene har et særskilt ansvar for å være bevisst hvilken påvirkning og inntrykk de gir barna. I vår pedagogiske plattform tar vi utgangspunkt i en helhetstenkning omkring barnets utvikling. Barnet påvirkes helt fra livets begynnelse av menneskene og miljøet omkring seg og påvirker på sin side også omgivelsene. (Urie Bronfenbrenner, 2004). Vi forstår barn som relasjonsorienterte og meningsskapende helt fra fødselen av (Sommer & Sjøbu, 2012), som aktive aktører som er i stand til å signalisere egne intensjoner og grenser (Stern, 2003). I lys av denne forståelsen blir det å behandle barn som subjekt, med respekt for deres opplevelsesverden, sentralt for å følge barnet på deres læringsreise gjennom barnehagetiden.

Litt om speilnevroner

Speilnevroner er en av kognitivismens store oppdagelser. Speilnevroner finnes i hjernene våre og er etter all sannsynlighet årsaken til at vi kan leve oss inn i andre menneskers situasjon – at vi kan være empatiske.² På skanneren kan forskerne se når og hvordan forskjellige deler av hjernen blir påvirket. Det viser hvilke områder som står for opplevelsen og vurderingen av kunst. For eksempel hvordan følelsesenteret arbeider sammen med mer rasjonelle prosesser, sier Jensen (post.doc Thomas Wiben Jensen). Uten kroppen kan vi ikke fungere i verden. Dette må vi ta med i betraktningen når vi skal undersøke hvorfor vi forstår verden som vi gjør. – Vi føler med hendene. Vi hører med ørene. Vi lukter med nesene. Hjernen behandler hele tiden de opplysningene den får fra sansene våre – og de er forbundet med kroppen. Derfor virker det i dag absurd å ville undersøke hjernen uten kroppen, sier Jensen.

Italienske forskere oppdaget i 1996 disse nevronene da de, via hjerneskantere, undersøkte hvordan makakeper kommuniserer. Når en ape så en annen bevege seg på en spesiell måte, oppførte hjernen seg som om at den beveget seg slik selv. Det samme skjer i mennesker som ser andre bevege seg. De har aktivitet i motorcortex, og denne aktiviteten skyldes speilnevroner. Det tyder på at har en slags intern kopi av det mennesket vi ser på. Dette er sannsynligvis det biologiske grunnlaget for at vi kan leve oss inn i andre menneskers mentale tilstander. Man har senere funnet ut at speilnevronene også blir aktivert når vi skal lese av ansikter. Eller når vi når vi leser bøker og ser filmer, sier Jensen.

Kroppen og hjernen gjør at vi kan forstå verden. Men kognitivistene har de siste årene oppdaget hvordan vi også påvirker hverandres kognisjon. Folk påvirker hverandres bevisstheter når de har samtaler og utveksler ideer og opplevelser. De nyeste tendensene utfordrer den individualismen som lå i kognitivismen før. Før var kognisjon noe man bare kunne undersøke i det enkelte individet, sier Jensen. I tillegg er det ikke bare andre mennesker som påvirker vår oppfatning av verden. Ifølge ny teori er den menneskelige tenkningens historie i høy grad båret fram av utviklingen av redskaper – fra hjulet, via boktrykkerkunsten, til datamaskinen. Vi har alltid brukt redskaper for å handle i og forstå verden med. Tenk på blyanten du skriver med, linjal du måler med og kalkulatoren du regner med. I en viss forstand er

2

Thomas Wiben Jesnsens bok «Kognition og Konstruktion», forlaget Samfundslitteratur

det kognitive redskaper som former og hjelper tenkningen vår på vei. På den måten er kognisjonen fordelt – eller distribuert – ut i omgivelsene.

Denne forskningen gir god mening for oss som jobber i en Reggio-inspirert barnehage. Nettopp disse koblingene gjør at vi jobber bevisst både med oss selv som rollemodeller, barnas fysiske læringsmiljø og samspillet mellom barna. Vi kaller dette for de 3 pedagogiske faktorer.

Med inspirasjon fra Reggio Emilia

Ask Barnehage har siden 1999 latt seg inspirere fra barnehagene i Reggio Emilia i Nord-Italia. Denne filosofien bygger på grunnleggende menneske rettigheter og har fått stor betydning for utvikling av de nordiske barnehagene. Loris Malaguzzi, den første barnehagesjef i de kommunale barnehagene i Reggio Emilia, var opptatt av å hente tanker og inspirasjon fra mange felt når han utviklet den pedagogiske praksisen i barnehagene. Loris Malaguzzi var særlig opptatt av pedagogenes oppdrag; «Ett hvert menneske skal gis muligheter til å utvikle sitt fulle potensiale». For å gi mennesket muligheter til å utvikle alle sine iboende kompetanser, må pedagogen kjenne hvert enkelt barn godt. Pedagogene må gi barnet variasjon i sine inntrykk og muligheter for å gjenskape sin egen fortolkning av virkeligheten. Dette stiller krav til den pedagogiske kvaliteten i barnehagene og får konsekvenser for valg av innhold og metoder. Reggio Emilia står ikke for et pedagogisk program som man kan bare overta eller kopiere. Den pedagogiske praksis må sees i sammenheng med kulturen og samfunnet rundt. Tenkning, planer og praksis på stadig fornyes og vurderes med tanke på barnas behov her og nå, og hvilket samfunn de skal møte i fremtiden.

De Reggio-inspirerte barnehagene jobber fremtidsrettet og gir barna rom for å ta inn moderne artefakter og leker. Sammen med barna gjør pedagogene den moderne barnekulturen til en del av det pedagogiske innholdet. Barna skal erfare at de selv kan skape innhold og gi verdi til leketøy, redskaper og andre artefakter. Før i tiden kunne barna utvikle en lek ut i fra en felles historie de hadde sett på barne-tv. I dagens samfunn finnes det utallige barnekanaler på tv og på nett. De ulike familiene har et mye større spenn i sin kultur og alle er ikke på søndagsturer som før i tiden. Barnehagen har fått et mye større oppdrag i å skape felles opplevelser i barnegruppen, slik at barna kan gjenkjenne ulike elementer i leken og bidra til at lekehistorien går fremover.

Hver dag er en ny mulighet for lek, læring, vennskap og utforskning. Ved å ta i bruk barnas egne artefakter, fortelling og leker kan vi som pedagoger bidra til å redefinere leketøy og artefakter og lade dem med ny verdi. Lekens artefakter endres og utvikles slik at de blir noe nytt som er felles for hele barnegruppen. «Minions-figurer», «Hello Kitty» og annet kommersielt leketøy kan f.eks. redefineres og få nye roller i barnas lek. Plankebiter, elektriskerrør og annet gjenbruksmateriale bearbeides på samme måte. Vi mener at barna på denne måten erfarer at de kan påvirke og utvikle sin egen kultur. En «Minions» er ikke nødvendigvis bare en «Minion» – en plankebit er ikke bare en plankebit. I leken og kunsten kan alt redefineres og skapes på nytt.

Å behandle barnet som subjekt – med respekt for deres opplevelsesverden – bidrar til å styrke barnets selvfølelse og mentale helse, forebygger mobbing og utvikling av voldstendenser (Shibbye 1985, 2002).

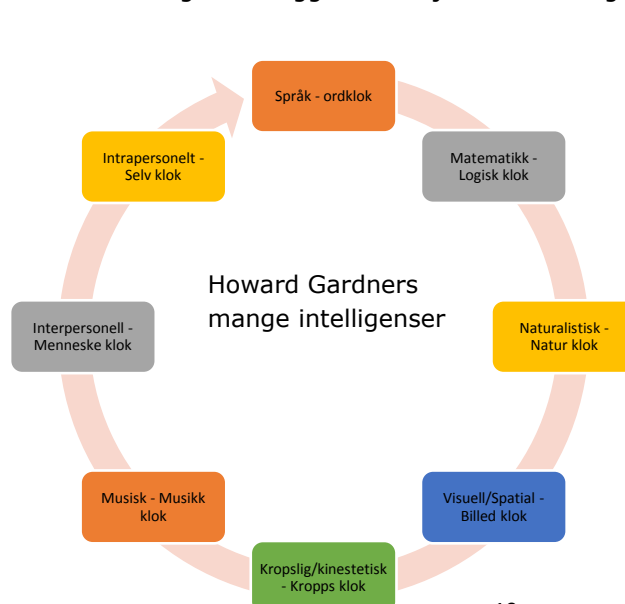
Menneskets har grunnleggende behov for å kommunisere. Barnet kommuniserer med hele kroppen, og alle sanser. De er mindre hemmet av forventninger og normer – og har ikke fullt utviklet verbal språk. Dette gjør at barn uttrykker seg på mange flere og måter enn voksne. Loris Malaguzzi skapte metaforen om barnets 100 språk. Han mente at skolen og kulturen frarøver barnet 99. Det å ivareta, stimulere og støtte alle barnets 100 språk er en sentral oppgave for barnehagen som læringsarena. Barna sees som kompetente og likeverdige.

Det mest iøynefallende når man kommer til barnehagene i Reggio Emilia er det estetiske. Synssansen, sammen med resten av sanseapparatet fremheves som sentralt. Sansene styrer vårt registreringsapparat, påvirker vår tolkning av omgivelsene og er styrende for våre handlinger. (Se kapittelet om speilnevroner). Vi lærer best ved å bli bevisst vårt sanseapparat og forstå hvordan dette påvirker og preger vår oppfatning av vår virkelighet og våre sannheter.

Dette er bakgrunnen for at vi ikke tilbyr barna ferdige modeller som de skal herme etter og forsøke å gjenskape. Når barn skal gjengi sin oppfattelse av hva de har opplevd, sett eller hørt vil pedagogen lytte både for å forsøke å forstå det barnet forstår, men også for å få barnet til å uttrykke sine opplevelser. Barnet er selv ekspert på hvordan de har oppfattet ting. Pedagogen kan veilede barnet i ulike teknikker og hjelpe dem til å komme frem til et uttrykk – men ferdige tegninger som barnet skal kopiere – er ikke barnets eget uttrykk. Det hjelper hverken barnet eller pedagogen til forståelse.

I Ask barnehage stimulerer vi til variert sansing. Vi bruker fargespill i glass og lys, speil, tekstiler og bevisst bruk av innredning og materiale. Sanseapparatets betydning vektlegges særlig i de Reggio-inspirerte barnehagene. Synssansen har fått stor plass og sees i sammenheng med utvikling av koordinasjon og persepsjon. I forhold til koordinasjon er det særlig kryssbevegelsene gis oppmerksomhet. Dette arbeidet har særlig betydning for barns utvikling av kommunikasjon.

Å kunne kommunisere sees som sentralt for å utvikle tanken. Språket er tankens redskap. Språk sees her som mer enn kun det verbale språket. Språk er alle måter vi uttrykker oss på for å kunne kommunisere med omgivelsene; dans, musikk, drama, tegning - de 100 språk. I «Project Zero» har barnehagene i Reggio Emilia jobbet med utgangspunkt i Howard

Gardners mange intelligenser for å kunne forstå barns mange måter å lære og å uttrykke seg på.

Vi jobber med ulike overflater som stimulerer hud og følesansen. For å stimulere hørsel, bruker vi varierte instrumenter, musikk og lydleker. Luktebokser, mat og urtehage stimulerer smak og hørsel. Turer og lek i skog og mark, inne

og ute i barnehagen bidrar til å stimulere kinestetisk sans og likevektssans. Materialene vi bruker skal i hovedsak være preget av at de ikke er definerte. Vi vil bruke mye gjenbruks- og naturmateriale. Materialene sorteres etter farger.

Avdelingene våre er preget av at de er oversiktlige, ryddige og spennende for barna. Dette bidrar til å stimulere barnas orienteringssans og trene evnen til å kategorisere og sortere. De motoriske og kognitive systemer stimuleres. Møbler og innredning er i barnas høyde. Vi ønsker å gi barna muligheten til å oppleve glede ved å mestre mest mulig selv – og også stimulere dem til å være selvstendige og selvhjulpne.

De tre pedagogiske faktorene

Sentralt i Reggio Emilia-filosofien er samspillet mellom de tre pedagogiske faktorer. Disse faktorene er:

- De voksne
- Barna
- Det fysiske miljøet.

Faktorene er hele tiden gjenstand for refleksjon og utvikling mot en barnehagehverdag som gir barna utfordringer, mestring, trygghet, omsorg, læring, venner og viktige livserfaringer. Fordi verden og mennesker er i utvikling er de tre faktorene ikke konstante. Dette krever at det er en kontinuerlig refleksjon, vurdering og diskusjon rundt disse for å kunne gi barna en best mulig oppvekstvilkår.

De voksne – den første pedagogiske faktor

I Ask Barnehage er alle voksne som utfører pedagogisk arbeid med barna definert som pedagoger. Dette handler om å ansvarliggjøre hver enkelt ansatt som møter barnet – deres væremåte og deres beslutninger. Det handler om alt fra hvordan vi møter barnet til hvilke aktiviteter og materialer vi gir oppmerksomhet og tilrettelegger for. Å bli en god pedagog, handler om å utvikle et eget pedagogisk håndlag – en måte å gjøre ting på som er til barnets beste. Det handler om engasjement, hjertevarme, omtenksomhet og pedagogisk kunnskap. Men det handler også om å forstå verdien av måten vi gjør ting på – hvordan påvirker dette barnas læring, holdninger og verdier?

Pedagogene har en grunnleggende holdning der barna regnes som kompetente subjekter. (B. Bae, 2016)³. Pedagogenes oppgave blir å veilede og støtte barnet, slik at barnet blir aktiv i sin egen læring og får prøve ut ulike læringsstrategier. Pedagogene underviser ikke barnet, men legger til rette for og veileder barnet ut fra observasjoner. Det er derfor viktig å kunne lytte til barna, la dem være eksperter på sine egne oppfatninger og historier. Dette betyr at pedagogen må spørre mer enn å iredettesette deres oppfatning. Barns åndsfrihet skal respekteres og det barna tror på fremheves som viktig og en del av deres livsverden.

Når vi stiller spørsmål til barn – må vi være bevisst på at det ikke oppleves som intervju. Å være i dialog med barna for å videreutvikle deres nysgjerrighet og undersøkelser, handler mer om å gå inn i en undrende og spørrende væremåte sammen med barna. Stille seg selv spørsmål – høyt –

³ <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnehager/artikler/a-se-barn-som-subjekt---noen-konsekvens/id440489/>

så barna hører. Vi er deres rollemodeller. Generelt er vi som er voksne i dag, langt bedre på å være kritiske enn å være spørrende og undrende. Eks; *Barna leker med de nye sjødyrene i barnehagen. Et av barna blir irritert og mener at hans hval svømmer fortere enn de andre sine. Leken stopper opp. Jeg kommer til og lur på om vi skal sjekke det på nettet. Kan det være at kanskje hvithai svømmer fortest undrer jeg? (Jeg har egentlig ikke peiling, men synes ikke det er så farlig at jeg ikke vet svaret.) Barna blir ivrige og vil være med. Vi setter oss ned ved datamaskinen og tar frem et søk jeg har gjort tidligere. Delfinene svømmer fortest, mener en av jentene. Vi finner flere filmer og bilder, men ingenting om hvem som svømmer raskest. Vi finner imidlertid ut hvilken hval som er størst. Barna legger merke til sporene på hvalens sider og pustehullet på toppen av hodet. Vi vet litt mer om hvaler og barna er fornøyd. De går tilbake til leken. Nye elementer flettes inn i historien – se hvalen blåser vann på deg! – og er de ikke ferdige, ja så leker de ennå.*

Den voksnes undring og begeistring er med på å gi barna lyst til å utforske. Pedagogens roller er å hjelpe barna til å oppdage at det finnes mange løsninger og muligheter når man skal gjøre noe. Pedagogene har mer erfaring enn barnet og kan derfor hjelpe barnet til å se flere muligheter. Barna skal selv fortolke virkeligheten. Pedagogene hjelper barnet til å legge merke til sine omgivelser, uten å overføre sin egne fortolkning. Vi bruker ikke modeller som i tradisjonelle formingsaktiviteter (eks dorullnisser), men legger til rette for at barna kan gjenskape sine opplevelser til egne uttrykk.

Spørsmål som «hvordan har du tenkt å gjøre det?», eller «hva tror du skjer hvis?», eller «hvordan kan vi klare?» blir viktigere enn å formidle løsninger. Spørsmålene som stilles tilpasses barnets alder. For de yngste barna blir det viktigere å legge til rette for opplevelser, undring, utforskning og oppdagelse, mer enn å stille spørsmål. På denne måten blir barnet aktive og medvirkende aktører i stedet for passive mottakere av kunnskap og informasjon. Vi legger vekt på at får tid til å tenke seg om. Av og til handler det om å vente. Det som kan synes som en evighet når vi venter – er i virkeligheten ofte kun sekunder. Barna har ofte flere løsninger enn vi tror – når vi bare har tålmodighet til å vente. På bakgrunn av observasjon setter vi i gang prosjektarbeid. I prosjektarbeidene går barn og pedagoger grundigere inn i hypoteser og problemstillinger rundt det de ønsker å undersøke. I denne prosessen utvikles kompetanse om materiale og fakta. Dette gjenskapes og utstilles i kreative uttrykk som f. eks bilder, historier, dramaforløp eller tekniske oppfinnelser.

Som inspirasjon bruker vi kunst og fotografier i det fysiske miljøet. Et kunstverk kan gi barna nye tanker, nye vinklinger og innspill til deres egen fortolkning av verden, samtidig som kunst gir rom for å undre seg over hva kunstneren har ønsket å formidle. Å lære seg å tolke andres uttrykk og forholde seg til andres bilde av virkeligheten blir en kognitiv øvelse som bidrar til å utvide perspektiver, toleranse og respekt for andre.

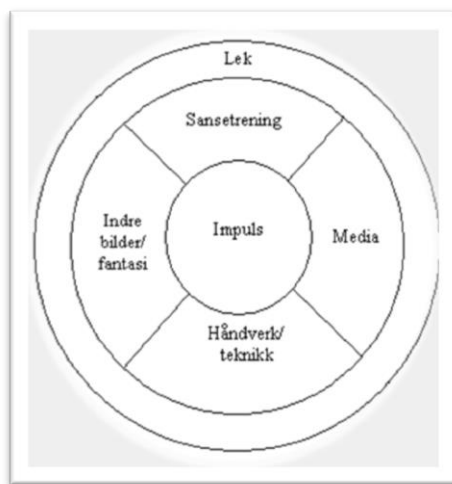
Parallelt med barnets undring og utforskning må også pedagogen utvikle sin egen kompetanse. Personalet må utforske nytt materiale, lære nye ferdigheter, tilegne seg teori og prøve ut nye metoder. Hvert år skal barna møte inntrykk fra et variert utvalg av kunst, filosofi, sanger, tekst, lyd og bilde. Barnehagen har utviklet sitt eget pedagogiske opplegg for å jobbe med kunst og kreativitet. I dette er det lagt inn en progresjonsplan for kunstnere barna skal møte på de ulike alderstrinn. Personale må kunne leve seg inn i kunstens verden og bli inspirert i prosjekter og lek. I tillegg bruker vi et lite

utvalg av kunst, litteratur og musikk som er felles for alle avdelinger og knyttet til årets prosjekt. Dette kan du lese mer om på barnehagens hjemmeside.

Voksne som impulsskapere:

Malcolm Ross modell for skapende virksomhet viser hvordan barn skaper utfra det som påvirker dem sterkest. Gjennom egen aksjonsforskning i prosjektet «Barnehagen som læringsmiljø og dannelsesarena 2012», har vi gjort flere funn og observasjoner som viser hvor viktig voksne deltakelse og bidrag er i lek, hverdagsaktiviteter og prosjekter. Hvilke gjenstander tas i

bruk og hvordan benytter vi oss av konteksten vi befinner oss i både inne og ute. Modellen viser hvordan en impuls, støttet av sansetrening, fantasi, teknikk og media (materiale/artefakter) skaper grunnlag for lek /læring/skapende prosesser.

Pedagogens bevissthet om egen aktivitet og hva som blir tatt i bruk av materiale, blir derfor avgjørende som vilkår i barnets dannelses og læringsmiljø. Den pedagogiske dokumentasjonen er et produkt av den systematiske observasjon og

refleksjonsarbeidet. Den pedagogiske dokumentasjonen er grunnlaget for videre planer og mål.

En god pedagog er helhjertet til stede, lar seg begeistre og glede seg over det som skjer i barnehagen. Som pedagog er det viktig å gå aktivt inn for å søke nye impulser og inspirasjon til utviklingen av den pedagogiske praksisen. Inspirasjon finner både hos andre barnehager og kollegaer men også gjennom kunstutstillinger, litteratur, kultur- og naturopplevelser, reiser osv. De ansattes ferdigheter og kunnskaper må betraktes som en prosess. Pedagogene utvikler sin kompetanse gjennom arbeidet med barn, kollegaer og foreldre. Dette skjer gjennom at de deltar og er aktive i møtene med barna, foreldrene og kollegaene. Pedagogene i Ask barnehage er alle ledere for seg selv, for barnegruppen og for prosjektgruppen. Men den ansatte er ikke bare en som leder, men også nyter godt av deltakelse og ledelse. Pedagogen er ikke den som vet, som henvender seg til dem som ikke vet (barna – foreldrene), men en person som kommer med forslag, lar sine pedagogiske og personlige ferdigheter sirkulere gjennom systemet og sammenlikner med andres kunnskaper.

En nøkkel i pedagogens arbeid er evnen til å *utfordre barnas teorier*, og å stille dem overfor problemer og oppgaver som fører prosjektarbeid og læring videre. Barnehagens arbeid med og metode omkring prosjektarbeid er inspirert både fra Reggio-barnehagene, men også utviklet gjennom mange års prosjektarbeid i egen barnehage. Bilder, observasjon og nedskrivning av barnas utsagn og fortellinger, er utgangspunkt for pedagogenes refleksjoner omkring det som skjer i hverdagsliv og prosjekter. Dokumentasjonen hjelper oss å se situasjoner og hendelser på flere måter. Ut i fra det vi ser og oppdager i dokumentasjonen gjør vi endringer som kan gi økt læring, bedre trivsel, mer samholdighet og mestring for barna. Selv om vi ikke har hovedfokus på å nå spesifikke læringsmål – men jobber prosessorientert –

opplever vi at barna er opptatt av å nå sine egne mål. Det kan være de vil lage en kassebil, en slange eller tegne en bie. Uansett hva barnet ønsker å få til, vet vi som pedagoger at dette er viktig for barnet. Prosessen frem mot resultatet og måten vi bistår barnet på – er pedagogens ansvar. Læringen i prosessen er i pedagogisk sammenheng, særdeles viktig. Det er her grunnlaget for læringslyst, selvbylde i forhold til egen læringsevne og læringsstrategier legges. Samtidig vet vi at for barnet er det like viktig «å få det til.» Vi snakker altså ikke om at barnet skal oppnå spesifikke ferdigheter – men at barnet skal nå sine egne mål. Sånn sett er vår pedagogiske praksis både prosessorientert og målorientert. Vi er målorientert på barnas premisser.

Dialogen og relasjonene

Å komme inn i relasjoner preget av gjensidighet kan være krevende både for barn og voksne, om enn på forskjellige måter, sier Bae. De står overfor ulike utfordringer. Relasjoner er ikke noe som lever sitt eget liv uavhengig av kontekst og aktiviteter, og i barnehager er det nødvendig å reflektere over relasjonsprosesser knyttet til innholdet i hverdagen. Det er alltid pedagogen som har ansvaret for å skape trygge, positive og utviklende relasjoner. Utover å ta ansvar for relasjonen til barnet har pedagogen og så ansvar i relasjon til foreldre og kollegaer. Jan Spurkeland har samarbeidet med de kommunale barnehagene i Askøy kommune for å bidra til å øke de voksnes relasjonskompetanse. Personalet har jobbet aktivt med de 14 dimensjonene i relasjonshjulet.

Relasjonskompetanse er ferdigheter, evner, kunnskaper og holdninger som etablerer, utvikler, vedlikeholder og reparerer relasjoner mellom mennesker». (J. Spurkeland, 2005)

«Vi forholder oss til små mennesker i livets begynnelse. Juul og Jensen (2002) hevder at relasjonskompetanse i arbeid med barn handler om evnen til å «se» det enkelte barn på dets egne premisser. Pedagogen må tilpasse sin egen atferd til barnet uten å

legge fra seg lederskapet i relasjonen. Relasjonskompetanse i pedagogisk sammenheng er å forstå som en utvidet forståelse av samhandlingskompetanse. Å være relasjonskompetent er en forutsetning for å kunne være en lyttende pedagog i dialog med barn og omgivelser. Pedagogene i en Reggio-inspirert barnehage må være særlig dyktige på relasjons- og samhandlingskompetanse. Dagens og fremtidens samfunn og arbeidsliv setter helt nye krav til kommunikasjonsferdigheter, relasjoner og samhandling med andre. Barna lærer av det de ser og hører at de voksne gjør. Voksnes relasjons-, samhandlings- og kommunikasjonsferdigheter vil sette spor i barnets hukommelse og danne grunnlag for deres erfaringer og tankemønstre senere. Småbarnspedagoger har derfor et svært stort ansvar for hvordan de påvirker barna.

De ulike dimensjonene i relasjonshjulet er elementer pedagogene i Ask barnehage stadig reflekterer rundt, øver på og jobber med i forhold til egen praksis.

Små barn er relasjonelle i sin utvikling. Hver relasjon er en liten arena for utvikling og får dermed betydning for denne. Personalets relasjoner til hverandre har betydning for barnas relasjoner. Barna er svært sensitive for voksnes humør, kroppsspråk og uttrykk. I oppstarten av et barnehageår er dette ofte en utfordring. Ved oppstart av nye barnegrupper er også ofte teamene endret. Noen av personalet er nye, mens andre har jobbet lengre. Selv om planer, mål og oppgaver er de samme som før, er relasjonskonstellasjonene endret. Ledelse, selvledelse, planlegging og tydelig struktur er derfor viktigere i barnehage enn noe annet sted.

Trygghet er grunnlaget for barnets utvikling. Når barnet er trygt er pedagogens oppgave å utvide barnets horisont, og å la barnet få så mange innfallsvinkler som mulig i forhold til et emne. For at dette skal kunne skje, må den voksne kjenne barnet godt. De voksne er hele tiden i dialog med barnet. Barnet oppfattes som medspiller i arbeidet.

Når barnet medvirker i arbeidet og planleggingen, må den voksne være svært bevisst sin egen handlemåte. Barn og voksne skal være et team. Man kan si at arbeidet preges voksne kan innta mange ulike roller. Noen ganger regisserer man, noen ganger presenterer man et problem eller et nytt kunnskapsstoff for å føre arbeidet videre. Andre ganger er man «sufflør» og hjelper i en prosess som barna av egen kraft har satt i gang og som de selv regisserer.

De voksne skal være 100 % til stede for barna. Vi er her for barnas del, og dette skal prege hele barnehagen og alle voksne. Dette handler om omsorg å se enkeltbarnets behov. De voksne skal gi passelig mengde med støtte og utfordringer. Det legges til rette for at barnet skal kunne klare mest mulig

selv. Vi ønsker å unngå lært hjelpeløshet, samtidig som barnets behov for trøst og omsorg skal ivaretas på en god måte.

Voksenrollen og leken

Leken er viktig for lekens skyld. Leken, slik som kunsten er til for at vi skal la oss gripe og for at vi skal bli hele mennesker. Dette strekker seg langt utover læringsbegrepet. Som pedagoger er det viktig at vi forstår nettopp dette. Leken er ikke til kun for læringens skyld. De voksne har derfor et særlig oppdrag når de møter barn i lek. I leken har pedagogene fire viktige roller. De er: *observatører, tilretteleggere, veiledere og deltakere*. For å opparbeide seg god lekekompetanse må alle de voksne delta i lek så ofte som mulig. De voksne må lære seg å kjenne barnas "språk" og lekekultur i forhold til hvordan man tar kontakt, kommer inn i lek, fordeler roller, introduserer elementer i leken, metakommuniserer, forhandler osv. De må også forstå betydningen av når leken skal skjermes og når det er klart for at andre kan inkluderes. I leken er de voksnes timing særdeles viktig. Når skal de bidra og introdusere nye elementer? Hva er enkeltbarns behov? Hva er gruppens behov? Hvordan organiseres dagen slik at den gir rom for leken?

De voksnes kommunikasjonsmetoder:

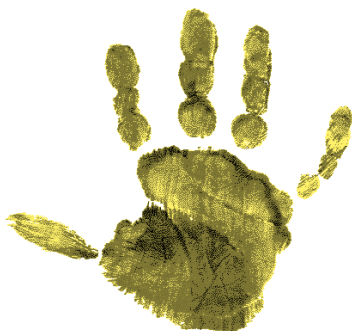
- Lytter i stedet for å snakke
- Stiller spørsmål, i stedet for å gi svar.
- Vise nysgjerrighet i stedet for å gi informasjon
- Oppmuntrer til utforskning i stedet for å overføre kunnskap
- Er tilstede

Barnet skal gis mulighet for:

- Refleksjon
- Utforskning
- Problemløsning
- Dialog/diskusjon Støtte/veiledning

Med fokus på voksenrollen, leken som treningsområde og sosial kompetanse som gevinst, er leken et sentralt fokusområde i barnehagen. Pedagogene i Ask barnehage skal:

- Trøste barn som er lei seg, sinte eller frustrerte og hjelpe dem å organisere følelsene sine
- Glede seg over barnets utforskning
- Delta i barns lek inne og ute. Den voksne kan ha ulike roller og oppgaver i leken: Observere, være tilstede og tilgjengelig, delta, tilrettelegge, veilede, bistå, være lekeleder eller ha en mindre rolle i leken.
- Sørge for at alle barn opplever vennskap (bruke systematisk observasjon).
- Hjelp barn inn i lek og vennskap når det er behov for det
- Legge til rette for et utfordrende, inspirerende, ryddig og trygt lekemiljø inne og ute.
- Sørge for at lekesoner og uteområdet inneholder gode og hele lekematerialer som varieres i henhold til barnas behov og interesse.
- De voksne skal lytte til barna og ta dem med på råd når dette er mulig.
- De voksne skal være i forkant og støtte toddlerne i å løse uenigheter og konflikter. Grunnlaget for gode konfliktløsningsstrategier starter med de yngste i barnehagen.

- De voksne skal forsøke å la de eldre barna løse uenigheter seg i mellom, når barna har forutsetninger for dette. De skal bidra med veiledning når det er behov for det og alltid være tilgjengelig og tilstede!
- Barna får leke på tvers av avdeling når de ønsker det og dette er mulig – både inne og ute.

Barna og barnegruppen - Den andre pedagogiske faktor

Barna sees som viktige pedagoger for hverandre, men også for voksne. Barna har andre måter å trekke slutninger på, de er mer upåvirket og mer åpne enn voksne, de har færre erfaringer og sanser som tar inn inntrykk på en annen måte enn hos voksne. Deres måte å forstå omgivelsene på er unik og kan lære oss voksne mye. Både om barn og barndom, men også generelt om hvordan vi som mennesker lærer og tilegner oss forståelse og kunnskap.

Barna er ofte de beste pedagogene for hverandre. Det er ofte mye lettere å lære noe av en som nettopp har lært noe nytt og som er nærmere deg selv i modenhet og utvikling. De rådene barn gir hverandre, er ofte de beste, de er nemlig nærmere barnas egne måter å tenke på. (Wallin, 1993) Dette er også en av årsakene til at vi har valgt å ha aldersinndelte avdelinger i Ask barnehage.

Barna medvirker kontinuerlig i planlegging og gjennomføring av prosjekter og hverdagsaktiviteter. Ved oppstart av nye grupper om høsten bruker vi god tid på å bli kjent med barna og barnegruppen. Barna skal bli kjent med hverandre og de voksne, og de skal finne sin plass i gruppen. Vi jobber med å skape gode og trygge relasjoner. Personalet vil hele tiden gjøre vurderinger i forhold til organisering og aktiviteter. Pedagogene observerer barnas signaler og gjør nødvendige justeringer ut i fra egen erfaring og kunnskap. Foreldre og personalet vil ofte være i dialog med hverandre i slike prosesser. Slik får barnet den omsorg, trygghet og de utfordringer og krav som er nødvendig for trivsel, læring og utvikling.

I barnehagen foregår det aktiviteter både avdelingsvis og på tvers av gruppene. Når det arbeides på tvers av avdelingene, samles barna til sangstund, dans, teaterforestilling, eller de arbeider i prosjekter sammen. Vi er likevel mest opptatt av at barna har en tilhørighet til egen avdeling og egen gruppe. Det å ha tilhørighet er svært viktig for at barn skal trives og utvikle seg. Trivsel og trygghet er grunnleggende for all lærende virksomhet. Uten dette er hjernen stadig i flukt-/angrepsmodus og er ikke i stand til å ta imot ny læring. Når vi snakker om læring i vår barnehage, forutsetter vi alltid at de grunnleggende elementer for læring er ivaretatt.

Organisering av barna:

Måten pedagogene organiserer barna på; i små og store grupper eller enkeltvis, hvem de sitter ved siden av osv. er hele tiden gjenstand for vurdering:

- Når vi planlegger utflukter, tas det spesielt hensyn til sikkerhet. Barna blir inndelt i grupper med tanke på at pedagogene skal ha god oversikt og at barna skal kunne fungere godt sammen.
- Når vi planlegger måltidene, tar vi hensyn til relasjoner og vennskapsforhold. Vi vurderer også hvilke barn som sitter sammen og kan skape gode samtaler og stimulere språk og kommunikasjon. Gode samtaler skaper trivelige måltider.
- Når vi planlegger prosjekter, ser vi på hvilke kompetanser barna har i forhold til hverandre, og hvilken støtte hver enkelt trenger. Vi ser i tillegg både på

vennskapsrelasjoner og på å utvide vennskapsrelasjoner. Felles erfaringer og arbeid gir barna et godt grunnlag for å danne flere venne-relasjoner og nye lekehistorier.

Felleskap og individuelle behov:

Vi er opptatt av barnas relasjoner og vennskap og stimulerer dette ved å skape rom for vennskap i forhold til sammensetning av grupper og organisering av tid. Barnas vennskap i denne alderen er mye preget av hva de interesserer seg for å leke eller gjøre av aktiviteter til enhver tid. Å fremheve barnas ulike kompetanser og kvalifikasjoner vil bidra til at alle blir inkludert. Dette er en viktig oppgave for pedagogen. Noen vennskap er konstante, mens andre er mer skiftende. Ikke alle barn ønsker eller har en nær venn hele sin barnehagetid. Slik er barn forskjellige, akkurat som oss voksne. Et viktig mål er at alle barna skal oppleve vennskap når de er i barnehagen. Alle barn skal inkluderes og anerkjennes, både i lek, samtaler, prosjekter og aktiviteter.

Ikke alle barn vil leke sammen med noen hele tiden – innimellom er det godt med en pause. Det må legges til rette for at barn som ønsker det, kan ta alenepauser. Imidlertid må de voksne sørge for at ikke et barn stadig melder seg ut av leken. God lekekompetanse gir barna god sosial kompetanse. Barna må få bryne seg i det sosiale samspillet for å lære hva som er akseptabelt og hva som ikke er akseptert. Voksne er viktige for at barna skal klare å danne nye vennskap og få gode relasjoner til andre barn. Dersom barn strever med dette har de voksne et stort ansvar for å se på egen atferd:

- Er dette et barn vi ofte ikke legger merke til? Har vi lek og samtaler med barnet? Hvordan fremhever vi barnet i barnegruppen?
- Det skal utarbeides en tiltaksplan for de voksnes atferd for å sikre at ikke denne forsterker at barnet ikke blir inkludert i gruppen.
- Det skal jobbes aktivt med triangulering dersom vi opplever at et barn ikke er inkludert i lek og vennskap med andre barn i gruppen. Triangulering er et begrep fra Marte Meo-metoden og viser til den voksne som aktiv hjelper og bisitter i lek. Den voksne forsterker barnas signaler ved å gjenta verbalt, peke på, hente nødvendige artefakter til leken og hjelpe til. Samtidig skal den voksne ha fokus på barnas signaler og samspill og unngå å «overta» eller lede leken.

Aldersinndeling:

På lik linje med institusjonene i Reggio Emilia og vårt eget prosjekt «Fra aldersblandet til aldersinndeling – 2006-2010» ser vi at barn observerer og lærer mest av de som her nærmest seg selv i utvikling. Barna i de ulike alderstrinnene har omtrent de samme fysiske forutsetninger, samme primærbehov og sammenlignbare erfaringer og preferanser. Samtidig kommer de inn i gruppen med ulik personlighet og, ulik kompetanse. De ulike kompetansene og erfaringene kommer til syne i lek og gjennom dialog i hverdagsaktiviteter og prosjekter. Slik bidrar barn i hverandres læring. Gjennom å henge bilder av barna i lek og prosjekter og ved at barna gjenforteller arbeidet i prosjektene bidrar de til å utvide hverandres forståelse av virkeligheten.

Vi har på bakgrunn av våre erfaringer og pedagogiske plattform organisert barna i tre ulike aldersgrupper. Inndeling i alder gjør det også mulig å gjøre det pedagogiske tilbudet enda mer relevant i forhold til valg av leker, materiell, prosjekter og aktiviteter. I tillegg gir det personalet en spisskompetanse på utvikling i de forskjellige aldersgruppene. Aldersinndeling følger ikke fødselsår. Vi har svært gode erfaringer med dette og opplever at barnas trivsel og deres læringsutbytte er stort. De opparbeider

seg unike orienteringsevner og sosiale evner ved å bli godt kjent i hele barnehagen, bli trygge på alle voksne og forholde seg til mange barn.

Det er normalt sett store forskjeller i modningsnivå for barn på samme alder – når man får et stort aldersspekter på samme avdeling for eksempel 1-6 år – blir forskjellene i modningsnivå enda større. Det er lettere å imøtekomme alle barna hver dag med aldersinndeling på avdelingene. Barna har ulikt tempo på både lek, spising og aktiviteter. De har ulike behov for oppfølging og kommunikasjon. Vi står for et tilbud hvor vi gir det beste og mest helhetlige tilbudet for alle barna i barnehagen ved en aldersinndelt organiseringsform. Det er ikke rene årskull på avdelingene. Opptaket styres av søkermasse, barnehagelovens areal- og pedagognorm samt kommunens budsjetttrammer som gir bemanningsnorm i forhold til antall barn. Det er forskjellig pedagog- og arealnorm for barn over og under tre år og antall barn og årskull vil derfor variere fra år til år. Flere og flere store barnehager som driver aldersinndelt – får etter hvert 3 aldersgrupper – slik som vi allerede har det pr. i dag i Ask barnehage. Vi har småbarnsavdelinger med barn i alder 1-3 år. Vi har mellomstor avdeling(er) med barn i alder 3-5 år og stor(e) avdelinger med barn i alder 4-6 år. På de to store avdelingene nede går alle barna som skal starte på skolen kommende høst, samt de eldste barna i årskullet under ut i fra hvor mange plasser som er ledig. Det vil variere noe hvordan vi setter sammen barnegruppene fra år til år, ut i fra alderssammensetning og kjønn, søkermasse og hvilke avdelinger som "huser" ulike alderstrinn. Vi har tre hovedkriterier som utgangspunkt:

- 1) Vi kan ikke fylle barnegruppene over maksimalt antall. (Dette varierer noe ut i fra hvilken bemanningsnorm som fastsettes i budsjetter og lovverk).
- 2) Vi fordeler barna som går i barnehagen, ut fra fødselsdato
- 3) Nye søkere fordeles ut fra fødselsdato på ledige plasser på avdelingen(e).

For å kunne organisere fordeling av barnegrupper på avdelingene i forhold til antall voksne, vil barnas fødselsdato danne utgangspunkt for deling. Datoen vil kunne variere noe fra avdeling til avdeling og fra år til år – alt ut i fra hvor mange barn som er i hvert årskull. Det pedagogiske tilbudet på den enkelte avdeling vil alltid tilpasses barna som faktisk går der og deres modningsnivå: språklig, sosialt, kognitivt og motorisk. (Se barnehagens virksomhetsplan progresjonsplan.)

Pedagogene i barnehagen kommer i tillegg med sine anbefalinger om sammensetning i barnegruppene *ut i fra relasjonene i barnehagen* for å skape gode grupper for hvert år. Det vil innimellom oppstå situasjoner som gjør at kriteriene ikke er mulig å følge (F.eks. ved ledighet midt i et barnehageår). Det er styrer i barnehagen som har hovedansvaret for fordelingen av barna og organisering av barnegrupper, i samarbeid med lederteamet i barnehagen. Foreldrene får vanligvis informasjon om hvilke avdelinger barna skal gå på ved foreldresamtaler om våren.

Det fysiske miljøet - Den tredje pedagogiske faktor

Det kommer hele tiden nye barn med nye interesser, og miljøet må som alt annet være foranderlig. Hvor vi befinner oss gir rammer for hvilket handlingsrom vi har. Rommet er derfor en vesentlig faktor for barnet som er i utvikling. Med rom mener vi alle fysiske omgivelser både ute og inne. Rom og interiør og gjenstander påvirker hvilke aktiviteter, lek og samhandling vi har. Det er stor forskjell på hvilket utbytte, glede og læring barna får i en lekesone hvor flere kan delta fordi det er nok utstyr, det er oversiktlig og lett

å finne og utstyret er noe som interesserer og inspirerer barna til lek og samhandling. Hva skal barnet møte i sitt læringsmiljø ute og inne i barnehagen? Det er viktig for oss at materialer, lys, interiør og dimensjoner passer til rommets funksjon og den stemningen vi ønsker å skape; samhandling, lek, læring, glede og hvile. Det fysiske miljøet skal gi mulighet for oppdagelser og undring, ivareta barnets pedagogiske tilbud gjennom hele dagen og hele året. I lekesonene skifter vi jevnlig innholdet ut i fra tema i språkprogrammet samt observasjonene vi gjør av barnas behov og interesser.

Estetikk:

Estetisk skjønn omgivelser har positiv innvirkning på samspill og læring. Pedagogene i Reggio Emilia definerer estetisk vakre omgivelser som en rettighet. Estetikk er nært knyttet til sanseapparatet og hjernes tolkning av sanseopplevelser. Sånn sett er estetikk og motorikk knyttet tett sammen. Med estetisk vakkert mener vi at det fysiske miljøet skal være av en slik art at det stimulerer sansene, er inspirert av kunst og gir rom for utvikling av lek og læring. Estetikk er et kunstteoretisk begrep som brukes både om «læren om kunnskap som kommer til oss gjennom sansene», og «læren om det vakre og skjønn i kunsten». I Ask Barnehage legger vi derfor vekt på valg av farge, form, bruk av naturlig lys, orden, speil, perspektiv, refleksjon og naturmateriale. Ask barnehage har utarbeidet en estetisk minstestandard som gjelder både ute og inne. Den estetiske minstestandarden sier blant annet at:

- Alle avdelinger skal ha minst 5 lekesoner
- Alle avdelinger skal ha oppe bilder fra årets kunstner
- Alle avdelinger skal ha faktabøker i prosjektsone og lesesone
- Leker og materiale skal være ryddig og ha fast plass
- Alle lekekasser inne skal være i blank plast og være merket med bilde og tekst
- Verksteds- og formingsmaterialer er sortert etter farge
- Alle lekesoner skal ha speil
- Alle avdelinger skal ha lysbord
- Alle lekesoner ute skal være ryddet for søppel og ha en lekekasse med spennende innhold
- Leker og utstyr skal være i orden og være rent

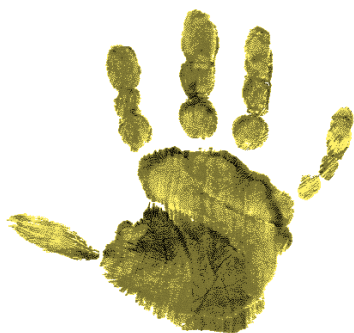
Det er faktisk «litt nøye» – hvordan det ser ut rundt oss

Våre omgivelser påvirker hvordan vi forholder oss til omverdenen, og omgivelsene blir preget av menneskene som befinner seg der. Å ta vare på miljøet, ha respekt for utstyr og leker, holde det rent og ryddig er en viktig del av det å skape positive omgivelser. Vår holdning til våre omgivelser tar vi

med oss videre i livet. Vi tror at det å skape gode holdninger og kunnskap om hvordan vi tar vare på miljøet og omgivelsene, påvirker hvordan vi tar vare på hverandre som mennesker. Det handler om en grunnleggende innstilling til omgivelsene våre hvor vi møter med omtenkksomhet, mildhet,

«I barnehagen blir grunnlaget lagt for at barna skal kunne forstå hva demokrati er. Barnas sosiale utvikling bestemmes av at de, i forhold til egne forutsetninger, får ta ansvar for egne handlinger og for læringsmiljøet i barnehagen». (Lpfö 98)

kunnskap og handlekraft. Det handler om å ta ansvar – uten å frata noen ansvar. Dette er en motvekt til bruk- og kast kultur og «det er ikke så nøye». I barnehagen skal omgivelsene våre preges av at vi tar vare på det fysiske miljøet vårt. Barna tas med i arbeid med renhold og vedlikehold. De lærer også hvordan vi kan hjelpe hverandre og ta vare på hverandre som

mennesker. Dette arbeidet fremheves og settes pris på blant annet ved at barna får utdelt diplom for handlinger vi ønsker mer av, i fellessamlingene en gang i måneden.

Fysiske omgivelser som preges av at det blir tatt vare på – påvirker hvordan mennesker ivaretar hverandre. Dette vet vi også fra forskning i drabantbyer hvor hærværk har økt i takt med vold og kriminalitet. Her kan man vise til nedgang i kriminalitet når det fysiske miljøet er blitt stelt og pusset opp. For fremtidens generasjoner er det svært viktig at barnehagens fysiske miljø får større oppmerksomhet både inne og ute. Hvordan vi holder orden og hvordan vi forholder oss til materialer og gjenstander, må stadig diskuteres. Både med hverandre, med barna og med foreldrene. Som voksne må vi diskutere dette fordi vi er rollemodeller og fordi vår private praksis hjemme ikke skal være toneangivende for hvordan vi gjør det på jobb. Vi må også finne ut av

«Barna skal gis muligheten til å være delaktige, ut fra sine forutsetninger, når pedagogene tar beslutninger som gjelder regler og handlinger i deres hverdag.»
Lyttende pedagogikk (Ann Åberg).

dette fordi vi i en Reggio-inspirert barnehage er opptatt av at barna skal delta i hvordan det fysiske miljøet utformes og ivaretas. Hvor ting skal være, hva vi skal ha av utstyr, hvordan vi behandler dette og holder orden setter i stor grad agendaen for hva vi har fokus på i barnehagen.

Valgtavle, lekesoner og lekestasjoner:

Vi ønsker å skape et miljø som oppmuntrer barna til lærende møter. Hvordan vi utformer et rom, er ikke bare avgjørende for hva som skal foregå der – men også for hva som ikke skal foregå der. Når vi går ned på kne og ser oss rundt med granskende øyne må vi spørre oss selv: Hva blir barna oppfordret til å gjøre her? Når vi slepper barnegruppen inn på rommet vi skal ha samlingsstund og der ligger madrasser på gulvet – kan vi ikke bli oppgitt

over at barna hopper på madrassene i stedet for å sette seg i ring.

«Vi bestemmer rommet, men rommet bestemmer også oss». Carla Rinaldi

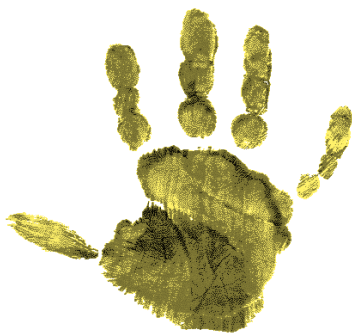
For at leken skal få gode vilkår må barna ha oversikt og vite hva lekemiljøet består av. Alle av

avdelinger har en tavle som viser utvalget av aktiviteter i leketiden. Innholdet i valgene vil variere på de forskjellige avdelingene, men valgkortene er like med faste symboler og tekst. Valgtavlen brukes ofte like etter frokost og like etter frukt. På småbarnsavdelingene introduseres valgtavlen like etter nyttår. Da er barna blitt godt kjent med hverandre, rutinene, de voksne og det fysiske miljøet. Introduksjonen starter med at barna henger bilde av seg selv på valgtavlen for å vise at de er kommet i barnehagen.

Vi har en fast inndeling på alle avdelinger med fem lekesoner og sone for:

- Rollelek og utkledding
- Lesing, spill og IKT-verktøy
- Verksted
- Konstruksjon og bygging
- Prosjekt og forskning

Barnas lek vil foregå på tvers av disse sonen, men materialene er tilgjengelige for utforskning og lek. Etter hvert som barna blir eldre og skifter

avdeling, vil utstyret i lekesonene bli mer og mer avansert. Eksempelvis starter vi i konstruksjonssonen med store soft byggeklosser, avanserer til duplo, deretter til lego og ender gjerne opp med tekno-lego. Eksempel er her gjengitt i skjematisk oppstilling med progresjon i lekemateriale. Dette er kun for å illustrere – i virkeligheten kan det likegodt være at brannmannkostymene er i bruk hos 2-åringene. Det handler hele tiden om hvilke tema som er aktuelle og hvordan pedagogen setter lekematerialet i kontekst til andre ting som foregår i barnehagen.

	1-2 år	2-4 år	4-5 år	5-6 år
Konstruksjon og byggelek	Soft byggeklosser	Duplo	Lego	Tekno-lego
Drama og rollelek	Bamser, kosedyr, trillevogner	Lekekjøkken, kjørler, dukker	Butikk, familie, utkleddning	Rollelek med ulike yrker, butikk med handlelister
Verksted og formingslek	Verktøy: Kropp & sanseapparat. Enkle, tydelige naturmaterialer: ta på, lukte, smake. Tegneruller.	Verktøy: saks, lim, malerpensel, øve, prøve. Store tegneark – blyantgrep.	Verktøy: Tang, limpistol, hammer, sag. Tynnere blyanter og mindre ark. Sette sammen flere materialer.	Verktøy: Tilgang til alt, velger selv. Stor variasjon i tusjer, blyanter, ark. Har prøvd ut mange materialer og kan velge hva som passer til hva.
Lese, spill og digitale verktøy	Bøker som kan smakes på og tåler litt. Korte setninger og tydelige tegninger. Nettbrett til «sveip». Enkle spill med 3-4 elementer.	Barnebøker med korte fortellinger og gode illustrasjoner – ikke alt for mange detaljer. Spill på nett og i virkeligheten.	Bøker med lengre historier og mer detaljerte illustrasjoner. Lager enkel puslespill på nettbrett	Fortsettelsesbøker. Kan ha ganske avanserte illustrasjoner. Lager egne spill med regler – både i virkeligheten, og på nettbrett
Prosjekt og forskning	Konkrete gjenstander fra aktiviteter og turer. Bilder og bøker som viser det som er satt frem. Terrarium/akvarium.	Som for de yngste. I tillegg til forstørrelsesglass og luper. Faktabøker.	I tillegg til de yngre: Barnas egne gjenskapelser, tegninger og veggilde	I tillegg til de yngre: Barnas tekstskeping, nedskrevne tanker fra prosjektaktiviteter (pedagogene skriver ned). Digitalt mikroskop

I tillegg til tradisjonelt lekemateriale bruker barnehagen spill, farger, lysbord, materialer som skaper lys og skygge, gjenstander som beveger seg på ulike vis og som kan være gjenstand for undring og opplevelser og digitale verktøy. Noen ganger fylles avdelingen med lukter og farger som skaper helt spesielle stemninger. Våre valg av lekesoner er ikke tilfeldig. Disse valgene er gjort ut i fra våre tanker om hva barna trenger for å kunne forstå sine omgivelser i dagens samfunn, men også hva vi tror de vil trenge i fremtiden for å kunne delta i samfunnet som aktive og ansvarlige aktører. Våre progresjonsplaner tar utgangspunkt i vår kunnskap om barns utvikling. Dette kombinerer vi med en sosialøkologisk modell utarbeidet av Urie Bronfenbrenner. Modellen han utarbeidet beskriver hvordan ulike miljøfaktorer påvirker barnet. For oss illustrerer den hvordan en måte å tenke progresjon på hvor vi starter med de som er nærmest barnet, utvider til familie og barnehage, går videre til nærmiljø og til slutt storsamfunn. Heller ikke denne modellen er lineær. Normer og verdier i storsamfunnet påvirker barnets utvikling gjennom samspill med foreldre og barnehage.

Prosjektenes plass i det fysiske miljøet:

Det fysiske miljøet i vår barnehage preges av barnas prosjekter og interesser. Pedagogene reflekterer over hvilke materialer og utfordringer barna trenger i sitt fysiske læringsmiljø, slik at de kan møte samfunnet de skal være aktører i, i dag og mange år frem i tid. Plass til arbeid som er underveis og utstilling av det som er ferdigstilt er viktig for at barnet skal på et innblikk i sin egen læringsreise. Det er også et bevis på kompetansen som er med på å utvikle prosjekter og resultatet som viser ny kompetanse. Vi gjorde slik – nå vet vi dette! Hver avdeling har sin egen sone som er satt av til prosjektene som jobbes med.

Foreldrene inviteres inn sammen med barna og pedagogene. Slik skapes det gode sammenhenger mellom hjem og barnehage. Foreldrene kommer med spørsmål og innspill til barna og pedagogene og det oppstår en fin dynamikk i et felles fokus. Slik blir også prosjektene barna er med på i barnehagen, en del av fokus og samtaler hjemme.

Prosjekter, temaarbeider og utstillinger gir inspirasjon til lek, samarbeid og utvikling av det fysiske miljøet. Ideer og kompetanse deles mellom barn, foreldre og pedagoger. Det skjer også en deling på tvers av avdelinger og er en viktig del av kulturen vår.

Alle avdelingene er innredet med bord og stoler i barnas høyde. Vi er opptatt av at barna skal klare mest mulig selv. Oppleve at de kan være selvstendige, mestre og være selvhjulpne. Lekematerialet er i barnas høyde og tilgjengelig slik at de kan hente frem det de trenger i lek og aktivitet.

Rollelek og drama:

I denne sonen tilrettelegger vi blant annet med tanke på barnas behov for å leke roller som er viktige i vårt samfunn: Ulike yrkesroller, familieroller, leke ut spenning og "farlige" ting mv.

Lese-, spill og mediesone:

Her knytter vi sammen bøker, spill og elektroniske hjelpemidler. Her har vi materiale med hovedfokus på å stimulere lesing, lytting, utvidelse av ordforråd og oppbygging av språk. Ofte vil nettbrett eller CD-spiller hvor barna lytter til musikk eller lydbøker med hodetelefoner finnes i denne sonen.

Konstruksjons- og byggesone:

I konstruksjons- og byggesonen ønsker vi å ha tilgjengelig leker og utstyr som stimulerer til matematisk tenkning og forståelse. I konstruksjonskroken stimuleres hjernens evne til å sette sammen materialer, former, fasonger og figurer. Våre matematiske og språklige strategier og begreper stimuleres i dette området. Alle gjenstander har en eller annen form. Det første møtet med former, dreier seg stort sett om tredimensjonale former (E. Bøhler, 2010). I barnas leker blir møtet med de geometriske formene og konstruksjonsprosessen meningsfulle og relatert til barnas interesser. I konstruksjonskroken er barna med å konstruere sitt fysiske miljø og oppdager hvordan ting bygges.

Verkstedet:

I verkstedene skapes barnas egne uttrykk. Barna skal i størst mulig grad ha tilgang til et variert materiale for å kunne gjenskape og fortelle sine egne historier gjennom bruk av ulike materialer. Barna har flere språk enn kun det verbale. Ved å gjenskape opplevelsen, dannes det sammenhenger slik at barnet kan sette sine opplevelser inn en mental arbeidsmodell – dette bidrar til å utvikle barnets bilde av virkeligheten; hva som er mulig og umulig. Hva som er sant og usant, hva som er fantasi og virkelighet osv. Verkstedene representerer på mange måter summen av barnas erfaringer innenfor språk, sosialt samspill, motorikk og realfagsopplevelser. Barnet må ta i bruk all sin erfaring og kunnskap for å skape eller gjengi. Hukommelse og konsentrasjon stimuleres aktivt. Loriz Malaguzzi var særlig opptatt av verkstedenes plass i barnets dannelses- og læringsreise. Det er her barna får tid til fordypning og refleksjon over aktiviteter og inntrykk de har fått. Først i verkstedene får hjernen bearbeidet opplevelsene slik at de får en dypere betydning for barnets forståelse av det de har vært med på. Det er mange måter å bearbeide inntrykk på, men i vår barnehage skjer dette hovedsakelig i verkstedene. Vi er i en evig utviklingsprosess:

Sonene har ikke fast plassering til enhver tid. De endres når det oppstår nye behov. Og det tilføres gjerne nye soner når det passer inn i forhold til prosjekter og aktiviteter som foregår. Materialene og tilbudene i soene blir mer og mer avansert etter hvert som barnas alder og modenhet øker. På storbarnsavdelingene vil vi dermed finne mer avanserte spill, bøker, utkleddingstøy og konstruksjonsmaterialer enn på småbarnsavdelingene. I barnehagen har vi også et bibliotek, et fellesverksted, motorikkrom og sanserom. Dette er fellesrom som brukes ved ulike anledninger og i prosjekter. Rommenes funksjon endres ved behov.

Uterommet:

Barnehagens utemiljø er en viktig del av barnas lek og læring. Når vi snakker om læring her, snakker vi egentlig om at alt som møter barnet, er med å danne dem som mennesker. Dermed får både det fysiske miljøet, pedagogene og barna en rolle i barnets læring – også i uterommet. Alle barn i Ask barnehage er ute 1-5 timer hver dag. Alle avdelinger har minst en turdag i uken. Turene våre er sjelden veldig lange. Vi har erfart at de beste naturopplevelsene har vi i barnehagens nærmiljø. Her finner vi sjø, elv, skog, mark, eng, gårder og drivhus. Lekeområdet vårt skal stimulere alle barnas sanser og grunnleggende bevegelsesformer.

Sanser: Smake, lukte, høre, se, kjenne, muskel- og leddsans, balansesans.	Hoppe, hinke.	Rulle, snurre	Åle – krabbe	Klatre, henge	Kaste, sparke, ta imot	Balansere
Urtehage, bærbusker, xylofon, grill	Paradis	Matter og gress	Asfalt, sand og gress	Klatrestativ og buldrevegg	Ballbane og baskekurver	Stokker og lave benker, disse, seile

I tillegg har vi vektlagt lekeutstyr som stimulerer samlek og kreativitet som sand og vann, ufo-disse med plass til mange, lekehus og busker hvor man kan gjemme seg litt bort.

De grunnleggende ideene om de fire elementer: jord, ild, luft og vann som stimulans og inspirasjon for de ulike sansene er gjennomgangstema på hele uteplassen. En del av lekeapparatene har tradisjonelle funksjoner og utforming. Xylofonen, trappene i terrenget, vannposten, urtehagen og «Bølgestativet» er elementer som er tatt vare på. Disse er utformet av kunstner Alf Bugge Gjerstad i samarbeid med barn og personale.

På den nedre delen av uteplassen har vi en port som går rett inn i skogen. Skogen er lun å leke i ved regnvær og gir skygge for solen. Skogen har en liten elv som renner med varierende styrke parallelt med stilen ned til sjøen. Elven har vært et sentralt element i flere av barnehagens prosjekter og barna elsker å leke her.

Uterommet vårt blir aldri ferdig. Det er i stadig endring og skifter karakter og farger med årstidene. Vi har valgt å la naturens egne farger og kvaliteter ha en viktig plass i uterommet. Prosjektene våre har de siste årene også preget lekemiljøet ute. Vannbad, vimpler, lydinstallasjoner og mosaikkbenk er noe av det barn og voksne har jobbet sammen om. I tillegg tilfører vi lekemateriale fra typisk innendørslek – til utemiljøet. Det vi leker inne, kan likegodt lekes med ute: Maling, tegnestifter, lekedyr, klosser, dukker mv. Sammen med barn og foreldre vil vi stadig tilføre noe og ta bort noe annet. Uterommet er dermed i et dynamisk samspill med det øvrige pedagogiske arbeidet i barnehagen.

Positivt leke- og læringsmiljø

Sikkerhet

Hver dag går første avdeling ut, sjekkrunde på uteområdet og gjerne evt. farlige gjenstander og sjekker lekeområdet visuelt. For å ivareta sikkerheten på lekeområdet og forebygge mobbeatferd, har vi tellevakt i utetiden. Tellevakt har på seg en oransje vest og er lett synlig for barn, ansatte og foreldre. Tellevakten holder oversikt over antall barn og voksne ute, og har et øye til barn som leker i litt bortgjemte kroker på uteområdet. Uteområdet er inndelt i soner. Pedagogene i sonen tar med seg lekekasser som inneholder spennende aktiviteter og materiale. Dette for å utvikle leken og bidrar til allsidig stimulering både sansemotorisk, sosialt og kreativ.

Pedagogene i Ask barnehage har ikke anledning til å stå sammen å prate i utetiden. Da er hovedfokuset på barna: Tilrettelegging for god lek, deltagelse og positivt samspill med barna står sentralt. Når vi er ute i hentetid, tar vi oss gjerne tid til å prate litt ekstra med foreldrene – men hovedfokuset er alltid på barna. Trenger barna oss, må vi forlate samtalen med foreldrene. Dersom vi må forlate leken eller samværet med barna, skal vi alltid fortelle hvorfor. Hvis vi ikke kommer tilbake, må vi si fra om dette slik at barnet ikke blir gående å vente på oss.

Tellevakten har en sentral oppgave. Ikke bare med å telle over antall barn jevnlig, men også med å se at barna har det bra ute. At alle som vil, er inkludert i lek og felleskap. Tellevakten observerer om barn går mye alene og melder fra til voksne som er i de ulike lekesonene, slik at barna kommer inn i god lek og positivt samspill i utetiden. På avdeling Bølgen har barna oppdrag å være vennehjelpere. Dette går på omgang mellom barna som ønsker å være vennehjelp. Vennehjelperne trøster barn som er lei seg, hjelper dem som trenger hjelp og tar med seg barn som ikke finner ut hva de skal leke.

Pedagogene har alltid hovedansvaret for at materiell og utstyr settes på plass og tilbake til opprinnelig standard. Barna tas med i arbeidet og får ansvar tilpasset deres forutsetninger. De pedagogiske lederne har et særlig ansvar for at lekemateriell og utstyr har god pedagogisk kvalitet, er tilgjengelig og i god stand.

De digitale verktøyenes plass i barnehagen:

De digitale verktøyene representerer i dag rom for lek, læring, samspill og dialog. For barna som begynner i barnehagen er de digitale verktøyene allerede en selvfølgelighet. Mobiler, skjermer, internett, apper og lagringskyer omgir barna fra fødselen av. Mange barn lærer i dag å kjenne ulike apper og ikoner før de lærer å gå. Denne samfunnsutviklingen gjør noe med måten vi planlegger og utvikler det pedagogiske miljøet.

Digitale verktøy er på lik linje med alle andre verktøy, avhengig av de som bruker dem i forhold til om de blir hensiktsmessige, nyttig og utviklende, eller ikke. Hvor mye lettere er det ikke å laste ned en app som viser soppene i skogen når vi er på tur, enn å måtte dra til biblioteket i Kleppstø for å finne et relevant oppslagsverk? Et bevisst forhold til hvordan de digitale verktøyene kan brukes både som impulsskaper og hjelpemiddel i det pedagogiske arbeidet, sammen med andre verktøy, gir både barn og voksne flere muligheter.

I Ask barnehage tar vi de digitale verktøyene i bruk på mange ulike vis sammen med barna. Vi bruker video, foto, skanner, prosjektør og interaktiv

tavle. Barnehagen har også smarttelefoner og nettbrett. Vi kommuniserer digitalt gjennom hjemmeside, face book, mail og SMS og bruker internett både sammen med barna og i planlegging av den pedagogiske virksomheten.

Nye programmer og god lagringssystemer er en god støtte i forhold til å samle dokumentasjonsmateriale. Når vi ser tilbake på notater, fotodokumentasjon, lydfiler, film og barnas egne bilder, gir dette oss et grunnlag for refleksjon og forståelse for prosessene barna har vært i. Dette brukes videre til å utvikle den pedagogiske dokumentasjonen.

Nye medier involverer barn og voksne, fordi det moderne samfunnet bruker dem. Utfordringer er hvordan barn og voksne skaper mening gjennom dem. De digitale verktøyene gir muligheter til raske manipuleringer med bilder, projeksjoner i teatrale sammenhenger og samhandling mellom barna. Vi betrakter de digitale verktøyene som viktige redskap for å utvikle barns 100 språk. Ikke istedenfor – men i tillegg til alt det andre vi bruker. Vårt mål er at barna skal være aktive produsenter og ikke passive konsumenter. I dette arbeidet vil både pedagoger og barn reflektere sammen om viktige etiske dilemma underveis. Hvilke bilder er det greit å vise? Kan jeg ta et bilde av deg og dele det med andre? Er det greit å logge seg på internett alene? Hva kan jeg gjøre hvis jeg kommer inn på sider jeg ikke skulle? Å gi barna gode holdninger til å utvise folkeskikk og høflighet på nett er en del av det å jobbe med IKT og digital dømmekraft.

Dialogen - verktøy for demokrati og medvirkning

Dialogen utgjør det viktige navet i en demokratisk arbeidsform. For å ivareta barnas medvirkning må vi være opptatt av hvordan vi kan gi barna muligheter til å ha synspunkter om barnehagens aktiviteter og utforming. Vi må ha et miljø som oppmuntrer til dialog. Barnehagen utgjør et lite samfunn i seg selv, med barn som sentrale medborgere og aktører. Barna skal tilegne seg viktig kunnskap om medvirkning, ansvar og demokrati. For å få til dette må gi barna faktiske erfaringer i det å medvirke i et demokratisk samfunn.

Ordet demokrati er gresk og betyr folkestyre. Vi har en blanding av direkte demokrati og representativt demokrati.

Selvbestemmelse

Vi snakker om barn med egen vilje og evne til å handle og bli anerkjent som frie og ansvarsfulle aktører. Barnehagen skal fostre medborgere som er delaktige i samfunnet og kulturen. Vi snakker om barn som resurssterke individer. Dette fører til et barnesyn og et syn på mennesket som aktive og ansvarlige samfunnsborgere.

«Barna skal møtes som individer, og barnehagen skal ha respekt for barnets opplevelsesverden. Barns liv påvirkes av omgivelsene, men barn påvirker også sine egne liv. Barnehagen skal gi rom for barnas ulike forutsetninger, perspektiver og erfaringer og bidra til at barna, i fellesskap med andre, utvikler et positivt forhold til seg selv og tro på egne evner. Barna skal møtes med empati og få mulighet til å videreutvikle egen empati og evne til tilgivelse» Rammeplanen

Barnas selvbestemmelse skal ivaretas gjennom at de kan ta valg på egne vegne med hensyn til eksempelvis hva de vil leke og hva de vil spise. Barns rett til egne følelser er en viktig del av selvbestemmelse og det å være

autonom⁴ Etter hvert som barnet lærer å kjenne egne følelser, lærer de også å gi uttrykk for glede, sorg, sinne, motvilje og iver. I arbeidet med barns medvirkning må pedagogene gi rom for og ta hensyn til barnets følelsesuttrykk. Dersom et barn viser stor motstand mot en aktivitet, skal dette tas hensyn til og jobbes med.

Medvirkning

Gjennom ulike prosjekter, arbeid med det fysiske miljøet, og i hverdagssituasjoner får barna viktige erfaringer i å være med å ytre sine egne meninger. Barna er med og tar beslutninger, de deltar aktivt og bidrar til et resultat. Slik kan de medvirke til å finne løsninger. Barna må få mange og varierte erfaringer med å lytte til andres meninger og ta dem på alvor. De må gjøre forsøk på å være med på løsninger som de selv ikke har foreslått, og være med å dra lasset for å få prosjekter gjennomført. For å sikre medvirkning og dialog jobber vi aktivt med dialogiske prinsipper. Disse prinsippene er sentrale i en lyttende pedagogikk. Både barn og voksne øver på:

- Å lytte til hverandre – for å prøve å forstå hva den andre tenker, anerkjenne den andres måte å tenke på før du selv deler
- Å tørre å lansere ideer – bidra med løsningsforslag – og være forberedt på å forklare slik at den andre kan forstå
- Å forhandle – og å komme til enighet, selv om du ikke får det som du hadde tenkt
- Å være forberedt på å slippe inn fremmede tanker og synspunkter i sin egen tenking
- Å erkjenne at en kan bli forandret av dette av å lytte til andre
- Å endre mening, skifte synspunkt sees på som en styrke fremfor en svakhet.

Hvem eier sannheten?

Å ha respekt og toleranse for ulikheter er viktig for oss. Hos oss ser vi ulikhet som en verdi, et positivt men også utfordrende utgangspunkt for det pedagogiske arbeidet. Konflikter, grenser og forskjeller er rom for møter og læring. Sannheter slås ikke fast en gang for alle, og undring og tvil holdes levende. Vår kunnskap endres stadig med ny forskning. Vi er derfor mer opptatt å lære hvordan vi kan finne ut ting, enn å lære ferdigtygde sannheter. Pedagogenes holdninger er viktige i dette arbeidet. Stor åpenhet, toleranse og raushet for ulike meninger og tanker er tilstede i dialogen med barnet, med foreldrene og med andre voksne i barnehagen. Loris Malaguzzi refererte til dialogen som et ping-pong spill: Det å kaste ballen frem og tilbake for å undersøke hverandres tanker og forestillinger vil gi mange viktige erfaringer for dialogpartnerne:

- De utvider sitt eget perspektiv og forståelse av virkeligheten.
- De blir godt kjent med hverandres tankemønstre og trygge på hverandre.
- Dialogen er likeverdig og anerkjennende og vil dialogen fremme selvbilde og opplevelsen av at man er en ok person.

Empatisk kommunikasjon

I et psykisk helseperspektiv vil dette være grunnleggende viktige erfaringer for alle individer videre i livet. Denne måten å tenke kommunikasjon på, finner vi igjen i litteratur om empatisk kommunikasjon av blant annet psykolog Marshall R. Rosenberg som har skrevet boka "Sjiraffspråk". Det krever stor grad av empati og innlevelsessevne hos pedagogen som alltid står ansvarlig for å skape gode dialoger med barnet. Pedagogen skal alltid være

⁴ Selvbestemmelse – barnets rett til å ta styring i eget liv, stå frem med egne følelser, meninger og erfaringer og ta valg for seg selv på bakgrunn av dette.

større – sterkere – klokere og god. Voksne som er gode rollemodeller og viser i praksis hvordan god dialog føres, gir rom for medvirkning og autonomi, gir forutsetninger for at barna utvikler strategier selv. Strategier som gir grunnlag for livsmestring.

«Barnehagen skal bidra til at barna får forståelse for og slutter opp om demokratiske verdier og normer som ligger til grunn for det samfunnet vi har i dag. Barnets åndsfrihet skal anerkjennes.»
Rammeplanen

Vi ønsker at barna skal bruke språket aktivt for å løse uenigheter og konflikter på en fredelig måte. Våre konfliktløsningsmodeller er bygget på dialogiske prinsipp tilpasset til barnas alder og forutsetninger. Vi bruker to ulike

modeller for konfliktløsning mellom barna; offersentrert induksjon for de yngste og ICPS for de eldste. Dette kan du lese mer om i heftet om sosial kompetanse; «Vi er venner» på barnehagens hjemmeside

http://www.barnehageside.no/db/dokumenter/www.ask.barnehageside.no/filer/VEV_veiledn.hefte.personalet.pdf

Konflikter som læring

I tillegg til at vi har med oss disse to modellene som verktøy i arbeidet, jobber vi aktivt med å forstå og forebygge unødvendige konflikter. Konflikter kan gi grunnlag for mye læring og er en naturlig del av menneskelig samspill. Samtidig hender det at vi gir barna for stort ansvar for å mestre ting på egenhånd. Det handler om de voksnes forventninger. De kan være alt for lave – men også alt for høye. Vi forventer innimellom at barna skal forstå eller klare ting de enda ikke har forutsetninger for å klare. Som for eksempel når vi venter på at 1,5 åringene skal klare å løse konflikten om den ene dukkevognen alene. Eller vi lar en sliten seksåring herje rundt i garderoben og forventer at hun skal klare å ta av seg regntøyet uten hjelp til å organisere seg. I all konfliktløsning er vi opptatt av å gi trygge rammer, samtidig som vi ivaretar barnets medvirkning og ansvar. Så langt det er mulig skal barnet bidra til å finne løsninger og å gjøre godt igjen slik at relasjonen kan repareres og etableres på nytt.

Medbestemmelse

Ett hvert menneske har unike erfaringer og sin egen måte å tenke på. Hjernene våre ser forskjellige ut og utvikles så lenge vi lever. Men hjernen er også preget av alle møter vi har hatt med andre, så vi kan faktisk si at vi er formet av hverandre. Et uttrykk for dette valget er at det i miljøet tilbys barna så mange alternativer som mulig, for eksempel rom til å være alene i og rom for store og mindre grupper. Barna får øve seg på å ta valg og erfare konsekvenser av disse valgene. Hvert barns unike syn på verden skal respekteres. Subjektivitet er en grunnleggende verdi for det pedagogiske arbeidet. Når vi ser menneskelige relasjoner som et samspill mellom likeverdige subjekter står dette i motsetning til det tradisjonelle synet på undervisning hvor barnet sees som objekt for lærerens formidling av kunnskap (den lille pedagogikk). Barna lærer av det vi gjør, men pedagogene påvirkes og lærer minst like mye av barna – om ikke mer.

Viktige prinsipper i demokratiske styresett:

- *Beslutningsjevnlikhet:* Alle barns stemme har samme tyngde når vi skal fatte felles beslutninger. Vi prøver ut ulike avstemningsteknikker og tilpasser dem til barnas alder.

- *Effektivt deltagende:* Under hele beslutningsprosessen har barna like store muligheter til å uttrykke sine ønskemål. Pedagogene er lydhøre og tolker barnas kroppslige signaler selv om de ikke kan uttrykke seg verbalt.
- *Opplyst forståelse:* Barna gis tilstrekkelig med tid til å sette seg inn i de spørsmål som skal besluttes. Dette er en utfordring for oss voksne fordi det alltid vil være problematisk å vite hva andre har oppfattet. Ved å være konkrete og bruke visuelle inntrykk, håper vi å kunne gi barna tilstrekkelig informasjon.
- *Kontroll over dagsorden:* Barna er med og diskuterer hvilke spørsmål som skal eller ikke skal besluttes gjennom felles avstemming. De voksne legger til rette for at barna i samlinger og i hverdagsituasjoner får uttrykke egne meninger og behov, og delta i beslutninger som er av betydning for deres hverdag i barnehagen.
- *Regler og lover:* Prinsippene om medborgerskap og lovlighet er viktig. I et hvert samfunn vil det finnes «lover» og retningslinjer for hvordan menneskene skal ha det sammen. Slik er det også i barnehagen. Barna vil i stor grad være med å definere hvordan de ønsker å ha det sammen. Hver høst lager avdelingene få, men tydelige retningslinjer som er positivt formulert – en «hustavle». Eks; Vi sier «god morgen» til hverandre og «tak for i dag». Vi bruker selvsagt ikke noen form for straff i barnehagen; hverken time-out, avvisning eller kjeft. Hos oss erkjenner vi at barn som viser utagerende atferd eller bryter regler, gir signaler på at noe er galt. Da trenger barnet en nær voksne med et varmt hjerte og et godt ansikt. Sammen med barnet vil den voksne forsøke å støtte, veilede og hjelpe barnet i det som er vanskelig. Dette tar tid. Da må de andre voksne overta arbeidet med resten av barnegruppen. Er det ikke andre voksne tilstede, så stopper man selve atferden og tar opp igjen samtalen med barnet så fort dette er mulig. Barn husker. Den voksne er ansvarlig for å ha kontroll på egne følelser og stoppe uønsket atferd på en rolig, positiv og kontrollert måte.

Tilpasning til alder

På småbarnsavdelingene vil de voksne måtte legge til rette for barns medvirkning og ivareta de demokratiske prinsippene på vegne av barna gjennom observasjon. På de større avdelingene vil barna trene seg på å kunne gi uttrykk for sine meninger, og gjennom ulike situasjoner og i prosjekter, være med å bestemme og sette dagsorden.

Det vil alltid være noen vurderingskriterier som er de voksnes ansvar når demokrati og medbestemmelse for barna skal ivaretas:

- Hva kan barn bestemme selv?
- Hva må de voksne bestemme for å ivareta barnas sikkerhet og helse?
- Hvordan kan vi ivareta den enkeltes behov uten at dette går på bekostning av gruppen?
- Hvordan kan vi gi barna trening i å lytte til andre, vente på tur, ta hensyn til andre, hevde egne meninger?
- Barna skal lære seg å samarbeide, men når må vi legge til rette for at de skal utvikle sin selvstendige tenkning og handling?
- Hvordan kan vi veilede barna til å reflektere over de mulige konsekvenser egne valg har for en selv og for andre, slik at de kan foreta kompetente valg?

Vi har ingen svar eller konklusjoner på disse spørsmålene men erkjenner at dette er pedagogenes ansvar og at disse vurderingene gjøres i praksis ved å samhandle og reflektere med barna og de andre pedagogene i barnehagen. I Ask barnehage har vi utarbeidet et eget hefte som gir ytterligere beskrivelse av hvordan vi jobber med barns medvirkning.

<http://www.barnehageside.no/db/dokumenter/www.ask.barnehageside.no/filer/Barns.medvirkning.hefte.pdf>

I tillegg har vi utarbeidet en oversikt over viktige elementer i arbeidet med barns medvirkning. Denne finner dere i barnehagens kvalitetshåndbok med utfyllende beskrivelser under hvert punkt.

- Dagtavle og valgtavle
- Orden og system – fysisk læringsmiljø
- Samlingsstund som verktøy for medvirkning og demokrati
- Observasjon
- Pedagogisk dokumentasjon
- En likeverdig og demokratisk dialog – det handler om relasjoner
- Barnesamtaler
- Prosjekter og bruk av ulike verktøy

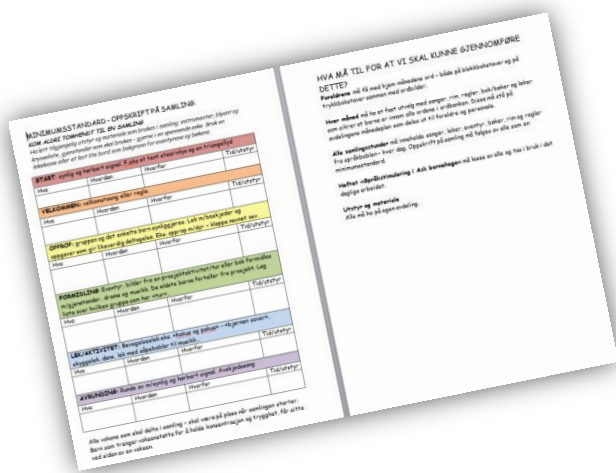
Samlingsstunder – fellesskap, medvirkning og pedagogikk

I barnehagekulturen står samlingsstund fortsatt sterkt. Samlingsstund fungerer både som samlende for barnegruppen, synliggjøring av identitet og tilhørighet og som en viktig pedagogisk arena. Samtidig er samlingsstund gjenstand for stadige diskusjoner om hvordan den kan gjennomføres på en måte som sikrer at alle barn har forutsetninger for å delta, oppleve samhörighet og læring, mestring, spenning og glede. Et viktig prinsipp i alle samlingsstunder er å ha med konkrete. Dette fanger barnas interesse,

«Kom aldri tomhendt til en samling» Anette Brendeland

skaper fokus og gjør det lettere for barna å følge med på innhold og tema. Når barn ikke opplever samlingsstunder som gode møtearenaer, må vi gå i dialog med barna. Det er pedagogens

ansvar at denne møtearenaen fungerer. I samlingsstunder skal det legges til rette for at barna får delta aktivt og bidra til innholdet både i samling og i barnehagens innhold. Her presenterer prosjektgruppene for hverandre hva de holder på med og her jobbes det med leker, rim, regler, sanger, drama og fortellinger som blir en felles og samlende opplevelse for hele barnegruppen. Samtidig sikrer vi at alle barna i gruppen får muligheter til å erfare språk, musikk, bevegelse, trent på hukommelse, oppmerksomhet og konsentrasjon. I samlingsstundene vektlegger vi ulike fagområder gjennom uken: Språk, Motorikk, Sosial kompetanse, prosjektarbeid og realfag, etikk og filosofi.

Morgensamlingene inneholder alltid motoriske leker og øvelser. Barnehagen har utarbeidet en veiledning for samlingsstund med tilhørende minstestandard, idebank og et didaktisk planleggings skjema. F:\Ask Barnehage\Felles_Ask.barnehage\08 KVALITETSHÅNDBOK\SAMLINGSSTUND I ASK BARNEHAGE. Ideer kan også hentes på

http://www.fantasifantasten.no/index.php?p=1_19_samlingsstund-hjelpen.

Vi har vanligvis en samlingsstund hver dag – men det hender vi samler barna flere ganger for dagen når dette er naturlig. Ofte vil det å samle barna i overgangssituasjoner for å synge, leke kims lek eller finne på noe annet sammen, skape oversikt og gi gode rammer for trygghet i en ellers kaotisk situasjon.

Foreldrenes medvirkning

Vi lever i et stadig mer segmentert og mangfoldig samfunn. Familiens sammensetning blir stadig mer variert og komplisert.

- Ulike typer husholdninger med ulike sammensetninger av familiemedlemmer; en foreldre, flere foreldre med «mine» og «dine» barn, heterofile og homofile foreldre, eldre søsken som lever med egne barn i samme hus osv.
- Nyfattigdom: Som ofte er tabubelagt men likevel reelt for dem det gjelder. Arbeidsledighet, lav utdanning og/eller helseutfordringer som gjør at man ikke kan ha arbeidsinntekt, møter kanskje krav og forventinger i barnehagen de ikke har forutsetninger for å takle.
- Besteforeldre: Som ikke lengre er hjemme, men ofte i full jobb og opptatt av egne liv. Familiens nettverk kan være store med mange venner og familie i nærheten, men også små eller helt manglende nettverk.
- Familier med høy utdanning og mye kompetanse – familier med lav utdanning og få erfaringer.

Alt dette gjør at vi må møte familiene på en annen måte enn tidligere. Det kan synes som at behovet for å bli møtt eller forstått både som person og som foreldre er større. Vi møter ikke bare mammaen, eller pappaen til... Vi møter mennesker med ulike erfaringer, kompetanser og utfordringer i livene sine. Dette krever at pedagogene i barnehagen må ha langt høyere allmennkunnskap om de sosiale forhold i dag enn tidligere. Det foreldre trenger minst av alt, er å føle seg bedømt og forhåndsdoemt. Hvordan pedagogene snakker om og med foreldre, påvirker deres tanker og handlinger i forhold til foreldrene. I Ask barnehage jobber vi aktivt for å forstå de ulike familier og foreldre for å kunne komme dem i møte. Vår holdning er at det finnes ikke gode eller dårlige foreldre. Det finnes bare forskjellige måter å være foreldre på, selv om vi ikke alltid er i stand til å forstå eller fortolke dem. Personalets relasjoner til foreldrene påvirker også relasjonene personalet har til barna. Det er pedagogens ansvar å sørge for at samarbeidet og relasjonen til barnas foreldre blir så gode som mulig. Vi kan ikke måle kvaliteten på foreldrene ut i fra egne forventninger og hvordan vi gjerne vil at foreldrene skal være. Alle foreldre vil sitt barns beste. Dagens foreldre er nok mer klar over hva som kreves for barnets læring, men det har også gjort dem mer klar over egen utilstrekkelighet i samvær med barnet. Det er et enormt utvalg av nettsteder å søke råd og kunnskap om barn og barneoppdragelse, og foreldrene kan ofte oppleves som usikre. Dette gjør også foreldrene mottakelig for dialog og har skapt et behov for kommunikasjon og utveksling med ulike mennesker. Samfunnsfragmenteringen har også skapt et annet behov – behovet for og gleden av å være sammen med andre og møtes, nærmest uavhengig av barnet.

I barnehagen opplever vi at foreldrene i større grad er opptatt av å samarbeide – både om eget barn men også om barnets oppvekstmiljø i barnehagen. Som fagpersoner i barnehagen må vi kunne bidra til å skape gode og trygge foreldre. Når vi samarbeider med foreldrene, er i samtaler og dialog, forventes det at pedagogene bruker sin kunnskap og erfaring – samtidig som man anerkjenner og aksepterer foreldrenes valg og tankemåter. I barnehagen har vi ulike systemer for å ivareta foreldrenes medvirkning i tillegg til den daglige dialogen.

Vi har ulike systemer for å ivareta dette

- Foreldrene har eget foreldreråd i barnehagen. Dette trer sammen når foreldrene ønsker det. Det velges to representanter for foreldrene hver høst. Disse deltar også i barnehagens samarbeidsutvalg (SU) og foreldrenes arbeidsutvalg (FAU).
- Foreldrene velger to representanter fra hver avdeling som deltar i foreldrenes arbeidsutvalg. Her planlegges blant annet fester, dugnader og andre aktiviteter for barna utenom barnehagens tilbud.
- Samarbeidsutvalget skal blant annet fastsette barnehagens årsplan og få forelagt saker som er av betydning for barnas tilbud i barnehagen.
- Vi har to foreldresamtaler i året i tillegg til startsamtaler for nye barn.
- Vi har to foreldremøter i året i tillegg til ekstra foreldremøte for nye barn og foreldremøte for førskolebarna. Vi har forventningsavklaring med alle nye foreldre.
- Vi arrangerer minst en dugnad i året.
- Foreldrene vil hele tiden kunne gi uttrykk for sine synspunkter på det arbeidet som foregår i barnehagen ved å følge med på dokumentasjonen som henger oppe på avdelingene, ved å være i dialog med personalet og delta på foreldremøter, foreldresamtaler og foreldreråd.
- Vi bruker Facebook som digital arena for informasjon og deling.

Vi har tradisjon for å invitere foreldrene inn i barnehagen til å delta i lek, aktivitet, måltider, turer og prosjekter. Vi ønsker å vise foreldrene gjennom aktiv deltakelse, hva vi holder på med om dagene. Foreldrene er ikke gjester men aktive medaktører i barnehagen og barnas liv. Foreldrenes synspunkter på prosjekter, hverdagsaktiviteter og pedagogiske opplegg blir mer innsiktsfulle og relevante når de kjenner barnehagens indre liv bedre. Da må vi våge å innvitte inn. Samtidig må vi ha et bevisst forhold til taushetsbelagt informasjon og taushetsplikt. Hvor grensene går for foreldrenes innblikk i barnehagen her, må vurderes i hvert enkelt tilfelle.

De ansattes medvirkning

De ansattes medvirkning er ivarettatt gjennom arbeidsmiljøloven. Samtidig er det viktig å si noe om dette i et faglig perspektiv. De ansatte i barnehagen er helt sentrale i forhold til å sette agendaen for hva som skjer i barnehagen. Fungerer ikke pedagogene, er det svært vanskelig å gi barna et godt pedagogisk tilbud. Derfor er det viktig at pedagogene har gode forutsetninger for å påvirke og medvirke til å utvikle barnehagen som organisasjon og lærende virksomhet. Høy grad av medvirkning og selvstendighet gir høy grad av ansvarlighet, engasjement og motivasjon for jobben.

De ansatte har valgte representanter som ivaretar deres rettigheter som arbeidstakere. Dette skjer i avtalte og planlagte møtefora. I tillegg benyttes ulike møtearenaer til å ta felles beslutninger som har betydning for organisering og innhold i barnehagen: Avdelingsmøter, pedagogiske ledermøter, personalmøter og planleggingsdager.

«Riktige saker, i riktig fora til riktig tid.» M.E.R

Vi har gjennom de siste årene, jobbet mye med å få god struktur på møter og i arbeidsgrupper. Det å være

presis til møter og arbeidsgrupper, fatte seg i korthet og komme raskt til poenget har også vært en treningssak. Gode møter er effektive i den forstand at vi snakker om det som er viktig, med rette personer, skaper felles forståelse og tar beslutninger sammen med dem som er ansvarlig. Dette betyr også at det å diskutere saker man ikke har ansvar for, med personer som ikke er direkte involvert og utenfor møtearenaene - i beste fall har lite for seg og i verste fall tar tid bort fra det direkte arbeidet med barna. I tillegg

til at det ofte er skadelig for arbeidsmiljøet. Når vi snakker om barnehagen som lærende organisasjon og hvem som påvirker organisasjonens «sannheter» og kultur, ser vi at en tydelig organisering og struktur på møter og beslutningsprosesser – er svært viktig. Uformelle ledere blir i større grad parkert og barnehagelærernes kompetanse i større grad styrende for de valgene som gjøres i organisasjonen.

Pedagogene i barnehagen fremmer både faglige, praktiske og organisatoriske saker til sin pedagogiske leder. Pedagogisk leder sender saken til styrer som vurderer om dette er en sak som gjelder barnehagens felles pedagogikk, praksis eller organisering. Dersom den gjør det, tas den opp på det ukentlige teamledermøtet hvor det tas en beslutning basert på faglig kompetanse.

I tillegg gjennomfører styrer medarbeidersamtaler med alle ansatte 1-2 ganger i året. I samtalen er det særlig den enkelte ansattes motivasjon og utvikling som er i fokus. Samtalene påvirker ofte hvilken kompetanseheving og investeringer i de ansatte som blir gjort. Pedagogisk leder gjennomfører minst en utviklingssamtale med egne medarbeidere i året. Særlig fremdrift og utvikling av prosjekter og pedagogisk dokumentasjon er viktig i disse samtalene, men også områder den enkelte medarbeider må jobbe med for å gjøre en god jobb i forhold til barna. Slik kan pedagogene på avdelingen bistå hverandre i å bli stadig bedre pedagoger for barna.

Prinsipper for møter i Ask barnehage

I alle formelle møtefora skal møteagendaen være klarlagt på forhånd. Dette gjelder i alle barnehagens møtefora. Foreldremøter, personalmøter, avdelingsmøter osv. Ingen møtedeltakere skal oppleve å måtte svare på, eller ta beslutninger uten å ha forberedt seg. Dette er også bakgrunnen for at vi ikke bruker «eventuelt» på saklistene våre. I et demokrati er det et viktig prinsipp at man får muligheter til å tenke gjennom sakene i forkant og kan stille forberedt. Eventuellsaker har ofte en tendens til å bli følelsesstyrte, ta lang tid og ende opp med å bli utsatt. Dette er bakgrunnen for all saker skal meldes inn i forkant, slik at det blir satt av tid dersom saken er aktuell for flere. Det skal skrives referat fra alle møter.

Likestilling, likeverdighet og mangfold:

Barnehagen skal fremme likestilling mellom kjønnene En forutsetning for likestilling mellom kjønnene – er likestilling mellom mennesker. Dette er en grunnleggende verdi og holdning som skal prege pedagogenes møte med

andre og daglig praksis – det skal prege barnehagen.

«Barnet sees som likeverdig med autoritet i forhold til egne opplevelser og følelser.» Ask barnehage.

Barnehagens syv verdisetninger er farget av disse holdningene og alle som er ansatt i Ask barnehage er forpliktet til å jobbe i tråd med disse.

Likestilling betyr ikke at gutter og jenter skal bli like, men at barna skal være like verdifulle for oss – enten de er gutt eller jente, er fattig eller rik, funksjonshemmet, har en annen tro eller kultur, kommer fra et annet land eller er ulik fra oss selv - med alt det innebærer.

I et kvinnedominert yrke, som det er i barnehagen, må vi være spesielt oppmerksomme på at guttene ikke har mannlige rollemodeller. Guttene vil søke hverandre for å få sin kjønnsidentitet bekreftet. Å anerkjenne guttenes

«vis» og ha kunnskap om de ulike kulturelle betingelsene i samfunnet i forhold til kjønnsroller, blir nyttig kompetanse for personalet i et

«Barnehagen skal fremme likeverd og likestilling uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, etnisitet, kultur, sosial status, språk, religion og livssyn. Barnehagen skal motvirke alle former for diskriminering og fremme nestekjærlighet.» Rammeplanen

likestillingsperspektiv. I dette ligger også budskapet om at alle oppgaver som utføres er like mye verd enten de utføres av en jente eller en gutt. De voksnes forventninger til gutter og jenter, vil påvirke ord og handlinger. Det skal vises i praksis at vi verdsetter barnas interesser og ønsker like mye. Uavhengig av kjønn, etnisitet, livsstil, kultur eller funksjonsnivå. For å få til dette – må egne forventninger avklares og kunnskap stadig oppdateres. Kun da kan vi bli mer bevisst på hvordan vi møter barna, organiserer aktiviteter og fysisk

miljø, prioritere i innkjøp av leker og materiell og hva vi lar være å gi fokus. Hvor mange rosa tyllkjoler trenger vi? Er vi litt redd for guttenes «kamping» og voldsomme brytelek?

Barna er ikke født med fordommer – de læres. Gjennom leker, fokus og aktiviteter synliggjør vi hva som er akseptert og hva som ikke er det. Slik påvirker vi barn bevisst og ubevisst. Som pedagoger er det jobben vår å være bevisst i våre valg – være bevisst på hvordan vi påvirker barna. I et perspektiv hvor forskjeller fremheves som verdifulle, ønsker vi å fremme nettopp dette – at vi er ulike, men at vi samtidig er like mye verdt. Alle barn skal møtes ut i fra de behov de har, slik at de får like muligheter til deltakelse i hverdagsaktiviteter, lek og prosjekter. Dette betyr egentlig at vi møter barna ulikt for de at skal få like muligheter. Gjennom individuell tilpasning og

oppfølging vil vi jobbe for at barna utvikler et godt selvbilde, selvtillit, en positiv kjønnsidentitet, kulturell tilhørighet og beholder sin åndsfrihet.

«Barnehagen skal bruke mangfold som en ressurs i det pedagogiske arbeidet og støtte, styrke og følge opp barna ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger. Barnehagen skal synliggjøre variasjoner i verdier, religion og livssyn. Det skal være plass for en åndelig dimensjon i barnehagen som må brukes som utgangspunkt for dialog og respekt for mangfold.» Rammeplanen

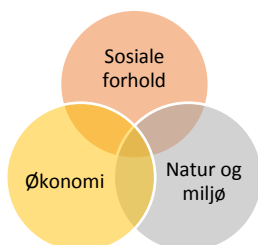
Vi lever i et mangfoldig samfunn. Å ha en grunnleggende holdning til at vi alle er likeverdige – gjelder på tvers av kjønn, religion, etnisitet, funksjonsnivå, sosiale og/eller kulturelle skiller. Det handler i bunn og grunn om menneskeverd og grunnleggende rettigheter som mennesker. Oppvokst i et demokratisk samfunn hvor internett, reiser og forflytning har gjort oss mer og mer multikulturelle – oppleves det som rart å måtte fremheve betydningen av likestilling og mangfold. Samtidig vet vi at verden rundt oss ikke nødvendigvis er preget av slike holdninger og

verdier. Vi skal imidlertid ivareta en oppvoksende generasjon og forberede dem på å videreføre og hevde likestilling, likeverd og mangfold. Pedagogene i Ask barnehage er særlig forpliktet til å møte sine medmennesker med åpenhet, forståelse og en grunnleggende holdning til at vi er likeverdige som mennesker uavhengig av alder, kjønn, funksjonsnivå, religion, kultur, sosiale forskjeller eller etnisk opprinnelse. Når man jobber i en Reggio-inspirert barnehage, er dette en forutsetning. Arbeider vi godt med dette, arbeider vi også godt for å forebygge mobbing, trakassering, utestenging og annen form for vold mot andre mennesker. Barna er fremtiden vår. I et mangfoldig samfunn må vi gi dem holdninger og handlinger som kan hjelpe dem å finne verdien i å samarbeide med mange forskjellige mennesker, måter og tankesett.

Bærekraftig utvikling, livsmestring og helse

Vi skal leve nå, men vi skal også sikre de fremtidige generasjoners liv. Bærekraftig utvikling berører både sosiale forhold, økonomi og miljø. Det handler om ressursfordeling, forbruk og videreføring av et livsgrunnlag for de neste generasjoner. Vi skal tilrettelegger for at barna får en begynnende forståelse for bærekraftig utvikling og at dagens handlinger har konsekvenser for fremtiden. Barn skal lære å ta vare på seg selv, hverandre og naturen.

Stille opp for seg selv og andre, mestre hverdagen og få en forståelse av et felles ansvar for et felles samfunn. Vi skal legge til rette for en begynnende forståelse for bærekraftig utvikling. Bærekraftig utvikling handler om å ha kraft til å bære sin egen bagasje – det handler om livsmestring. Barna i Ask barnehage skal få kunnskap og holdninger som bidrar til å utjevne sosiale forskjeller og fungerer som redskap for livsmestring hos det enkelte barn.

Tidlig møte med naturen fremmer gode holdninger og en forståelse av for betydningen av å ta vare på naturen senere i livet. Vi i Ask barnehage ønsker å gi barna et trygt og utfordrende sted, hvor barna skal få prøve ut ulike

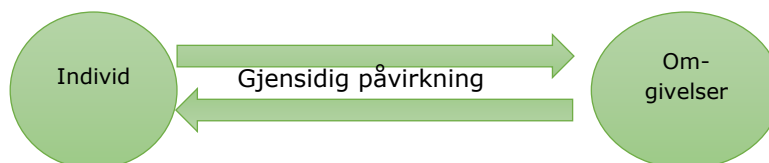
sider ved samspill, fellesskap og vennskap. Vennskap, tilhørighet, glede over utvikling og læring og autonomi er viktige faktorer for barnas mentale helse. Fysisk og mental aktivitet, hygiene, selvstendighet og gode matvaner bidrar til å fremme fysisk og psykisk helse. Dette skjer gjennom hverdagsaktiviteter og tilrettelegging for at barna kan være selvstendige og delta i de daglige gjøremål. Måltider og matlaging i barnehagen danner grunnlag for å utvikle matglede og sunne

helsevaner, noe personalet i Ask barnehage daglig arbeider med. Personalt er i jevnlig dialog om mat, kosthold, hygiene og helse med foreldrene.

«Bærekraftig utvikling omfatter natur, økonomi og sosiale forhold og er en forutsetning for å ta vare på livet på jorden slik vi kjenner det. Barnehagen har derfor en viktig oppgave i å fremme verdier, holdninger og praksis for mer bærekraftige samfunn.» Rammeplanen

Læring og danning

Danning handler om hvordan vi formes som mennesker. Hva er det som gjør at vi blir som vi blir? Vi dannes i et samspill mellom vår biologi, våre omgivelser og de utfordringer vi møter. Samtidig påvirker vi våre omgivelser. Igjen ser vi at betydningen av det fysiske miljøet, pedagogen og de andre barna er sentralt i forhold til danningen av individet.

I forskrift til rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver er demokratiske verdier og handlemåter blitt grunnlaget for barnets danning i barnehagen. Danning er en livslang prosess og handler bl.a. om å utvikle evne til å reflektere over egne handlinger og væremåter. Danning skjer i samspill med omgivelsene og med andre og er en forutsetning for meningsdanning, kritikk og demokrati. Danning utfolder seg i et kulturelt, ideologisk, relasjonelt og materielt rom der barn gjennom aktivitet skaper mening og nye betydninger i møtet med omgivelsene. Dette viser til et

helhetlig syn på barnet hvor omsorg, lek, læring og danning kobles sammen. En dannelsesarena beskrives av Ødegaard, E (2012) som er *et rom hvor barn skaper mening, betydninger og identiteter*. Ask barnehage deltok i 2012 i prosjektet «Barnehagen som lærings- og dannelsesarena» hvor vi hadde fokus på uterommet som dannelsesarena i barnehagen. Sammen med barna skapte pedagogene nye lydinstallasjoner på lekeplassen. Vi påvirket lekeplassens fysiske miljø. Samtidig skjedde det en endring i barnas aktiviteter da de tok i bruk sine egne lydinstallasjoner. Vi hadde skapt sterke impulser i uterommet og ble påvirket av dem. Underveis i leken med lyder og instrumenter laget barna sine egne lekehistorier. Blant annet om fuglen som fløy og ikke fant igjen barna sine. Installasjonene som felles opplevelse og referanse gjør at uterommet er blitt et rom for relasjoner. Det inviterer til samhandling om felles opplevelser og samtidig skapes nye. Du kan lese mer om dette på: https://www.udir.no/Upload/barnehage/Pedagogikk/Barnehagen%20som%20I%C3%A6rings-dannelsesarena/Artikkelsamling_Troms%20og%20Hordaland_web.pdf?epslanguage=no

I barnehagehverdagen er lek, danning og læring tett knyttet sammen. Selv om danning, lek og læring er ulike fenomener, er det også fellestrekk som karakteriserer dem. Viktige dimensjoner både i danning, lek og læring er lyst og interesse, kreativitet, valgmuligheter og meningsskaping, og barns mulighet til kontroll og til å sette seg mål. (E. Joahnsen og I. P. Samulesson, 2009)

En definisjon av læring er: «*Læring er en relativt varig atferdsendring som et resultat av erfaring og øvelse*»; Eksempler på dette er:

- Innlæring av ord og andre symboler,
- Ervervelse av motoriske ferdigheter,
- Tilegnelse av kunnskaper,
- Tilegnelse av holdninger og følelsesreaksjoner i tilknytning til visse foreteelser osv.”

Det som ved første øyekast later til å mangle i beskrivelsen av læring, er lekens «late som om». Imidlertid er det ofte snakk om læring som overskrider og som fører den som lærer, bortenfor «her og nå» -situasjonen. Forståelse handler om å kunne forflytte seg fra «her og nå» og se at noe kan symbolisere eller representere noe annet. Vi vet at barn tidlig begynner å skape forestillinger i leken. Samme dimensjon står sentral i all læring. Barnet lever i en indre (fantasi) og ytre virkelighet samtidig. Den ytre virkeligheten deler barnet med oss andre. Psykiateren D.W. Winnicott beskriver barnets evne til å balansere mellom indre og ytre virkelighet som en avgjørende faktor for å kunne utvikle *det individuelle selv* (oppnå personlig integrasjon) sammen med evnen til *tett menneskelig* (intim) *kontakt*. Leken gir optimale muligheter til fordypning i denne prosessen. I løpet av førskolealderen danner barnet seg langsomt et sikkert begrep om den felles ytre virkeligheten.

Ut fra barns perspektiv er verden hverken inndelt i fag eller andre fenomener, men fremstår som en helhet som de handler i og er nysgjerrige på. Dette har konsekvenser for den pedagogiske retningen som kalles utviklingspedagogikk. I en utviklingspedagogisk tenkning må vi også ta med mennesket som et biologisk vesen. Kropp og hjerne utvikler seg noenlunde i samme takt og skjema. Endringer i dette tar tusenvis av år. Vi har derfor en og del forskning som forteller oss når det kan være lurt å introdusere ulike utfordringer for barna for få fremme utvikling og læring. I tillegg har vi god kunnskap om at utvikling, læring og passende utfordringer fremme barnas trivsel og lek. Pedagogene har god kunnskap om hvor store variasjoner som er normale. Dette gjør at vi ofte er tryggere på at barnet har en god

utvikling, enn gjerne foreldre kan ha. Vi reflekterer jevnlig over hvordan lek og læring kan føres sammen i en pedagogisk helhet. Leken og læringen sees ikke som motsetninger, men som en helhet. Gode og inspirerende læringsmiljø er også ofte gode og inspirerende lekemiljø.

Grunnleggende behovs betydning for barns læring

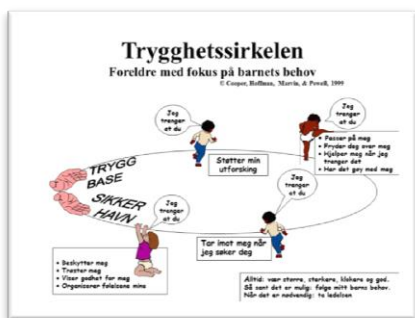
Maslows behovspyramide søker å finne frem til grunnleggende behov som

kan forklare vår atferd og motivasjon. For at barna skal kunne lære, må noen grunnleggende faktorer være tilstede. Maslows behovspyramide er nyttig å se på fortsatt i dag, fordi den viser tydelig at vi som mennesker må ha dekket noen behov for å være i læremodus. Vi lærer riktignok av alt vi møter. Barn som ikke får dekket sine grunnleggende behov må lære å overleve, beskytte seg selv og stenge av. Barn som får dekket sine grunnleggende behov for mat, søvn hvile, tilknytning og tilhørighet opplever trivsel og ny positiv læring.

Trygg tilknytning og læring

Nyere forskning viser hvordan trygghet og tilknytning henger sammen. Gode tilknytningsmønstre hjelper barnet å organisere sine følelser, regulere seg selv og gir mot til å utforske verden med åpenhet og nysgjerrighet.

Barnehagen jobber etter prinsipper i Circle of security (COS). Trygghetssirkelen er et metodisk veiledningsprogram for foreldre og omsorgspersoner for å øke bevisstheten om hvilke behov for respons barn har. (Cooper, G., Hoffman, K, Powell, B. & Marvin, R. (2005). The Circle of Security intervention) Helt grunnleggende behov hos mennesket er behovet for tilhørighet, mestring/kompetanse og selvbestemmelse. Ved å ha fokus på disse tre viktige områdene, vil vi bidra til å gi barnet selvtillit og et positivt selvbylde. Å ha trygghet i seg selv er et grunnleggende mål for å kunne være trygg i sine relasjoner og omgivelser. Også

i teorigrunnet for trygghetssirkelen kan vi gjenkjenne de dialogiske prinsipper og tanker fra Reggio-Emilia. 8 tema for godt samspill gir pedagogene og foreldrene en retning å være i god dialog med barn på:

1. Vis positive følelser – vis at du er glad i barnet
2. Juster deg til barnet og følg dets initiativ
3. Snakk med barnet om ting det er opptatt av og prøv å få i gang en følelsesmessig samtale
4. Gi ros for det barnet klarer å gjøre, vis anerkjennelse
5. Hjelp barnet å samle oppmerksomheten sin, slik at dere har felles opplevelse av det som er rundt dere
6. Gi mening til det barnet opplever av omverdenen ved å beskrive det dere opplever sammen og ved å vise følelser og entusiasme
7. Utdyp og gi forklaringer når du opplever noe sammen med barnet
8. Hjelp barnet til å kontrollere seg selv ved å sette grenser for det på en positiv måte: ved å lede det, vise positive alternativer og ved å planlegge sammen

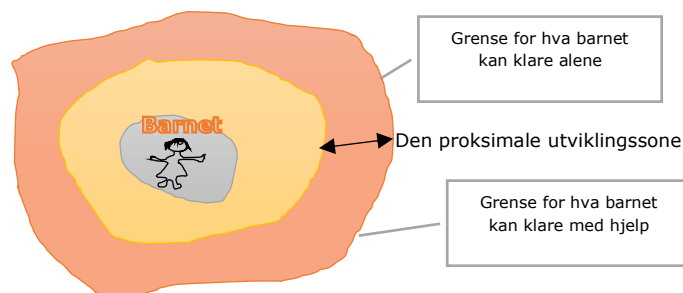

Den viktigste forskjellen for pedagogene i en Reggio-barnehage er at vi i tillegg til det verbale språket bruker de estetiske fagområdene og dokumentasjonen som et av de 100 språk. Vi bruker, dans, musikk, tegning, foto og film m.m. for å samle oppmerksomhet, gi mening og sette ting inn i en sammenheng for barnet.

Utviklingssonen

I all læring er det grunnleggende å styrke barnets selvbylde og selvtillit ved å gi dem muligheten til å mestre. Barnet må få oppleve inspirasjonen, gleden og motivasjonen ny mestring gir. Forskning viser at evner, modenhet, motivasjon og mestring er viktige faktorer for all læring. Motivasjon kommer gjennom å være i sterke relasjoner og bli utsatt for inntrykk og impulser utenfra. Det er ofte her interesser skapes. Interesse er kanskje den sterkeste motivasjonsfaktoren. Læring handler sjelden om evner men mer om modenhet, motivasjon og selvopplevd mestring. For å kunne oppleve motivasjon, må barna forstå meningen med hvorfor de skal lære seg nye ferdigheter. I dag går mange barn i barnehagen fra de er ett år til de er seks år. For at disse årene skal bli varierte og gi barna nye utfordringer etter hvert som de blir eldre, må barnehagen tilby barna ulike muligheter, impulser og erfaringer gjennom hele perioden de er i barnehagen. Dette betyr blant annet at ettåringene og seksåringene ikke er med på de samme aktiviteter og prosjekter. Barna må møte utfordringer som gir dem passelig motstand i forhold til modenhet. I grensen mellom det å ikke kunne - til det å mestre finner vi «den proksimale utviklingszone» (Vygotsky).

I denne sonen ligger læringspotensialet. De voksne skal støtte og veilede barna i deres utviklingszone. Det å bruke de andre barna som støttende

stillaser er erfaringsmessig svært effektivt. Barn som nettopp har lært å sykle, er de aller beste til å vise hvordan de har lært. Voksne har en tendens til å vise

for vanskelig – vi er for langt foran barnet. Den pedagogiske verdien er stor. Barnet som lærer bort, får strukturert kunnskapen sin på nytt og på nytt. Barnet som tar imot får en tett og adekvat instruksjon på riktig nivå. Samhørigheten og samspillet mellom barna er positiv og relasjonen preges av velvilje, forståelse og stolthet over å lære nytt – men også av å være betydningsfull for andre. Barna lærer seg å hjelpe andre, men også å ta imot hjelp fra en annen.

I Ask barnehage har foreldrene gitt oss mange nyttige innspill i forhold til hvordan de tenker at deres barn lærer. De er blant annet opptatt av at barna skal få tilbakemeldinger på sin atferd slik at de kan justere denne i henhold til de normer og verdier som er passende i vår kultur nå og i fremtiden. I tillegg er foreldrene våre opptatt av at barna skal få varierte opplevelser både inne og ute. De påpeker verdien av lek, vennskap og engasjerte voksne, og ønsker at barna skal være deltagende aktører i barnehagen.

Lekens betydning i barnehagen

Det er barnehagens oppgave å skape gode vilkår for lek. Det fysiske miljøet, og strukturen på dagen legges opp slik at det er mulighet for lek over lengre tid og at det stimulerer til mangfold i leken.

«Leken er universell, den er noe barn har felles, og den har kvaliteter som skiller den fra all annen aktivitet.» Grete Hoven (2002). Leken er en aktivitet

som involverer hele barnet og er en kommunikasjonskanal mellom barnet og omgivelsene. Før barnet har utviklet et tilstrekkelig talespråk, er leken ett av de viktigste medier barnet kan uttrykke seg gjennom. Følelsesuttrykk og personlige erfaringer prøves ut i lek og formes til ny innsikt og nye uttrykk. I leken stimuleres og utvikles alle sider ved barnet, og den blir derfor en integrerende og nødvendig del av barnets samlede personlighet. Når barnet leker, bygger det modeller av omgivelsene og seg selv. Jo mer de leker, desto mer allsidige og nyanserte blir modellene. På den måten skaffer barnet seg erfaringer som blir til nye kunnskaper, følelser, handlinger og ferdigheter. Det å gi barna felles erfaringer er med på å utvikle leken videre. I prosjekter og lek, handler det om å gi barna felles referanserammer og felles opplevelser. Dette er blitt stadig viktigere i takt med samfunnsendringene. Barna kommer ikke til barnehagen med felles opplevelser som før. Da hadde barna sett det samme på barne-tv kl. 18.00 og kunne lett finne felles referanserammer i leken. Gjennom turer, samlingsstunder, bøker, kulturopplevelser, arbeidsoppgaver på kjøkkenet, musikk og drama m.m. starter vi alltid året med å skape felles opplevelser og referanserammer for barna. Slik blir utgangspunktet for prosjektene til, slik blir leken felles. Joseph Levy er en teoretiker som har vært opptatt av lekens kvaliteter og hva som skiller den i fra andre aktiviteter. De tre kriterier som skiller lek fra andre aktiviteter er:

- At aktiviteten må være basert på barnets indre motivasjon.
- At barnet føler at det selv har kontroll og påvirkningsmulighet på aktiviteten.
- At det må være et element av fantasi knyttet til aktivitet.
- Begrunnelse for bruk av lek i barnehagen med utgangspunkt i Levys tre kriterier.

Lek – eller «frilek»?

Barn som er i lek er i utgangspunktet motivert for handling og aktivitet, det er ikke nødvendig for pedagogene å motivere barnet. Det å oppleve at en selv har medbestemmelse og innflytelse over egen hverdag og i situasjonen er viktig for alle. I leken har barna frihet til å prøve ut sine egne ideer og innfall og de kan uttrykke dem på sin særegne måte. Leken er helt på barnas initiativ, enten de setter den i gang selv, eller har lyst å være med på noe andre har invitert til. Begrepet «frilek» i barnehagen er ofte knyttet til at barna leker uten at voksne er tilstede, uten at de voksne har tatt ansvar for lekemiljøet og uten at de voksne skaper felles referanserammer slik at leken har forutsetninger for å spille seg ut. Så hva er det leken er fri i forhold til? Å sette «frilek» på ukeplanen har for mange i praksis handlet om at de voksne kan ha fokus på noe annet enn barna. Kanskje det er de voksne som har «fri»? *Lek* som ord og begrep er mer enn dekkende nok for vår virksomhet. Leken skal være tilrettelagt, den skal være planlagt og organisert slik at leken får tid og plass. Lekekompetente voksne skal være tilgjengelige og tilstede. Barn som er vant med gode lekevoksne, vil ha voksne med både som tilretteleggere, en trygg havn, som rolleinnhavere og innimellom som hjelp til å drive leken fremover.

I tillegg er en Reggio-inspirert pedagog svært bevisst på hvordan det fysiske miljøet, lekematerialer og felles opplevelser i barnegruppen er med på å skape innholdet i leken. Har vi nylig vært på butikken og det er butikklek som er i rollelek sonen, så vil mange barn kunne ha gode forutsetninger for å delta i leken her. Vi som pedagoger legger premisser for barnas lek. Leken er barnas hovedprosjekt og skal være preget av

- At det er satt av tid og plass til lek
- At det fysiske lekemiljøet er gjennomtenkt og planlagt i forhold til

- det som ellers skjer i barnehagen
- kunnskap om barns utvikling og behov
- observasjon av barnas interesser, lek og ulike forutsetninger
- At det skapes felles opplevelser og referanser for barna slik at de finner noe felles å leke om
- At de voksne er tilstede som lekekompetente voksne: Tilrettelegger, observerer, deltar, leder, støtter er en trygg havn, setter ord på handlinger og kobler på barn som trenger det m.m.

Leken i en planlagt kontekst - didaktikk

All aktivitet og lek i Ask barnehage foregår i en planlagt kontekst. Denne konteksten vil påvirke barnas lek og aktiviteter. Leken i Ask barnehage inneholder alle de kvalitetene som er beskrevet ovenfor. Det er pedagogenes

ansvar å planlegge og tilrettelegge for hele oppholdstiden.

«Barnet speiler seg i omgivelsene som den voksne har planlagt å overføre til barnet men også det som man ikke hadde tenkt å overføre.» Gregory Bateson

Barnas lek har mange fellestrekk med kunsten; som selvforglemmelsen, tidløsheten og forvandlingene. Både kunsten og leken krever kunnskap om

koder og teknikker. De krever uforstyrret tid, trygghet og frihet fra prestasjonskrav. «Det er når de indre forestillingene tar teknikker og dyktighet i sin tjeneste at vi kommer i den velsignede tilstanden der det kan skapes noe nytt og vi blir grenseoverskridende». Dette betyr ikke at leken er fri for læring. Når leken planlegges i en didaktisk modell – kan vi i støtte grad formulere mål som handler om å sikre at alle barn opplever samspill, flyt og inkludering i lek. Alle barn må få muligheten til å oppleve at de er viktig i lekens fellesskap, kan delta i lekehistoriene og lærer seg lekekodene. Når vi formulere mål og gjør bevisste valg, får vi en unik mulighet til å reflektere over valgene våre og se om vi burde gjøre noe annerledes. En didaktisk planleggingsmodell for lekemiljø i Ask barnehage kan se f.eks. slik ut:

Mål	Innhold	Arbeidsmetode	Ramme-faktorer	Barnas forutsetninger	Evaluering
Barna skal klare å være lengre i leken Truls sine lekesignaler skal forsterkes.	Rollelek med utgangspunkt i tur til bakstehuset Truls deltar i turgruppen	Voksen som støttende kommentator og deltaker når barna inviterer inn Den voksne gjentar og forsterker Truls sine innspill i leken verbalt og i handling v/behov.	Tid: fra kl. 9 Antall barn: 3-5 Rom: rolleleksonen Utsyr: Bakeutstyr, lekeovn, kassa-apparat, disk, bord og stoler til kafe	3-åringer Mange som ikke leker lengre enn 5 min	Gjennomføre planen Planlegge ut i fra ny kunnskap Dokumentere og reflektere

Underveis: Gjennomføre planen - Dokumentere og reflektere over dokumentasjonen – planlegge ut i fra ny kunnskap

Kunsten, leken og livet

Kunstfaget har en særstilling i barnehagen i den forstand at kunsten er nær barnas lek i sin form. Uten evne til å forestille seg, kan man heller ikke få til de kognitive prosessene for å kunne lære. Behovet for å uttrykke sin

forståelse og gjenfortelle/ gjenskape er unikt for mennesket. Kunsten har gjennom historien vært menneskets dialog med omgivelsene. Kunst manifesteres i kulturen vi lever i gjennom menneskeskapt uttrykk. Med denne forståelsen blir kunstens betydning avgjørende for læring og danning. Mennesket skaper seg og gjensker sin forståelse av verden gjennom leken og kunsten. Margaretha Öhman (2012) skriver; «*Menneskets evige ønske er at på en eller annen måte å forstå hva som skjer, rundt om og inni en selv. [...] Vi har et sterkt behov for å finne en sammenheng og skape mening. Derfor omformer vi opplevelser, hendelser og møter til fortellinger*». Kunsten og leken er slike fortellinger og er derfor en forutsetning for læring og danning.

Overfor barnehagebarn er det i utgangspunktet en opplevelses orientert tilnærming til kunsten som velges. Barna presenteres for kunstneriske uttrykk, opplevelser og et estetisk miljø som stimulerer opplevelser og sanser. Elliot Eisner er opptatt kunstens betydningsfulle område. Han snakker om å være delvis lærd. Han mener at man bare er delvis lærd om man lærer å lese, skrive og regne. Han argumenterer for å bli lærd/dannet i vid forstand; det vil si å være i stand til å bruke et vidt register av uttrykk for å begrepsfeste, uttrykke og oppleve mening. Dermed blir allsidig sansemessig erfaring en betingelse for å lære og for å skape et bredt register av forestillinger som beredskap for menneskelig handling. Barn som opplever kunst og andre uttrykksformer vil ha et utvidet erfaringsgrunnlag, sammenliknet med barn som kun være henvist til erfaringer som er uttrykt ved hjelp av bokstaver, tall og bøker. Videre sier han at livet uten en slik oppdragelse eller dannelse er bare delvis levd, uten denne formen for sensibilitet og erfaringsmulighet er vi bare delvis i live. Eisner legger vekt på kunstens betydningsfulle område som kan bidra til å kultivere våre sanser. Ved å f.eks. vise frem ulike kunstneres fremstilling av himmel, kan man la barna få se et stort uttrykksmangfold som er muligheter for himmelfremstillinger. Dette kan gi aksept for barns uttrykk og ta på alvor at også barn skal få se mange billedspråk for selv å kunne uttrykke seg i dette materialet. Pedagogene i Ask barnehage må ha et bevisst forhold til sin formidling av kunst til barn. De voksnes handlinger, spørsmål, holdninger og verdier preger hvordan barnet møter kunsten. Pedagogen kan være en som fremmer gode kunstmøter og åpner mulighetsrommet (Winnicott) eller en som hemmer og skaper trange vilkår for opplevelse av kunst. (Ann Hege Lorvik Waterhouse). Dersom mennesket skal utvikle sin menneskelighet; sin dømmekraft, kjærligheten og sin moralske fornuft, så må dets kroppslige sanselighet og dets forstand få spille opp mot hverandre i et estetisk spill, i den estetiske erfaringen – eller i leken som Schiller sier det. I følge Schiller oppsummerer en setning begrepet om det menneskelige: «Mennesket leker bare når det i ordets fulle forstand er menneske, og det er bare helt menneske når det leker.»

Det tradisjonelle skillet mellom hodets læring og kroppens læring finner vi gjerne i begrepene om «teoretisk kunnskap» og «praktisk ferdighet». Slik er begrepene gjerne nedfelt i skolens planer og offentlige dokumenter. Dette skillet viser den tradisjonelle vestlige dualistiske tenkemåten som skiller hodet fra kroppen. Men det er uheldig å tenke mennesket slik oppdelt. Mennesket fungerer og handler som en helhet. Dagens innflytelsesrike teoretikere ser på mennesket som en helhet når det gjelder kompetanse.⁵ Vi har ikke et strengt skille mellom teoretisk kunnskap og

⁵ Fra filosofen: Maurice Merleau-Ponty

praktisk ferdighet, men begge deler er vevet sammen i det man kan kalle en helhetlig kulturell kompetanse – og den er kroppsliggjort.

Donald Winnicott mener at leken hverken er noe indre, eller noe ytre, men et tredje rom der skapende virksomhet tar form. I det tredje rommet fødes evnen til å kunne hengi seg til kulturopplevelser og til å leve skapende. Å være skapende er, i følge hans definisjon, å leve med fornuften og alle sansene åpne - ikke bare å eksistere (Olofsson, B. K. 1993). Professor Kjetil Steinholt sier at barn må få leke seg gode fordi leken er dannende. I lek blir barnet grepet og setter alt på spill og setter seg selv inn i et større bilde (Bildung – dannelse). Et godt liv for barn er at noe griper fatt i dem. Det gjør den dannende lek. Det skaper en åpenhet for en verden full av muligheter.

Leken, kunsten og prosjektene har mye til felles. Det er så mange paralleller: Barna prøver ut sine opplevelser, der de gjensker for å forstå, de er i flyt og hengir seg til det tredje rommet, til fantasien hvor alt er mulig. Vi tenker at prosjektene og kunsten er en del av barnas lek. De er også en del av barnas danning og læring i Ask barnehage.

Prosjektene

Ask barnehage har siden 1999 benyttet prosjektarbeid som pedagogisk metode. Innholdet i prosjektene har hovedsakelig vært knyttet til kunst og natur med utgangspunkt i barns lek og utforskning.

Prosjektene har forskjellig varighet og deltakelsen varierer fra små grupper til felles prosjekter for hele barnehagen. Prosjektene er en unik lærings, kommunikasjon og relasjonsarena. Fordi vi jobber ut fra hypoteser og spørsmål vi ikke vet svaret på trenger vi mange kompetanser, innfallsvinkler og ideer. Prosjektene i Reggio-inspirerte barnehager handler i stor grad om å virkelig fordype seg i språket. Hva er egentlig en due? Barna får mange ulike inntrykk og erfaringer med objektet eller fenomenet som studeres. Underveis lager barna sine egne teorier og forståelser om hva en due er; hva den spiser, lever av, hvordan den kan fly og så videre. Begrepet due blir dypt forankret i barnets forståelse. Barna hermer etter duens bevegelser, eksperimenterer med duens fjær og sjekker ut hvordan nebbet fungerer. Barna studere og gjensker duens bevegelser, de tegner og forteller sine egne historier om duen. Se en enkel introduksjon å jobbe med en Reggio Emilia-tilnærming på

https://www.youtube.com/watch?v=cvwpLarbUD8&list=PLaNtPP95UBnzSYZKyyj_Bjw3O2SFJxaT

Prosjektfaser

Prosjekt betyr å projisere eller sette lys på noe. Prosjektmetoden vi benytter har vi utviklet over mange år med utgangspunkt i Fischer og Madsens prosjektfaser og Malcolm Ross' modell for skapende prosesser (side9). Prosjekt er en arbeidsform som er avgrenset i tid, har et definert mål, krever tverrfaglighet og gjennomføres innen gitte ressursramme (tid, kompetanse, mennesker). Hele prosjektfasen dokumenteres. Dokumentasjonsarbeidet skjer ofte i samarbeid med barna.

Vi har utviklet følgende prosjektfaser:

Forberedelse og inntrykksfase:

- Med utgangspunkt i planverk og kunnskap om barna (Vet) – Planlegg varierte inntrykk og erfaringer for barna.

- (Ønsker å vite). Spørsmål og hypotese: Med utgangspunkt i inntrykk og erfaringer i gruppen:
- Formuler spørsmål om hva dere lurer på og velg et spørsmål dere kan gjøre undersøkelser til. Nå har dere en problemstilling.
- Hvorfor er det slik? Hva kan være svaret på problemstillingen? Hva vet barna? Skriv ned forslag – nå har dere en arbeidshypotese.
- (Fakta) Legg en plan. Hvilke undersøkelser vil dere gjøre for å teste om hypotesen stemmer eller ikke?
- Gjør flere undersøkelser og tenk tverrfaglig med utgangspunkt i de 7 fagområdene. Gi barna utfordringer og still åpne spørsmål
- Bruk registreringsskjema, eksperimenter, ta bilder og film. Lese i bøker og gå på nett.

Uttrykksfase og avslutning:

- (Fantasi) Hvilke forestillinger og lekehistorier har barna om fenomenet eller objektet? Still åpne spørsmål. Legg til rette for lek og fantasi i prosjektsonen.
- Barna møter igjen de ulike inntrykkene i verkstedet og skaper sine egne forståelser av objektet eller fenomenet.
- (Lært) Dette har vi funnet ut. Oppsummer hvilke resultater dere har kommet frem til. Hvilke hypoteser stemmer og hvilke stemmer ikke. Hva vet vi nå om det vi lurte på? Vi reflektere oss frem til ny forståelse.
- Gjøre læring synlig. Prosjektgruppen samler dokumentasjonen underveis i en perm som alle har tilgang til på avdelingen; barn foreldre og kollegaer. Dokumentasjon og arbeid i prosjektet henges opp underveis. Barnas arbeid og kunstverk stilles ut på utstilling og prosjektpermen legges ved.

Prosjektfasene er ikke lineære. Fasene kan veksle mellom elementer fra inntrykksfase og fra uttrykksfase.

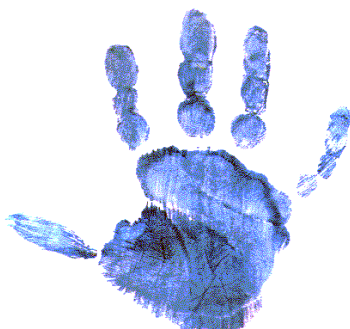

En arbeidsmodell som kan være nyttig i det direkte arbeidet med barna er nysgjerrigpermetoden. Metoden er utarbeidet av norsk forskningsråd. Samtidig mangler den noen sentrale elementer fordi den forutsetter at barna henter spørsmål fra «tomrom». Vår erfaring er at barnas spørsmål kommer i lek, aktivitet og på turer. Impulser og inntrykk må planlegges. Ut i fra dette kan vi observere hvordan barna undersøker og undrer seg. Gjennom disse observasjonene kan vi tolke hva barna lurer på. Når de f.eks. legger seg flat på asfalten og putter fingrene i hullet på bekkelokket – hva er nedi der?

https://nysgjerrigper.no/filearchive/nysgjerrigpermetoden_a4_trykk.pdf

«Learn to know by doing and to do by knowing» John Dewey

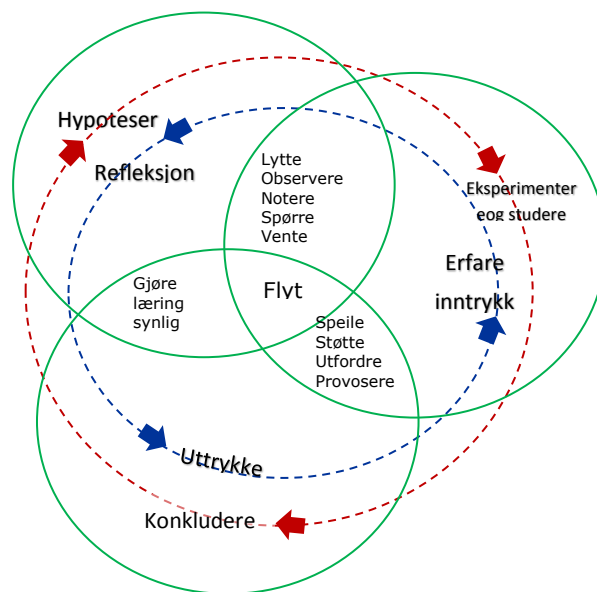
Barnehagen har utarbeidet et eget hefte som veiledning for pedagogene i prosjektarbeid. Denne finner man i barnehagens

kvalitetshåndbok. Mange av verktøyene er hentet fra boken; «Verktøy som virker i verdistyrte barnehager» av Fløgstad og Helle. Her er verktøy for planlegging, spørsmålsstilling, refleksjon, kreative verktøy og for vurdering sammen med barna. I en problemløsende metode er det barna som står i fokus ved at de selv finner ut hva de vil undersøke og samler inn opplysninger. Gjennom egne handlinger får barna selv erfare og reflektere over sine handlinger. Barna etablerer nye forståelser i samspill med omgivelsene.

Lærings sirkelen

Denne modellen er hentet fra et Google søk på Reggio Emilia for flere år tilbake. Vi har dessverre aldri funnet denne igjen. Vi har valgt å gjøre den til vår egen lærings sirkel for prosjektarbeid her i Ask barnehage.

Modellen beskriver arbeidsprosesser i prosjektene som fører til ny læring og nye forståelser. Prosjektene starter ofte med hypoteser eller spørsmål. Ut i

fra disse leter vi etter fakta, eksperimenterer og prøver ut ulike ting ut i fra våre spørsmål og antagelse.

«Det du lærer med kroppen – sitter i hodet.» Paul Parlenvi.

Den røde sirkelen er til forveksling lik Demmings PDSA-

sirkel. Plan – do – study – act. Den blå sirkelen viser hvordan prosjektene bærer i seg en inntrykksfase som igjen fører til refleksjon og videre inn i en uttrykksfase. Prosessene er sirkulære og griper inn i hverandre. Modellen beskriver hvilke teknikker pedagogen må bruke for å komme videre i prosessene som f.eks. observasjon, støtte, utfordre og gjøre læring synlig gjennom dokumentasjon.

Flyt er et psykologisk begrep som er blitt utforsket av Csikszentmihaly og betegner en tilstand der man blir så oppslukt av en aktivitet at man glemmer tid og sted. Denne tilstanden innebærer blant annet at man er motivert, tilfreds og går i et med selve aktiviteten. Man glemmer seg selv og føler man

lever her og nå. Denne tilstanden kan vi gjenkjenne i barns lek og kunstnere i arbeid. Flyt oppstår når utfordringene i aktiviteten er i overensstemmelse med de forutsetningene man har for å mestre utfordringene. I lek, kunst og prosjekter er det barna selv som er med å forme veien – de vil alltid ha forutsetninger for å mestre utfordringene underveis.

Lærings sirkelen inspirerer oss, samtidig som den er et godt verktøy i den pedagogiske planleggingen, observasjon og dokumentasjonsarbeid.

Læring og utvikling:

Temaarbeidene og lengre prosjektarbeid støtter både barnegruppen og enkeltbarns læring og danning. Det å kunne fordype seg over tid og gjennom en prosess skaper et bredere erfaringsgrunnlag. For å kunne bearbeide inntrykk må man få mulighet til å uttrykke det man har vært en del av. Pedagogene velger ut hvilke materiale som er relevant for barna i prosjekter og lek. For å kunne velge ut materiale som gir barnet progresjon i utviklingen må observasjon og refleksjon være en del av planleggings-arbeidet. Pedagogene må gjøre seg kjent med materialene, teknikkene og fakta på forhånd, slik at de kan støtte barna i prosessen og gi relevant veiledning til å drive prosessen framover. Inntrykket som skal sette i gang prosessen blir vurdert opp mot den hypotesen man har før prosjektet starte. Prosjektarbeid er arena for motorisk, språklig, sosial og kreativ. Læring og utvikling skjer gjennom

- Å presentere et rikt utvalg av aktiviteter der barn kan bruke sansene og bevegelse til å skaffe seg erfaringer, øve på nye ferdigheter gjennom repetisjon og variasjon.
- Å gi tilstrekkelig tid til utforskning, utvikling og gjennomføring av ideer.
- Å skape muligheter for at barn får uttrykke seg på flest mulige måter gjennom verbalspråk, billedspråk, drama, dans, musikk etc.

Utvikling av kompetanse og fordypning:

Prosjektarbeidene fører til fordypning og refleksjon. For barnet er dette en naturlig måte å lære på. Livet består av mange små og store prosjekter. I hvert prosjekt er det minst et problem som må løses, flere spørsmål som trenger svar og ikke minst avgjørelser som må tas for at prosjektet skal komme i havn. I prosjektene møter barnet ulike problem som en utfordring med mange mulige løsninger. Kompetansen fra prosjektene vil også være nødvendig for å løse viktige samfunnsoppgaver i framtiden. I prosjektene utvikler barna:

Loris Malaguzzi sa at kunnskap ikke var en gjenstand som kan overføres som et objekt, men et resultat av at mennesket skritt for skritt interagerer med sine omgivelser. I prosjektarbeidet er ikke kunnskap noe man får som en passiv mottaker. Prosjektene tar utgangspunkt i barnet og utvikles i samarbeid mellom barn og pedagoger. Barnas naturlige nysgjerrighet og

interesse fører oss inn i ulike «verdener». Dette gjør at man noen ganger starter en prosess som ender i kortere eller lengre prosjekter. Når prosjektene tar utgangspunkt i det som fanger barnas interesse, vil det ofte bli arbeidet i små grupper. I prosjektene er barna sammen i mindre eller større grupper – ut i fra interesser og behov. Derfor deltar ikke alle alltid i de samme prosjektene. Pedagogenes oppgave er å systematisere arbeidet gjennom tverrfaglige prosjektplaner, slik at innholdet i prosjektene er relevante i forhold til barnets utvikling. Prosjektene skal også sikre kravene til tverrfaglighet i tråd med forskrift til rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Pedagogene skal hjelpe barna og holde tråden og lede prosessen fram mot et resultat. Resultatet blir synliggjort gjennom en utstilling, framførelse eller presentasjon der barna selv uttrykker hva som har foregått.

Gode prosjekter setter spor i både barnet, barnegruppen, pedagogen og barnehagen. I Ask Barnehage har vi samlet mange prosjektrapporter og deler av utstilte uttrykk som viser dette. Uteområdet i barnehagen har mange spor etter barns prosjekter: Vannposten, urtehagen, fuglebadet, mosaikkbenken, flaggene, frukttrærne og xylofonen etc.

Kunstens betydning i Ask barnehage

Fordi kunst og estetikk er viktige inspirasjonskilde til lek og prosjekter må det bygges kompetanse om dette i personalgruppen. Den allmenne norske kunstkompetansen ligger i stor grad i håndverkstradisjonen. Kunstfagene har vært underprioritert både i grunnskolen og i samfunnet ellers.

For å bygge kompetanse i personal-gruppen velger vi ut materiale fra ulike kunstnere og kunstuttrykk i årsplanen. Prosessen med å velge ut kunstnere har skapt interesse og variert kompetanse om kunst og estetiske uttrykk. Det utvalgte materiale brukes som inspirasjon i lek, hverdagsliv og prosjekter. Det er et bindeledd mellom leken, kunsten og livet. Kunst blir introdusert som inntrykk for barna på ulike måter.

- Gjennom bilder, bøker eller lyd i det fysiske miljøet
- Gjennom variert materiale
- Gjennom kunstutstillinger og forestillinger
- Gjennom å bruke ulike digitale verktøy eller film

På hvert alderstrinn møter barna et utvalg av kunst, litteratur og musikk. Vi vil tilby et mangfold og inspirasjon fra ulike kunstretninger. I tillegg velges det ut en kunstner som er felles for alle avdelinger og er inspirasjon for årets prosjekt. Vi kjøper inn bøker, og filmer som viser kunstnerens arbeid og det blir utarbeidet et studiekompedium i barnehagen som beskriver bakgrunn for valg, mål for arbeidet, inntrykk og uttrykksarbeid og fakta om kunstneren. Materialet som kjøpes inn og dokumentasjon fra arbeidet samles i barnehagens bibliotek og fortsetter å være til inspirasjon det videre arbeidet. Mer om barnehagens utvalg og arbeid med kreativitet, kan du finne i kvalitetshåndboken.

BASISMAERIALE KUNST OG KULTUR

	1-3 ÅR	3-5 ÅR	5-6 ÅR
MUSIKK	Grieg Vivaldi Folkemusikk – dans og rytme	Arne Nordheim Camille Saint-Saëns (Dyrenes Karneval) Folkemusikk - nordisk	Ole Bull Mozart Folkemusikk – verden (Samba-Tango-Zalsa)
LITTERATUR	Eric Carle (Lille larven aldrimett) Kari Grossmann Inger Hagerup	Gruffalo bøkene (Julia Donaldson) Musen som samler farger? (Fredrik) (Leo Lionni) Jakopp og Neikopp Kari Stai	Morgentåkedalen (Jan Deberitz) Roald Dahl Arild Nyquist
KUNSTNERE	Jackson Polloc Andy Goldsworthy	Teodor Kittelsen Gustav Vigeland Ahmad Nadalian	Pablo Picasso Antoni Gaudi Kjartan Slettemark
FILOSOFI OG VITENSKAP	Sokrates	Leonardo Da Vinci	Arne Ness

Pedagogisk dokumentasjon – en vei til refleksjon, dialog og ny praksis

Å dokumentere er å forstå verden på ulike måter. Dokumentasjon blir ofte sett på som en form for bevis eller en understøttelse av en oppfatning. Viten om personalets arbeid og barns virksomheter er viktig som grunnlag for institusjonenes utvikling og formidlingsarbeid. Dokumentasjon kan være et middel for å få fram ulike oppfatninger og åpne for en kritisk og reflekterende praksis. Barns opplevelse og læring, og personalets arbeid, må gjøres synlig som grunnlag for refleksjon over virksomhetens verdigrunnlag og oppgaver. Dokumentasjon er å gjøre min kompetanse om og observasjon av det utforskende barnet synlig for andre. Jeg må kunne se og forstå de forbindelser barna skaper med omverdenen og synliggjøre dette ved hjelp av tekst, foto, video, lydopptak som bearbeides refleksjon og analyse. Å dokumentere handler om å fortelle en faglig historie. Dokumentasjonen diskuteres i personalgruppen og påvirker ofte hvordan vi planlegger det prosjektene, aktivitetene og hverdagslivet i barnehagen. Gjennom observasjon kan det utledes spørsmål, problemområder, interesser og fokus som gjennom dokumentasjon løftes fram og synliggjøres for andre. Gjennom observasjon setter vi fokus på det vi ønsker å dokumentere. Dokumentasjon kan være flere ting. Den er kulturskapende og synliggjør eksisterende kultur. Den kan være en vei til kvalitetssikring og kan ha betydning for profilering av barnehagen. Vi dokumenterer gjennom bilder, film, lydopptak, skriftlige observasjoner, konkrete, digitale fortellinger, nedtegnelser av barnas kommentarer og utsagn, registreringsskjema og praksisfortellinger.

Når blir dokumentasjonen pedagogisk dokumentasjon?

Hver måned er det satt av tid til felles refleksjon om dokumentasjonen i personalgruppen. Vi har utarbeidet en egen veilednings- og refleksjonsmodell for dette. Erfaringsvis ser vi at vi trenger å øve oss på å reflektere mer omkring hva vi ser og opplever underveis. For at dokumentasjonene skal bli til pedagogisk dokumentasjon må følgende elementer være på plass:

- Dokumentasjonen må gjøres til gjenstand for dialog og refleksjon omkring barns læringsprosesser, både i personalgruppen og i barnegruppen.
- Dokumentasjonen må samles og brukes aktivt til å videreutvikle den pedagogiske prosessen.

For hvem dokumenterer vi?

For barna: Det er viktig å dokumentere prosjekter av ulike grunner. I barnehagesammenheng er det viktig for barna at prosjekter blir dokumentert gjennom tekst, bilder, video og ulike estetiske uttrykk. Dette kan danne utgangspunkt for samtaler og samhandling omkring erfaringer barna har gjort underveis og i etterkant av prosjektet. Vi synliggjør barnas erfaringer, opplevelser og læring for dem selv og for hverandre.

For personalet: Gjennom dokumentasjon kan man skape rom for refleksjoner knyttet til gjennomførte prosjekter. Gjennom gode dokumentasjonsformer og rutiner samler man refleksjoner og erfaringer som ellers vil gå tapt. Dokumentasjon er et viktig redskap for å styrke egen profesjonsutøverrolle. God dokumentasjon gir grunnlag for god erfaringsdeling mellom kollegaer.

For institusjonen: Mange institusjoner i barnehagefeltet og i kultursektoren har blitt gode på å dokumentere ulike prosjekter. Mange tenker nok også tilbake på alt de ikke har fått dokumentert. Gjennom systematisk dokumentasjon i bygger vi opp en kollektiv kunnskapskapital som kan være med på å utvikle ny kunnskap innad i barnehagen. Dokumentasjon er ikke bare for å bevare og konservere, men aktiv bruk av dokumentasjon kan være veien å gå for å utvikle nye og bedre arbeidsmetoder.

For samfunnet: Gjennom dokumentasjon og formidling gir man også resten av samfunnet innsikt i virksomheten. Barnehager, kunst- og kulturinstitusjoner har et samfunnsansvar og et mandat som må fylles.

Dokumentasjon som ledd i pedagogisk profilering: I de senere år har flere og flere barnehager valgt å profilere seg med en tydelig pedagogisk profil f. eks ved å definere seg som kulturbarnehage, friluftsbarnhage, idrettsbarnehage osv. Barnehagen er i en konkurransesituasjon hvor det er flere barnehageplasser enn barn. Ved å bruke den pedagogiske dokumentasjonen aktivt og arrangere utstilling, gir man brukere og samfunnet en indikasjon på hva som vektlegges av pedagogisk virksomhet i barnehagen. For å profilere seg som en kunst- og kulturbarnehage må vi ha:

- En dokumentert kunstpedagogisk forankring.
- Kunst og kulturinstitusjoner som knyttes til barnehagen må ha dokumentert barnefaglig forankring.

Gjennom dokumentasjon av prosjekter kan dette bli tydelig for virksomheten og omverdenen. Det er viktig at man tør å profilere seg. Gjennom dokumentasjon kan dette bli synlig. (Ann-Hege Lorvik Waterhouse)

Observasjon, refleksjon og pedagogisk dokumentasjon er kontinuerlige prosesser i prosjektfasene. Dokumentasjonsmateriale kan være f.eks. tekst, arbeidstegninger, tankekart, bilder, film, lydopptak, praksisfortellinger, barnesamtaler etc. som vi deler med andre. Pedagogisk dokumentasjon er dokumentasjonsmateriale som er bearbeidet og viser barnets virksomhet satt i en kontekst hvor læring og dannelse synliggjøres. I dokumentasjonen ser vi både på vår pedagogiske praksis og på hvordan vår praksis påvirker barnas læringsmiljø. I den pedagogiske dokumentasjonen synliggjør vi også barnas læringsprosesser og strategier. Dokumentasjon og refleksjonen omkring hvordan pedagogens tilrettelegging og handlinger påvirker barna, gir et bevisst forhold til praksis. Dokumentasjonen gjøres ved hjelp av dokumentasjonsmateriale som benyttes på refleksjonsmøter, i veiledning, refleksjonssamtaler, refleksjonstid. Dokumentasjonen henges opp på

avdelingene slik at alle kan komme med kommentarer, innspill og tanker. Barna deltar i utvelgelse av hva som skal henges opp, og personalet tar alltid etiske vurderinger i forkant av hvilken dokumentasjon som synliggjøres for andre. Som pedagoger må vi hele tiden reflektere og kritisk granske vår egen praksis. Ved hjelp av et godt dokumentasjonsmateriale kan vi dele våre tanker og refleksjoner med andre og få nye innfallsvinkler.

Når vi fotograferer, notere ned og filmer prosessene handler det om å synliggjøre både barnets og pedagogens læring. Barna får befestet den kunnskapen de har tilegnet seg, og de får vist fram til andre hva de har holdt på med. Barna ser også på hverandres arbeider/ prosjekter og kommenterer det. De henter inspirasjon fra hverandre og blir bevisst på hva de selv har vært med på å skape. Når barnet blir bevisst sin egen kompetanse utvikler de selvtillit og positiv selvfølelse. Vi bruker bildene for å gjenskape barnas opplevelser og uttrykk. Dette gjør at barna kan se på og kjenne igjen det de har vært med på, de får med seg helheten. Dette fører også til at de voksne kan få et bedre innblikk i det som skjer, slik at de kan bli mer bevisst på sin måte å arbeide på.

Når dokumentasjonen gjøres tilgjengelig, kan foreldrene følge med i det som skjer, slik at de lettere kan snakke med barna om hva barna har opplevd og de kan snakke med personalet om det som skjer. Den pedagogiske dokumentasjonen publiseres også utenfor barnehagen. På denne måten kan barns kompetanse og virksomhet blir lagt vekt i samfunns-planlegging, politiske debatter, utdanningsinstitusjoner og forskningsmiljøer. Vi utvikler også interne og eksterne kurs/forelesninger på bakgrunn av den pedagogiske dokumentasjonen. Det er et ønske at så mange som mulig i personalgruppen ønsker å delta i formidlingen av det pedagogiske arbeidet og presentasjoner av prosjekter de selv har ledet.

Etikk i dokumentasjonsarbeidet

Underveis i prosjektene og hverdagsaktivitetene dokumenterer pedagogene barns lek og aktivitet. Vi er opptatt av at dette skal skje på en etisk og diskret måte som ikke invaderer barnas private sfære.

Særlig i lek skal pedagogene være ytterst varsom med bilder og film. Leken er nært knyttet til barnas personlige liv. Dette gjelder også i intense kreative prosesser. Blits og lyd på alle kamera er av når barna er i aktivitet – barna får se bildene og vi spør/observerer barna i etterkant om bildene er godkjent. All dokumentasjon reflekteres over i forhold til hva vi som pedagoger kan lære for å gjøre en enda bedre jobb. Med alle disse forbehold, er det likevel slik at vi er opptatt av å bruke bilder, film, lydopptak og tekst som en støtte i barnas læring og lek. For å forstå hvordan vi som pedagoger kan skape møteplasser der barn kommuniserer, deler opplevelser og lekeglede med hverandre må vi observere:

- Hva og hvor leker/møtes barna – hvor møtes de ikke?
- Hvilke artefakter bruker barna?
- Hva snakker barna om – snakker de med hverandre – snakker de med voksne?

Vi har også benyttet oss av en metode vi har kalt *fotosafari*. Barna får tildelt kamera og tar bilder av plasser de leker, artefakter de bruker i leken og filmer litt av hva de leker. Noe av det vi har sett i disse fotosafariene – er at leketema varer i perioder, så skiftes tema og noe nytt blir populært. Varigheten på hva som er interessant å leke går i perioder på en til tre måneder, med noen unntak selvfølgelig. Forskningsmaterialet vårt stammer

fra prosjektet om barnehagen som lærings- og dannelsesarena.

https://www.udir.no/Upload/barnehage/Pedagogikk/Barnehagen%20som%201%C3%A6rings-dannelsesarena/Artikkelsamling_Troms%20og%20Hordaland_web.pdf?epslanguage=no

Utstilling - å gjøre læring synlig

Hvert år arrangerer vi utstillinger av prosjekter og temaarbeid. Noen utstillinger er små og befinner seg inne på avdelingen, eller på en hylle/vegg, mens andre utstillinger er store og omfatter arbeidet i hele barnehagen. Ask barnehage har utstillinger både ute og inne. Vi har en stor utstilling hvert år. I tillegg bruker barna å stille ut sitt arbeid etter hvert som det er ferdig.

Utstillingene er viktige både for det enkelte barn og for barnehagen. Når vi stiller ut det arbeidet som er gjort ser vi hvor viktig det er å fullføre det vi har begynt på. Målene, ideene og arbeidet ender opp i et produkt som blir verdsatt på en slik måte at det blir gjort synlig for andre. På denne måten tar får barna et innblikk i sin egne og andres læringsreise. De opplever at arbeidet blir verdsatt og at det betyr noe.

Det å jobbe fram mot en utstilling krever noe både av barn og voksne. Det å oppleve det ferdige produktet og eierskap er en belønning. I utstillingene får barna opplevelse av sin egen og andre barns skapende kraft. I denne prosessen dannes barnets oppfatning og respekt i forhold til sitt eget og andre arbeid. Barnet er ikke forbruker av inntrykk med produsent av uttrykk. For barn som vokser opp i vår verden, og for personale som er i utvikling er det vesentlig å oppleve seg som produsenter og ikke passive mottakere.

Barns utvikling

Vi har et helhetssyn på barnet. Barnet er født helt og kompetent, med mulighet til å utvikle seg. Vi deler utviklingen inn i ulike kompetanser. Utviklingen i disse kompetansene skjer trinnvis og parallelt. De forskjellige kompetansene har betydning for hverandre. Den fysiske og psykiske utviklingen henger sammen. I tillegg er barnets påvirket av både arv og miljø. Miljøet er på mange måter arvens forvalter. Det forskes stadig på barns utvikling og barndom. Barnet er mer enn noen gang debattert i forskningsmiljøer, nyhetsbildet og i sosiale medier og ofte i en kombinasjon av disse. Barndommen er ingen løst gåte. Vi må alltid se barnet med nye øyne sa Loris Malaguzzi. Hva preger oss mest, arv eller miljø? Det finnes ingen oppskrift på hvordan en barndom skal være. Som pedagoger ønsker vi utfra det vi vet om barnet å gi det optimale muligheter for vekst og utvikling. Pedagogene har gjennom teoretisk kunnskap og erfaringer grunnlag for å si noe om hva barnehagen skal være i barnets hverdag. Vi skal tørre å være «eksperter». Fagavdeling barnehage har utarbeidet et veiledningshefte for hva vi skal gjøre når vi er bekymret for et barns trivsel og utvikling. Denne ligger i kommunens kvalitetssystem. I tillegg er det lagt inn en mer utfyllende beskrivelse i barnehagens egen kvalitetshåndbok.

Vi har valgt ut fire områder der vi vil ha ekstra fokus på og forventet progresjon og tiltak for møte barns behov i disse utviklingsområdene. Valget av områdene henger sammen med kunnskap om barns utviklingsområder, verdier og pedagogisk plattform. Disse områdene er:

- Motorisk utvikling
- Språklig utvikling
- Sosial utvikling
- Kreativ utvikling

System for dokumentasjon av enkeltbarns og barnegruppens trivsel og utvikling.

Pedagogene i Ask barnehage har gjennom årene utviklet et system for dokumentasjon og oppfølging av barns utvikling. Gjennom observasjon og pedagogisk dokumentasjon følger vi med på barnets utvikling ved å registrere inn observasjonene i «Kompetansehjulet». De fire fokusområdene er lagt inn i hjulet. Når vi ser at et barn stopper opp i utviklingen – setter den pedagogiske lederen i gang tiltak med utgangspunkt i barnets interesser og i samarbeid med foreldrene. Barn er født med samme rettigheter til støtte og hjelp som voksne. Primærkontakten er sentral i dette arbeidet.

I tillegg til dette utarbeider pedagogisk leder en oversikt over alle barna i barnegruppens interesser, utviklingsområder og tiltak. Dette skjer ut i fra samtaler med foreldrene og observasjoner pedagogene gjør i barnehagen. Skjemaet sikrer at alle på avdelingen jobber mot de samme målene for barnegruppen.

I løpet av året observerer og registrerer pedagogene i løpende protokoll og sosiogram hvordan barn ser ut til å trives og inkluderes i barnegruppen. I barnas permer setter primærkontaktene inn prosjektdokumentasjon, barnas egne mål i «Jeg-kan» skjema og barnas kunstverk – det er utarbeidet en mal for dette arbeidet.

Motorisk utvikling

Barn trenger å bevege seg for å skape sammenhenger mellom kropp og hjerne, for å utforske og lære. Bevegelse er selve kjernen i hvordan barn utvikler seg intellektuelt, emosjonelt, sosialt og fysisk. Gjennom bevegelse og sanser lærer barna seg selv og sine omgivelser å kjenne. Utvikling av sans oppfatning, motorikk og hjerne skjer i et samspill og det ene er avhengig av det andre. Allsidig bevegelseserfaring der bevegelser hele tiden må tilpasses, fremmer en *automatisering* av bevegelsene. Når en bevegelse er automatisert, går bevegelsen nesten av seg selv – de dypere ubevisste delene har overtatt styringen. Barnet trenger ikke lengre bruke tankekraft og energi på å utføre bevegelse, og hjernekapasitet frigjøres til andre oppgaver som f.eks. språk, sosialt samspill og kreativitet. Vi hevder at motorisk utvikling er grunnleggende for all utvikling. Fagavdeling barnehage har utarbeidet et eget veilednings- og metodehefte for å sikre at de kommunale barnehagen gir barna et godt motorisk miljø. F:\Ask Barnehage\Felles_Ask.barnehage\08 KVALITETSHÅNDBOK\MOTORIKK.

Faser i den motoriske utviklingen

- Refleksive bevegelser
- Modningsbestemte bevegelser
- Grunnleggende naturlige bevegelser
- Tekniske ferdighetsrelaterte bevegelser

Kreativ utvikling

I det moderne kunnskapssamfunnet blir kravet om kreativitet og løpende innovasjon, endring og forbedringer en stadig viktigere bestanddel. I Ask barnehage jobber vi aktivt med prosesser som kjennetegner kreativ problemløsning i kunstnerisk virksomhet. Barns kreativitet må utvikles som et resultat av deres nysgjerrighet, utforskning og lek. Barna utforsker og deler tanker, ideer og følelser

«Kreativitet er evnen til å skape nye og nyttige resultater.» kreativtnorge.no

gjennom variert kunst, musikk, bevegelse, dans, rollelek, aktiviteter, matematikk, design og teknologi. For at noe skal være kreativt må det være både originalt og ha en verdi. De gode ideene kjennetegnes ofte som Eureka-oppdagelser. En plutselig forståelse eller kobling som gjør at man har oppdaget noen nytt. Dette nye må ha en verdi i den forstand at det må kunne brukes til noe. Som et ledd i en kreativ tankeprosess må det være rom for åpen og søkende problemløsning uten spesifikke og klare

«Kreativitet= spontanitet + struktur» J.L Moreno

forhåndsdefinerte mål. Kreative prosesser kan imidlertid også være produktorienterte. Å være kreativ handler om å bruke sin fantasi og forestillingsevne til å tenke nye og andre løsninger - basert på den kunnskap og erfaring man har tilgang til.

Vi skiller mellom fantasi og kreativitet. Mens fantasi handler om å tenke seg noe, ha indre forestillinger og ideer på tankenivå, handler kreativitet om handling; evne å uttrykke og omsetter ideer til uttrykk eller handling og om problemløsning. I prosjektene kobles alt dette sammen; fantasi og fakta kobles sammen og uttrykkes i ulike estetiske materialer. Oversikt over barns kreative utvikling er lagt inn i barnehagens veiledningshefte for kreativitet i kvalitetshåndboken og er lagt ut på barnehagens hjemmeside.

«Kreativitet er ikke et talent. Det er en måte å arbeide på.» John Cleese

Å utforske kreativt handler blant annet om hvordan barn registrerer og responderer på sanseinntrykk og som et resultat av dette uttrykker og kommuniserer egne ideer, tanker og

følelser. Kreativitet er å være i skapende prosesser. De kreative prosessene kan være divergente og konvergente. Divergente prosesser handler om iderikdom, originalitet, fleksibilitet, flere utfall og svar, ukritisk blick i prosessen og er mer prosessorientert. Konvergente prosesser handler om logisk tenkning, samle kunnskap, ha et kritisk blick, søke etter løsninger og er med produktorientert. Kreativitet handler også om å ta sjanser og lage koblinger og har en sterk tilknytning til leken. Kreativitet gjør barnet aktiv i egen læring og trener evnen til å ta valg og treffe beslutninger. Dette fordrer at barna har rike og varierte erfaringer. Det setter barnet i stand til å respondere med sansene. I Ask Barnehage støtter vi den kreative utviklingen ved å ha oppmerksomhet på å skape positive relasjoner, variasjon og sensitive kontekster (miljøer/ situasjoner som møter sansene) for læring og utvikling.

Positive relasjoner:

Positive relasjoner skapes når vi sikrer at barnet føler seg trygg nok til å være utforskende, prøve ut og lære nye ting. Vi erkjenner at barnet er kompetent og eier sine ideer. Vi forventer ikke at de skal reprodusere et bilde, en dans eller en modell. Vi presenterer kunst og andre kreative uttrykk som viser mange muligheter å kommunisere ideer og ulike måter å benytte material og media på.

Sensitive kontekster:

Sensitive kontekster (miljøer/ situasjoner som møter sansene) skapes når vi planlegger og designer et miljø der kreativitet, originalitet og uttrykk blir verdsatt. Vi inkluderer variasjon i kulturelle uttrykk for og stimulerer til nye ideer og nye tenkemåter. Vi tilbyr alle barn uavhengig av utvikling tilgang til relevante fysiske artefakter, materiale, rom og bevegelser og oppmuntrer til kommunikasjon gjennom musikk, bilder, tegn, gester og mimikk.

Språkutvikling

Personalet i barnehagen skal vite hva som er forventet utvikling av barn i de ulike aldersgruppene. For at barn skal ha gode forutsetninger for å utvikle språk – må de «bades» i språk. Pedagogene setter ord på barnas handlinger og opplevelser, er i samtaler og dialog med barna gjennom hele dagen. De skal også planlegge for et språkmiljø som stimulerer de ulike aldersgruppene både i hverdagsaktiviteter, i prosjekt og rutinesituasjoner. I tillegg til å ha språktema for hver måned legges det inn aktiviteter, i dags- og ukeplaner som sikrer at barn får inntrykk og muligheter til å øve på relevante områder for sin alder. Personalet som språkmodeller skal:

- Observere barn med bakgrunn i forventet utvikling for aldersgruppen
- Jobbe med eget språk ved å benevne handlinger, gjenstander og følelser
- Finne konkreter som er relevant for barnets utvikling
- Skape magiske fortellerøyeblikk
- Være engasjert med blick, bevegelse og mimikk
- Lytte til barnas historier
- Bruke tegn der barn strever med lydproduksjon og verbale utvikling
- Vurdere med egen stemmebruk, slik at den støtter det språklige budskapet /hensikten
 - Leke med språket i hverdagsaktiviteter og rutinesituasjoner.
 - Unngå “verbal støy” ved å ha private samtaler, eller samtaler om barnet eller ikke relevante tema på avdelingen (rundt barnet).

SPRÅKBOBLEN
Språkboblen er et metodisk opplegg utarbeidet av språkpedagogene i Ask barnehage i 2010. Vi jobber systematisk gjennom hele året med å bygge opp barnas ordforråd. Barna får introdusert ord og begreper i samlingsstundene som hører til 10 ulike tema. De 10 temaene er:

1. Meg selv og kroppen min – august/september
2. Hjem og familie: I huset mitt – oktober
3. Klær og årstider – november
4. Jul, høytider og fest – desember
5. Venner, leker og følelser – januar
6. Kosthold og helse: Mat og drikke – februar
7. Farger, tall, størrelser og former – mars
8. Dyr – april
9. Naturen rundt oss: Blomster og trær – mai
10. Fremkomstmidler, kjøretøy og trafikk – juni

Til hvert tema hører det ordbanker som er differensiert i to nivå: Ord for barn fra 1-3 år og ordbank for barn fra 3-5 år. Vi jobber med ord og begreper og skiller mellom overbegrep og underbegrep. Eks: eple, pære og banan (underbegrep) og frukt (overbegrep).

KARTLEGGINGSMATERIELL
Vi bruker:

- Kompetansesirkelen – eget utarbeidet kartleggingsmateriale hvor vi registrerer språk, sosiale ferdigheter, motorikk og problemløsningsferdigheter. Dette brukes for alle barn.
- Askeladden språkscreening. Benyttes i forbindelse med henvisning til PPT.
- TRAS – tidlig registrering av språkutvikling. Brukes når vi er usikker på barnets språkutvikling og trenger å utarbeide en plan for å sikre utviklingen videre.

På barnehagens hjemmeside er det lagt ut et hefte for generell språkstimulering i barnehagen. Ask barnehage har utviklet sitt eget språkstimuleringsprogram med utgangspunkt i «Snakkepakken» og «Språkkisten». Vi har kalt programmet for «Språkboblen» og har inkludert tegn til tale i programmet. Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring har gjort forskning på hvordan barn tilegner seg språk.

Temaene vi har valgt måned for måned baserer seg på denne forskningen.

<http://nafo.hioa.no/>

Utvikling av sosial kompetanse

Det er viktig at barnet tilegner seg gode og sosiale erfaringer og ferdigheter. Det har stor betydning for å bli en del av det samfunnet barnet befinner seg i til enhver tid.

Anerkjennelse

Vi anerkjenner barnets tanker og kunnskaper. Voksne kan ikke ta for gitt at barna opplever på samme måte som dem. Vi må få barnet til å meddele oss sitt bilde av verden, før vi presenterer vårt bilde. De voksne bidrar gjennom en anerkjennende holdning, til at barnet utvikler et positivt selv bilde. Følgende voksenatferd bidrar til anerkjennelse: Lytting, innlevelse og nærhet. Anerkjennelse dreier seg imidlertid om en generell holdning og ikke bare om teknikker.

Barndom er en livsfase med egenverdi. «Barndom kan ikke forseres, den kan ikke tas igjen, den må få ta sin tid». Barn er positivt forskjellige, og et hvert barn har sin egen spesielle verdi. Alle har sterke og svake sider. Å skulle tilby

barna en helhetlig utvikling, krever at de voksne i barnas omgivelser er i stand til å være «hele» voksne, og at de har evne til å engasjere seg. Vi ønsker å fokusere på det positive som skjer i det enkelte barns utvikling, og generelt i arbeidet. Dette innebærer at vi er bevisst i vår måte å kommunisere på og vi legger vekt på muligheter framfor hindringer.

Selvfølelse og selvtillit

Barnets opplevelser av seg selv, skapes gjennom den respons han eller hun får fra omgivelsene (familien og den offentlige verden). Barnet påvirkes av samspillet mellom barnet og den voksne slik det forgår gjennom det verbale språk eller gjennom handlingenes språk. Barnet handler og den voksne gir respons på denne handlingen. Noen ganger er denne responsen hensiktsmessig og andre ganger ikke. Måten den voksne reagerer på vil ha avgjørende betydning for hvordan barnet opplever seg selv. Barn og voksne er likeverdige. Jesper Juul, kjent dansk familieterapeut, skiller mellom selvfølelse og selvtillit. Selvfølelsen er selve kjernen i mennesket (jeget) (hvordan er jeg), mens selvtilliten er våre ytre prestasjoner (hva kan jeg/kan jeg ikke). Det viktigste for barnet er å utvikle en god selvfølelse. Barn må tas på alvor på den måten at vi viser dem den samme respekt som vi viser voksne. Juul er opptatt av at vi ser barnet ut fra dets egne premisser og forsøker å forstå det - ikke bare ut fra de voksnes behov.

Empati

Å ha evne til empati er et av de mest grunnleggende egenskaper et menneske må utvikle for å inngå i et samfunn. I vår menneskesyn, er barn født empatiske. De erfaringer og den læring barnet utsettes for i løpet av oppveksten, vil påvirke barnets empatiske evne. Barnet må få muligheter til å erfare og trene sin sensitivitet i forhold til seg selv og andre. Slik utvikles empati. Barnet må bli oppmerksom på egne følelser og behov for så å utvikle dette videre til å bli gjort oppmerksom på andres følelser og behov. Gjennom dette kan barnet etterhvert sette seg inn i andres følelser og behov. De voksne i barnehagen og hjemme har et stort ansvar for å gi barnet innspill, tilbakemeldinger og veiledning i å trene sin sensitive evne og empati. Språket er et viktig middel når barna skal lære seg å uttrykke egne følelser og behov og oppdage andres. Å sette ord på hva vi opplever og føler er en måte å gi barna redskaper til å kunne forstå. Det er viktig at den voksne gir uttrykk for sine behov og setter grenser rundt seg selv. Barn må lære at også andre mennesker har ønsker og behov. Empati kan defineres som «evnen til å kunne sette seg inn i andres situasjon, og bruke dette til det beste for vedkommende» Nettopp det at vi voksne også gir uttrykk for våre behov og setter grenser for oss selv, er med på å sette barnet i stand til å forstå og få respekt for andres behov.

Mobbing

Barnehagene er pålagt å utarbeide sin egen handlingsplan mot mobbing. Fagavdeling barnehage i Askøy kommune har utarbeidet en slik handlingsplan. Denne kan man finne på www.askoy.kommune.no. I vår barnehage har vi bruk Dan Olweus som utgangspunkt for en slik handlingsplan. Bakgrunnen for vårt valg, er at Olweus påpeker betydningen av å jobbe både på individnivå og gruppenivå i tillegg til at foreldrene trekkes inn i arbeidet. I forskningsrapporten «Hele barnet, hele løpet; Mobbing i barnehagen (2015)» vektlegges barnets opplevelse av krenkelse knyttet til ekskludering fra felleskapet, og de voksnes rolle i forhold til å tilrettelegge for inkludering av alle barn. Forskningsrapporten har gitt oss en ny definisjon av mobbing: «*Mobbing av barn i barnehagen er handlinger fra voksne og/eller andre barn som krenker barnets opplevelse av å høre til og være en*

betydningsfull person for fellesskapet.» (Ingrid Lund). I forskningsrapporten går det tydelig frem at vennskap og lek er forebyggende mot mobbing. Allerede i 2-3 årsalderen utvikler barna strategier for etablering av vennskap, så arbeidet må starte allerede på småbarnsavdelingene. Samarbeidet mellom pedagogene og foreldrene viser seg å være av stor betydning for hvordan barns lekekompetanse utvikles. Det å legge til rette for lek og vennskap både hjemme og i barnehagen kan være avgjørende for å forebygge mobbing. I vår forståelse av mobbing i barnehagen er vi ikke opptatt av å definere barn som mobbere eller offer. Vi er opptatt av hvordan miljøet og konteksten kan hemme eller fremme mobbeatferd hos barn. Pedagogens systematiske arbeid for at alle barn skal være inkludert i gruppen er helt sentralt.

Å forebygge mobbeatferd og ha nulltoleranse for mobbing i barnehagen, er en selvfølge i dag. Å ha et godt sosialt miljø og jobbe aktivt og systematisk med utvikling av sosial kompetanse, lek, vennskap og inkludering er noe av det viktigste og mest grunnleggende arbeidet vi kan gjøre i barnehagen. Likevel vil vi til tross for dette arbeidet, innimellom oppleve at barn blir plaget, utestengt eller terget. Vi har nulltoleranse for mobbing. I vår barnehage vil vi kunne iverksette tiltak på 3 ulike nivå: Tiltak for barnehagen, tiltak på avdelingen og tiltak på individnivå. Alle tiltak på alle nivå vil ikke iverksettes hver gang, eller samtidig. For hvert enkelt tilfelle må personalet sammen med aktuelle foreldre, vurdere situasjon og behov. Ressursbank:

- <https://www.askoy.kommune.no/barnehage/kvalitet-i-barnehagene/planer-og-veiledere>
- <http://www.fubhg.no/getfile.php/3234789.1843.buetcprfcd/Hele+barnet+-+hele+C3%B8pet%3B+Mobbing+i+barnehagen++forskingsrapport+2015+-+nett.pdf>
- <http://www.fubhg.no/skjer-det-mobbing-i-barnehagen.4900451-179541.html>
- <https://www.udir.no/nullmobbing/>
- <http://www.minstemme.no/>
- <http://www.fubhg.no/getfile.php/3789738.1843.adtctpqwvy/Mobbing+i+barnehagen+%28bokm%C3%A5l%29%2C+3.+utgave.pdf>

Overgang og endring

Endringer og overganger kan for noen virke skremmende. Carla Rinaldi, en av våre kjente pedagoger fra R. Emilia beskriver endring som både en rettighet og en verdi: "Det er en side ved livet og ved det å leve som krever bevissthet, slik at man finner en retning. Det er viktig å gi endringen mening og å følge endringen". Endringer og overganger er en naturlig del av livet og en viktig del av vår utvikling.

Ny i barnehagen

Å begynne i barnehagen innebærer en overgang i livet. En ny fase hvor barnet må orientere seg på nytt og som har stor innvirkning på deres liv. Dagene består ikke av å være hjemme med familien. Nye rutiner og orientering mot nye omgivelser og mennesker skaper spenning og glede, men også utrygghet og utfordringer. For å skape en god og trygg tilknytning til barnehagen, ønsker vi at foreldrene er med i starten. Gjerne en hel uke. Vi ønsker at foreldrene deltar i måltid, lek, stell og legging. Slik kan foreldrene blir kjent og trygg på barnehagen – mens barnet blir trygg på de voksne, miljøet og de andre barna med mor eller far i trygg nærhet. Utgangspunktet for denne tenkningen finner vi igjen i trygghetssirkelen. Hvert barn får tildelt

sin egen primærvoksen. Primærkontakten følger barnet litt ekstra tett i starten. Primærkontakten har også ansvar for observasjon og dokumentasjon av barnets trivsel og utvikling. Ofte blir prosjektgruppene delt inn slik at barna er i gruppe med sin primærvoksen. Selv om vi har primærkontakter i barnehagen, er vi opptatt av at barnet etter hvert skal knytte god kontakt med alle de voksne på avdelingen. Dett for at barnet skal oppleve at det er godt å komme i barnehagen selv om ikke primærvoksen er på jobb. På hjemmesiden står det mer om hvordan vi tar imot nye barn. I tillegg til dette gjennomføres det startsamtaler med alle nye barn og det arrangeres et eget foreldremøte for alle nye familier.

Skifte avdeling

I barnehagen skifter barna avdeling flere ganger i løpet av barnehageårene. De møter nye voksne og nye omgivelser. Vi har mange overganger i livene våre. Tenk bare på det å skulle skifte jobb, å bli tenåring, å få barn, gifte seg, bli gammel osv. Barna ønsker og ser frem mot endringer. Våre erfaringer sier at barna gleder seg til å skifte avdeling etter hvert som de blir eldre.

For å anerkjenne endring som en verdi og en forutsetning for kontinuitet må barna gis muligheter til å navigere i endrings- og overgangsprosesser. Etter hvert tilegner barna seg stadig nye og bedre strategier for å håndtere overgangene. Gjennom støtte og veiledning fra foreldre og pedagoger kan barna navigere og forstå det nye de møter. Dette bidrar til økt trygghet og mestringssopplevelse i overgangen. Erfaring viser at det er i overgangene den gode pedagogikk blir synlig. Det kreves stor tålmodighet og et varmt hjerte når mennesker er i sårbare situasjoner. I tiden før barna skal skifte avdeling informeres foreldrene, pedagogisk leder overfører informasjon til den som skal overta: Barna besøker den nye avdelingen jevnlig. De voksne som skal være sammen med barna tar kontakt og er sammen med barna i lek og aktivitet med jevne mellomrom. Denne perioden strekker seg vanligvis fra april/mai til juli/august. Det er sjelden barn skifter avdeling midt i året, men det skjer. Da følges de samme prosedyrene og rutinene.

Overgang mellom barnehage og skole

For å få til en god overgang mellom skole og barnehage, skjer det aktiviteter og prosjekter som forbereder barna på skolestarten. Førskolebarna besøker barneskolen. Vi hilser på lærerne og er til stede i noen friminutter. Fagavdeling barnehage har utarbeidet rutiner, plan og metodehefter som gjelder for det siste året i barnehagen. Se: www.askoy.kommune.no

Barnehagen har egne rutiner for overføring av opplysninger mellom barnehage og skole. Disse rutinene ivaretas i samarbeid med barnets foreldre. Rutinene kan finnes på våre hjemmesider:

<http://www.ask.barnehageside.no/>

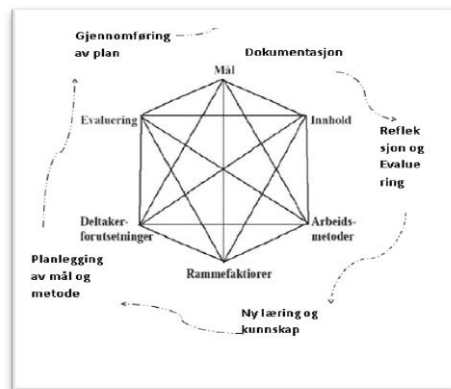
Planlegging, modeller og metoder.

Forklaringsmodeller, planleggings- og vurderingsskjema er gode hjelpemidler for å koble teori og praksis sammen. Bruk av gode modeller hjelper oss å komme fra tanke til handling. Det er viktig for både barna og voksne å vite hva de skal være med på og hvorfor vi skal sette i gang aktiviteter. Når de vet dette, kan de orientere seg og forberede seg. Når oppmerksomheten er rettet mot det som skal skje er det mulig å konsentrere og fordype seg over tid.

Planlegging er en viktig del av det pedagogiske arbeidet i barnehagen. Barna deltar jevnlig i planleggingsprosesser omkring hverdagsituasjoner og aktiviteter på ulike vis. I forkant av arbeidet må personalet gjennomføre observasjoner, dokumentasjon være i dialog med barn og foreldre gjennom hele året. Rammer, grupper og behov endrer seg, derfor må det lages aktuelle og relevante planer for det pedagogiske arbeidet. Systemene som ligger bunn er en god støtte.

Vi bruker den didaktiske relasjonsmodellen som vår overordnede planleggingsmodell. Modellen viser alle faktorer man må ta hensyn til i planlegging hverandre.

Modellen er fin å bruke til større prosjekter og aktiviteter for å få med alt. Beslutninger som tas i forhold til de enkelte faktorene, får konsekvenser for de andre faktorene. Når det er gjort et valg et sted, påvirker det valgmulighetene på et annet område. De overordnede målsettingene virker inn på alle faktorene. Uansett hva vi tar

utgangspunkt i når vi planlegger, vil de overordnede målene være styrende. Relasjonsmodellen kan virke kompleks i det daglige planleggingsarbeidet, men er god for å forstå sammenhenger mellom de ulike faktorene. I det daglige arbeidet er det mer effektivt å benytte seg av enklere skjema. Et eksempel på dette er VØFL – skjema, hva, hvordan hvorfor – skjema, Lotus-skjema og Y-diagram. Modeller og bruksforklaring finnes i boka «Verktøy som virker i verdistyrte barnehager» og «Ledelse av verdistyrte barnehager» (Fløgstad og Helle, 2015)

Vurdering av arbeidet – økt pedagogisk kvalitet

Vurdering handler om å gi noe verdi: Si om noe er godt eller dårlig i forhold til gitte kriterier. Ofte er disse kriteriene personlige og knyttet til den enkeltes opplevelse. For å ha et godt vurderingsgrunnlag må personalet være enige om hva som skal vurderes, hva som er kriterier for om noe er bra eller mindre bra, hvordan vurderingen skal skje og hvem som skal vurdere. Den endelige vurderingen bør utarbeides med etisk omtanke for de som blir vurdert. Det er ikke mulig å vurdere alt som foregår i barnehagen. Derfor velges det ut noen områder for hver periode. I kommende treårsperiode har vi satt opp en plan som skal følges i hele perioden slik at vi kan sammenligne resultater og sikre at vi jobber i riktig retning. Å øke kvaliteten på det pedagogiske arbeidet er vårt overordnede mål for vurderingsarbeidet. Vurderingsområdene og hvordan vi skal vurdere er nærmere beskrevet i barnehagens virksomhetsplan.

Barnas vurderinger

Barna deltar i vurdering av arbeidet. Dette gjør de både gjennom prosjekter, gjennom at pedagogene observerer og dokumentere og gjennom barnesamtaler. Vurderinger gjennomføres underveis og samles i prosjektene,

men også i pedagogenes halvårsrapporter. Barna deltar i diskusjoner, legger fram og forteller fra arbeidet med prosjektet. De forteller om problemer de støtte på, hvordan de løste det, hva de likte og ikke likte. Pedagogene drøfter og tolker dokumentasjon og observasjoner. Barnas trivsel er hele tiden gjenstand for vurdering. For å sikre at alle barn blir sett og ivaretatt, har pedagogisk leder en oversikt som gjennomgås på avdelingsmøtene. Her drøftes hvert enkelt barns trivsel og utvikling i barnehagen. Det settes opp mål og tiltak for arbeidet rundt barnegruppen og barna. Slik sikrer vi at alle barna i gruppen er inkludert i lek, har venner, får den tryggheten de har behov, opplever mestring og får tilstrekkelig med utfordringer.

Personalet

Personalet vurderer arbeidet i barnehagen på flere måter. Hvert halvår skriver pedagogisk leder i samarbeid med sine medarbeidere en halvårsrapport ut i fra utvalgte vurderingsområder. Barnas trivsel og utvikling vurderes på avdelingsmøter og i foreldreundersøkelsen. I tillegg vurderer personalet den dokumentasjon og observasjoner månedlig. Samtaler med og observasjoner av barna danner grunnlag for diskusjoner om arbeidet. Askøy kommune har bestemt at vi skal ta i bruk et nytt vurderingsverktøy: «Ståstedsanalysen». Denne vil kunne gi utfyllende informasjon om hvordan personalet vurderer sin egen praksis.

Foreldrene

Foreldrene blir invitert til utstillinger, hvor barn og personale legger fram det arbeidet som de har gjennomført. Foreldrene kan kommentere underveis, når prosjektet dokumenteres og prosessen synliggjøres, på hjemmesider og utstillinger. Vi foretar foreldrevalueringer på ulike vis, en gang i året. Se vurderingsplanen. I tillegg får foreldrene tilbud om å delta i kommunens foreldreundersøkelse som gjennomføres årlig.

Samarbeid med andre instanser

Dialogen med foreldrene er sentral når vi skal vurdere om barnehagen klarer å gi barnet nok støtte og hjelp, eller om vi må trekke inn spesialkompetanse. De fleste vil før eller senere i livet oppleve å få behov for ulike spesialtjenester. Noen trenger disse spesialtjenestene som barn. Barna kan ikke selv be om hjelp, og de voksne har dermed et særlig ansvar for å ivareta barnas rett til hjelp. Barnehagen skal legge til rette for et samarbeid med ulike spesialtjenester, ut i fra en vurdering sammen med foreldre. Barnet er foreldrenes ansvar og foreldrene skal alltid være dem som foretar den endelige avgjørelsen av hva som skal settes inn av spesielle tjenester rundt eget barn. Disse tjenestene kan blant annet innebære samarbeid med: Spesialpedagog, logoped, fysioterapeut, syns- og audiopedagog, barnepsykolog, marte meo veileder el. l. De fleste av tjenestene tilbys etter vurdering og kartlegging via Pedagogisk Psykologisk Tjeneste. Her har barnehagen egen kontaktperson.

Ressursteam:

I ressursteamet kan personalet drøfte sine observasjoner og eventuelle bekymringer for barn eller barnegruppe. I teamet er både barnevern, PPT og helsesøster tilstede. Tidlig hjelp gir størst effekt og minsker risikoen for at barnet skal utvikle tilleggsversker. Vi er derfor opptatt av å kunne gi barna all den støtte og hjelp de måtte ha behov for, så tidlig som mulig. Noen ganger gis hjelpen til et enkelt barn, og noen ganger gis hjelpen i form av lek i en gruppe hvor den voksne med sin spesialkompetanse går inn og støtter

barnet på en adekvat og naturlig måte. De voksne som jobber med barnet i det daglige vil motta veiledning, slik at barnet får passelig og riktig hjelp. De aller fleste barn setter stor pris på våre samarbeidspartnere når de kommer med sine leker, sanger, spill og øvelser

Tilrettelagt tilbud for barn med nedsatt funksjonsevne

Når vi betegner barn som funksjonshemmet, menes at det er et gap mellom barnets individuelle forutsetninger og omgivelsenes forventninger. (Jmf: "Temahefte om barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen." Kunnskapsdepartementet.) Barn må ikke identifiseres bare med den medisinske diagnosen eller vanskene sine. De er først og fremst barn og hele mennesker. Vi ser på dem som kompetente. Med sine forutsetninger har barnet et iboende potensiale til å utvikle seg. Barnehagen skal være et inkluderende felleskap. En fagperson kan ikke sitte med svar på alle spørsmål som gjelder barn med nedsatt funksjonsevne. I Norge er det derfor bygd opp et stort offentlig apparat for å bistå med støtte og hjelp til barn med funksjonsnedsettelse og deres familier.

- www.barnehabilitering.no
- www.dinfeil.no
- www.hbf.no
- www.helsetilsynet.no
- www.lovdata.no
- www.naku.no
- www.regjeringen.no
- www.shdir.no
- www.spesialpedagogikk.no
- www.statped.no
- www.utdanningsforbundet.no

Barnevernet i samarbeid med barnehage og hjem

Barneverntjenestens hovedoppgave er å sikre at barn som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår, jf. barnevernloven § 1-1. For at barneverntjenesten skal kunne ivareta sine oppgaver overfor utsatte barn, er den avhengig av at andre som er bekymret for barnet, melder fra til den kommunale Barneverntjenesten. Forskning har vist at utsatte barn som får hjelp på et tidlig tidspunkt, har bedre forutsetninger for å klare seg godt senere i livet (se for eksempel Kristofersen og Clausen 2008).

Barnehageloven § 22 første ledd presiserer at barnehagepersonalet i sitt arbeid skal være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barnevernets side. Videre har barnehagepersonalet opplysningsplikt til barneverntjenesten når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker. Barnehagens opplysningsplikt til barnevernet følger både av barnevernloven § 6-4 og av barnehageloven § 22 annet ledd.

Formidling av plass i barnehage er et av de mest benyttede hjelpetiltakene i barnevernet. (Statistisk Sentralbyrå 2007). I noen tilfeller tar barneverntjenesten initiativ til barnehageplass som et frivillig hjelpetiltak. I andre tilfeller tar foreldrene selv kontakt med barneverntjenesten og ber om bistand til å skaffe barnehageplass eller økonomisk støtte til barnehageplass. Barnevernloven gir også mulighet til å pålegge barnehageplass som hjelpetiltak for barnet.

Barnehagen har daglig og nær kontakt med barn og familier, mens barneverntjenesten har ansvar for og mulighet til å iverksette nødvendige tiltak rettet mot utsatte barn. For at utsatte barn skal få nødvendig hjelp og oppfølging i dagliglivet, må barneverntjenesten og barnehagen ha et godt samarbeid. Kommunikasjon og samarbeid mellom de to tjenestene må skje innenfor reglene om taushetsplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett. Det er derfor viktig at både barnehagen og barneverntjenesten har god kunnskap om disse reglene.

Barneverntjenesten og barnehagen samarbeider både på generelt grunnlag og i oppfølging av enkeltbarn. Kontakten mellom de to instansene vil som regel også inkludere foreldresamarbeid. Målet er at problemer og bekymringer for et barn skal løses på lavest mulig nivå, og i størst mulig grad i samarbeid med barn og foreldre. En del problemer lar seg imidlertid ikke løse på denne måten. Noen barn og familier trenger mer hjelp og oppfølging. Gjennom et aktivt og positivt samarbeid mellom barnehage, barnevern og foreldre vil man øke muligheten for å finne gode løsninger på vanskelige situasjoner. Foreldre og barn skal medvirke i sin egen sak så langt det er mulig. Barnets medvirkning må vurderes ut fra dets alder og modenhet og ut fra hvorvidt barnet er i stand til å ha egne synspunkter og formidle disse.
Kilde: <http://www.regjeringen.no>

Fester og høytider

For å gi barna mangfoldig tilbud i tråd med forskrift for rammeplanens innhold og oppgaver har pedagogene utarbeidet en 2-årig rulleringsplan for markering av andre kulturer. Vi vil sette av en uke hvert år hvor vi har fokus på andre kulturer. Kulturuken avvikles i forbindelse med FN-dagen og avvikles uken før. FN-dagen markeres som vanlig med innsamlingsaksjon i barnehagen. Land og kulturer er valgt ut i fra rammeplanens krav om å ha fokus på det norske urfolket i tillegg til at de minoritetsspråklige barna i barnehagen sin kultur skal markeres.

Kulturuke i Ask barnehage, 2-årig plan

Kl. 10-12	Gnisten samer, kvæner osv.	Strålen Polen, Litauen osv.	Bølgen Afrikanske kontinent	Dråpen Filippinene, thai, kina	Virvel Amerika	Spiren Midt- Østen
Mandag	Strålen	Virvel	Dråpen	Bølgen	Gnisten	
Tirsdag	Gnisten	Strålen	Virvel	Dråpen	Bølgen	
Onsdag	Bølgen	Gnisten	Strålen	Virvel	Dråpen	
Torsdag	Dråpen	Bølgen	Gnisten	Strålen	Virvel	
Fredag	Virvel	Dråpen	Bølgen	Gnisten	Strålen	

Øvrige markeringer av fester og høytider er beskrevet i barnehagens årspalkalender.

Rullering av fagplanen

Fagplanen skal revideres hvert tredje år. Det er et mål at den skal være lettlest og i bruk som oppslagsverk og inspirasjon for pedagogene. Fagplanen skal gi personalet tilstrekkelig informasjon om Ask barnehage sin måte å jobbe på, verdier og pedagogiske veivalg slik at personalet kan jobbe mot felles mål.

Oversikt over hefter og dokumenter som gir utfyllende informasjon om arbeidsmåter og metoder i Ask barnehage

- Arkivering og barnearkiv
- Mobbing i barnehagen
- Ny i barnehagen – ny på avdeling
- Barn med særskilte behov
- Barnehagevandring
- Barns og foreldres medvirkning
- Bleieskift, stell og toalett
- Bringe- og hente
- Dokumentasjon og oppfølging av enkeltbarns utvikling og trivsel
- Drift og organisering
 - Datoplan
 - Arbeidsplan for oppgaver på vakter
 - Renholdsrutiner for personalet
- Progresjonsplan for fagområdene
- Ferie, fri og avspasering
 - Sommerperm
 - Avspaseringsskjema
 - Vinterferie
 - Jul
 - Renholdslister
- Fester og arrangementer
 - 17. mai, Dugnad, Foreldrekafe og utstilling høst, FORUT, Jul, Karneval, Påske, Sommerfest, Sykkeluke, Barnehagedagen
 - Hefte for fester og høytider
- Foreldresamarbeid
- Forventninger
- Fysisk miljø – etisk minstestandard
- IKT som pedagogisk verktøy
- Innkjøp og bestilling
- Klagebehandling
- Kunst, kultur og kreativitet
- Ledelse
- Leketøy i barnehagen
- Logo
- Mat og oppskrifter
- Motorikk
- Møter
- Nye kollegaer
- Overgang barnehage skole
- Overgang mellom avdelinger
- Pedagogisk dokumentasjon
- Prosjektarbeid
- Retningslinjer for ansatte med egne barn i barnehagen
- Samlingsstund
- Sosial kompetanse
- Sovestund
- Spilleregler og hustavle
- Språk, tekst og kommunikasjon
- Stillings og funksjonsbeskrivelser
- Sykefravær
- Turer og utflukter
- Utetid
- Utstilling vår
- Vaktplaner
- Valgtavle og dagtavle
- Vedtekter
- Visjon og verdisyn
- Vurderingsarbeid
- Årshjul for pedagogiske ledere

Kilder:

Alle bøkene oppgitt som kilder er brukt enten som inspirasjon til tema eller vi har hentet direkte sitater fra dem.

- Berit Bae: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/barnehager/a-se-barn-som-subjekt---noen-konsekvens.html?id=440489>
- Bae, B. (2012). *Å se barnet som subjekt – noen konsekvenser for pedagogisk arbeid i barnehagen*. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/barnehager/a-se-barn-som-subjekt---noen-konsekvens.html?id=440489>
- Bakke, K., Jenssen, C., Sæbø, A. B. (2011). *Kunst, kultur og kreativitet. Kunstfaglig arbeid i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget
- Brun, E., Carson, N. (2011). *Diskurser om skikkethetsvurdering i lærerutdanningene*. FOU
- Temahefte om barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen.
- http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Barnehager/temahefte/om_barn_med_nedsatt_funksjonsevne_i_barnehagen.pdf
- «Du og jeg og vi to» av Kari Lamer, Gyldendal 1997
- Fischer, U., Madsen, B. L. (2002). *Se her! Om barns oppmerksomhet og førskolelærerenes rolle*. Grønland, Oslo: Pedagogisk Forum
- «Å lære er nesten som å leke» av Eva Johansson og Ingrid P. Samulesson, Fagbokforlaget 2009.
- «Filosofihistorie 1» av Gunnar Skirbekk og Nils Gilje, 1980
- Jansen, T.T. (). *Prosjektarbeid med barn utfordrer førskolelæreren*.
- <http://www.barnehageforum.no/data/Files/PDF/prosjektarbeid.pdf>
- Kvello, Ø. (2010). *Barnas barnehage 2. Barn i utvikling*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS kap.8 s.199
- Olofsson, B. K. (1993). *I lekens verden*. Oslo, Pedagogisk Forum.
- Ødegaard, E.E. (2012). *Barnehagen som dannelsesarena*. Bergen: Fagbokforlaget
- Öhman M. (2012). *Det viktigste er å få leke*. Oslo: Pedagogisk Forum
- «I lekens verden» av Birgitta Knutsdotter Olofsson, Pedagogisk Forum 1993
- «Barnespråk og barnekultur» av Bjørn Bjørlykke, Cappelen Akademiske Forlag 1996
- «Små barns forhandlinger i lek» av Torgeir Alvestad, Artikkel i Pedagogisk Forum nr. 3, 2010 s. 70.
- «In dialogue with Reggio Emilia» av Carlina Rinaldi, Routledge Taylor & Francis Group 2006
- «Pedagogisk Dokumentasjon – Inspirasjon til bevegelige praksiser» av Tonje Kolle, Ann Sofi Larsen og Bente Ulla, Fagbokforlaget 2010
- «Empati gjennom lek og språk» av Margareta Öhman, Pedagogisk Forum 1996
- «Fra lydighet til ansvarlighet» av Jesper Juul og Helle Jensen, Pedagogisk Forum 2003
- «Ditt kompetente barn» av Jesper Juul, Pedagogisk Forum 1996
- «Hundre måter å tenke på» av Tove Jonstoj og Åsa Tolgraven, N.W Damm & Søn 2003
- «Barnehage i en forandret verden. Endring + Kompetanse = Kvalitet» av Berit Anderaa og Morten Halvorsen. Kommuneforlaget 2001
- «Inntrykk og Uttrykk. Estetiske fagområder i barnehagen.» av Kari Carlsen og Marius Samuelsen, Gyldendal Norsk Forlag 1988
- «De små mestrene» av Birgitta Knutsdotter Olofsson, Pedagogisk Forum 1997
- «Hva kan vi lære av Reggio Emilia?» av Anna Marie Holm, Erik Siggaard m.fl, Pedagogisk Forum 1986
- «Ledelse av verdistrykte barnehager» av Tom Rune Fløgstad og Grete Helle, Kommuneforlaget 2015
- «Verktøy som virker» av Tom Rune Fløgstad og Grete Helle, Kommuneforlaget 2015
- «Hele barnet, hele løpet; mobbing i barnehagen» Forskningsrapport av Ingrid Lund m.fl 2015
- «Med kunst i barnehagen» av Ann-Hege Lorvik Waterhouse, Fagbokforlaget 2017
- «Hva er kreativitet» av Geri Kaufmann, Universitetsforlaget 2006
- «Lyttende pedagogikk» av Ann Åberg og Hillevi Lenz Taguchi, Universitetsforlaget 2006

